કેકા THE MELODY OF BEING

સ્મૃતિપર્વ
૨૦૧૬-૨૦૧૭

પ્રસ્તુતિ
પ્રો. નિસર્ગ આહીર
અધ્યક્ષ, ગુજરાતી વિભાગ

પ્રકાશન
ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા
ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ
શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલ
મણિનગર, અમદાવાદ

આનુપૂર્વી

૧. પળનો પ્રકાશ, આયખાનો ઉજાસ...	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૩
૨. દસ વર્ષનો દેદીપ્યમાન સૂરજ	ડૉ. ગીતા પંડયા	૪
૩. સ્મૃતિસંવેદન : ચક્ષુરાગ	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૬
૪. ગૌરવપ્રદ ક્ષણોનું દશ્યસૌંદર્ય	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૨૨
૫. અતીતોત્સવ : ભૂતકાલીન ભવ્યતા પર સિંહાવલોકન	ડૉ. ગીતા પંડયા	૩૧
૬. Naga-Mandala: A critical Study	Prof. Ansuya Mehta	૩૯
૭. નારીજીવનનું વૈવિધ્ય : ગુજરાતી ટૂંકાવાર્તાના સંદર્ભે	ડૉ. પ્રવીણ રથવી	૪૩
૮. POVERTY AND EMPLOYMENT IN INDIA	Prof. Jagdish Parmar	૪૮
૯. आधुनिक संस्कृत महाकाव्य अन्तर्गत सुभाषितो में नारीगौरव	डॉ. नेहल पंडया	૫૬
૧૦. જાહેરાત અને સ્ત્રીઓ : મનોવૈજ્ઞાનિક દષ્ટિકોણ	ડૉ. કમલેશ પટેલ	૬૨
૧૧. 'આટલી બધી ભૂમિ' પ્રવાસનિબંધની ભવ્યતા	ડૉ. આરતી સોની	૬૬
૧૨. આધુનિક ઋષિ શ્રી મધુસૂદન ઢાંકી	પ્રો. નિસર્ગ આહીર	૭૦
૧૩. કૉલેજ માટેનાં અગત્યનાં પ્રમાણપત્ર		૭૭
૧૪. LIST OF TEACHING AND NON-TEACHING STAFF		૮૧
૧૫. NON-TEACHING STAFF OF THE COLLEGE FROM THE YEAR OF 2007 TO 2016		૮૩
૧૬. COLLEGE COMMITTEE: YEAR 2016-2017		૮૪
૧૭. વાચનાલય વિશે માહિતી	દિનેશભાઈ ભરવાડ	૯૦
૧૮. SCOPE વિશેની વિગત	ડૉ. પ્રવીણ રથવી	૯૩
૧૯. ANALYSIS OF STUDENTS: VARIOUS ASPECTS	Dr. Pravin Rathvi	૯૪
૨૦. પ્રવૃત્તિનાં પદચિહ્નો : વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ની પ્રવૃત્તિની ઝલક	ડૉ. પ્રવીણ રથવી	૧૧૧

સંપાદકીય

પળનો પ્રકાશ, આયખાનો ઉજાસ...

પ્રો. નિસર્ગ આહીર
ગુજરાતી વિભાગ

વેદ કહે છે, 'चरैवति चरैवति' ચાલતા રહો. ગતિ જીવન છે, સ્થગિતતા મરણ છે. ચલ સહાયક ચેતના બને છે, અચલ મુખ્યતઃ આધાર ચેતના બને છે. આ અવસર છે 'કેકા'રૂપ ગતિશીલ આલેખ ધરવાનો. ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજના દસમા વર્ષના કર્મોત્સવને શબ્દપર્વરૂપે આપ સૌને અર્પણ કરતાં આનંદ અનુભવું છું. કેળવણીનો અર્થ છે જાતને કેળવવા માટેની શાસ્ત્રીય રીતિ. દસ વર્ષમાં 'શિક્ષણ' નામના પદાર્થના સંયોગે અમે જે માનવીય ચેતનાને કેળવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તેના પરિતોષનો આ પ્રસંગ છે.

સમય તો સરતો રહે છે, પણ સર્વનો સમય જેમ સાર્વત્રિક હોય તેમ વૈયક્તિક પણ હોય છે. એ અર્થમાં સૌ કોઈનો સમય એકસરખો જ હોય એમ કહી ન શકાય. 'સમય' નામની સંજ્ઞા મુખ્યતઃ સાપેક્ષ હોય છે. અમારો વિદ્યાધામના પરિસરમાંનો સમય કેવળ પ્રકાશનો રહ્યો છે. અમે રોજેરોજ નવા ચાંદાસૂરજ ઊગતા જોયા છે. કદીક શબ્દ દ્વારા વિદ્યાર્થી ઊઘડે, કદીક ચિત્તમાં કોઈ વિભાવના સ્થાપિત થાય ને અંદર ઝળહળ થઈ ઊઠે, કદીક પરિભાષા સમજમાં ઊતરે ને અજવાળું અજવાળું થઈ ઊઠે. ક્વચિત્ વિદ્યાર્થીની પ્રતિભાને તણખો ચાંપીએ ને ચેતનામાં જ્વાલા પ્રગટે. કદીક કોઈકને મારગ ન મળે એના રાહબર થઈએ તો જીવનમાં તેજ તેજ છવાઈ જાય. એટલે, શિક્ષક તરીકે અમારી સિલકમાં આવી ઝળહળ ક્ષણોની થોડી સિલક છે. ક્યારેક ચારે દિશાઓ અંધારમય બને ત્યારે ગજવામાંના અમારા ચાંદાસૂરજને બહાર કાઢી જાતના પ્રકાશને સ્થાપિત કરીએ છીએ.

'કેકા'નો આ અંક આવા પ્રકાશના પર્વને લઈને આવે છે. આ કાર્યમાં સહયોગ આપનાર આચાર્યાશ્રી, પ્રાધ્યાપકમિત્રો, વિદ્યાર્થીઓને સાભાર સ્મરું છું. સંસ્થા અને વિદ્યાર્થીઓને દીપમાળની જેમ ઝળાંહળાં કરવામાં સર્વનો સહિયારો પ્રયાસ હોય છે. એ સહિયાર પ્રયાસને-પ્રવાસને વંદન...

આચાર્યાશ્રીની ઊર્મિધારા

દસ વર્ષનો દેદીપ્યમાન સૂરજ

ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા

સૂરજ તો અનાદિ-અનંત છે, એને દસ વર્ષનો કઈ રીતે કહી શકાય ? પરંતુ, અહીં મારો આશય છે ગવર્નમેન્ટ આટ્ર્સ કૉલેજની દસ વર્ષની યાત્રાના સાક્ષી રહેલા ભવ્ય સૂરજને લક્ષિત કરવાનો. સુર્ય પોતાની ચોક્કસ કિરણરાશિથી આ કૉલેજ પર વિશિષ્ટ શક્તિનો સ્ત્રોત બનીને ઝળહળ થયો છે. ચોક્કસ સૂરજના ચોક્કસ પ્રકાશ અને પ્રવાસનાં અમે નિમિત્ત બન્યાં એનો આનંદ વહેંચવાનો આ અવસર છે.

'કેકા'ના ધ્વનિનું આ દસમું વર્ષ છે. કર્મ અને કર્મ થકી ઊજળા શબ્દોનું સાતત્યપૂર્વકનું આ દસમું પર્વ ઉજવી રહ્યા છે એમાં સર્વનું ભાવભીનું સ્વાગત છે. ગવર્નમેન્ટ આટ્ર્સ કૉલેજના દસમા વર્ષના આ કર્મવૈભવને શબ્દ અને તસવીરો રૂપે આપ સૌને ધરતાં અનહદ આનંદ અનુભવું છું

વર્ષ ૨૦૦૭માં ગવર્નમેન્ટ આટ્ર્સ કૉલેજની સ્થાપના થઈ. વર્તમાન વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના સંકલ્પમાંથી આકાર પામેલી, ગુજરાતના બહુશ્રુત સાક્ષર શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીના કર્મને અપાયેલી ભાવાંજલિના પરિપાકરૂપી આ સંસ્થાએ ખૂબ જ ટૂંકા ગાળામાં પોતીકું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. જોતજોતામાં દસ વર્ષ પૂરાં થઈ ગયાં. વિદ્યાર્થીઓની સાત શ્રેણી સ્નાતકની પદવીથી દીક્ષિત થઈ સંસારલીલામાં ક્યાંક વિહાર કરવા ઊડી ગઈ ! સરકારી કૉલેજ હોવાના નાતે બદલી પામતા, હંગામી નોકરી પામતા, મુલાકાતી તરીકે આવતા પ્રાધ્યાપકોની પણ સુદીર્ઘ યાદી છે. દસ વર્ષના આ સમયગાળામાં કર્મ, પ્રેમ, હૂંફ, સંતોષ, સેવા ઈત્યાદિના અનેક રંગો જીવનપટને લાગ્યા છે એની ભાત પણ જુદી. સાંપ્રતની આ ક્ષણેથી પાછલા પટ પર નજર કરું છું તો ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થીઓ અને સાથી અધ્યાપકોની સ્મૃતિઓનો ઘટાટોપ આંખમાં આવી વસે છે. સહિયારું કર્મ કરી, સાથે સાથે કદમ મીલાવીને આ સંસ્થાને સમૃદ્ધ કરવા માટે તમામે જે યોગદાન આપ્યું છે તેનું ખૂબ મધુર સ્મરણ હૈયે છે. તમામના સહિયારા યત્ન અને સમભાવને કારણે આ સંસ્થાને ખૂબ પ્રસિદ્ધિ મળી છે. આ ક્ષણે આ સંસ્થામાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રૂપે જેમણે પણ કંઈ યોગદાન આપ્યું છે તે સર્વ પ્રત્યેનો મારો અહોભાવ વ્યક્ત કરું છું.

સંસ્થાના કોઈ પણ કાર્યમાં કૉલેજનો સમગ્ર પરિવાર કૌટુંબિક પ્રેમ હોય એ રીતે જોડાતો હોય છે, એટલે આ સંસ્થાનો દરેકેદરેક કાર્યક્રમ માત્ર સફળ નીવડે છે એમ નહિ, પ્રેમયુક્ત યાદગાર પ્રસંગ પણ બની રહે છે. બધાં ખૂબ દિલથી

કામ કરે, ઉત્તમ પ્રકારનું આયોજન કરે અને પૂર્વતૈયારીઓમાં કોઈ કચાશ ન રાખે એટલે કાર્યક્રમ દીપી ઊઠે. કાર્યક્રમમાં આવનાર કોઈ પણ અમારા પ્રેમ અને આયોજનને જોઈને ખુશ થાય એ અમારે મન આનંદની ઘટના બની રહે છે.

સંસ્થાનાં દસ વર્ષ પૂર્ણ થયાં એ નિમિત્તે સાહિત્ય અકાદમીના સહયોગથી વાર્તા વિશેનો અભૂતપૂર્વ, યાદગાર કાર્યક્રમ ગોઠવી શક્યાં. શ્રી ભાગ્યેશ જહાસાહેબ, શ્રી સુમન શાહ, શ્રી મણિલાલ હ. પટેલ, શ્રી મોહન પરમાર, શ્રી દલપત ચૌહાણ જેવા સાહિત્યકારો અને અન્ય વાર્તાકારોની સંગે ઉજવાયેલ આ કાર્યક્રમ અમારી યશકલગી સમાન છે.

સંસ્કૃત સાહિત્ય અકાદમીના સહયોગથી શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીને ભવ્ય શબ્દાંજલિ આપવા માટે રાષ્ટ્રીય સેમિનારનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. એમાં પણ શ્રી ભાગ્યેશ જહાસાહેબ, કુલપતિશ્રી ડૉ. પંકજ એલ. જાનીસાહેબ, શ્રી પ્રવીણ દરજી, શ્રી મિથિલેશ ચતુર્વેદીસાહેબ જેવા મહાનુભાવો ઉપસ્થિત રહ્યા અને સમગ્ર કાર્યક્રમને ચાર ચાંદ લગાવી દીધા.

આ વર્ષની અમારી ખૂબ મોટી ઉપલબ્ધિ તે ચૌદ જેટલા જૉબ ફૅરનું આયોજન. રોજગાર કચેરીના સહયોગથી કૉલેજમાં યોજાયેલ નોકરી માટેના ભરતી મેળાઓથી અનેક યુવાનોનું જીવન યોગ્ય દિશામાં ઝળહળી ઊઠ્યું. અમારી સંસ્થા એમાં સહભાગી બની એનો અમને આનંદ છે.

સમગ્ર રીતે, આ 'કેકા'ના અંક અને કૉલેજપ્રવૃત્તિમાં યોગદાન આપનાર સર્વ મહાનુભાવો, પ્રાધ્યાપકશ્રીઓ, વિદ્યાર્થીઓનો હું હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું. જેવી રીતે દસ વર્ષનો અમારો સૂરજ ખૂબ પ્રકાશમાન બન્યો એવી જ રીતે આગામી વર્ષોમાં પણ અમે ઉત્તમ કર્મ કરી શકીએ એવું પ્રભુ પાસે યાચીએ છીએ. અમારું કર્મકૌશલ એ જ શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીને સાચી ભાવાંજલિ છે અને આદરણીય વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીજીના સદ્સંકલ્પની ફલશ્રુતિ છે.

સ્મૃતિસંવેદન : ચક્ષુરાગ

મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી સંસ્થાની મુલાકાતે

શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલનું ઉદ્‌ઘાટન કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી, શિક્ષણમંત્રીશ્રી અને મહેસુલમંત્રીશ્રી

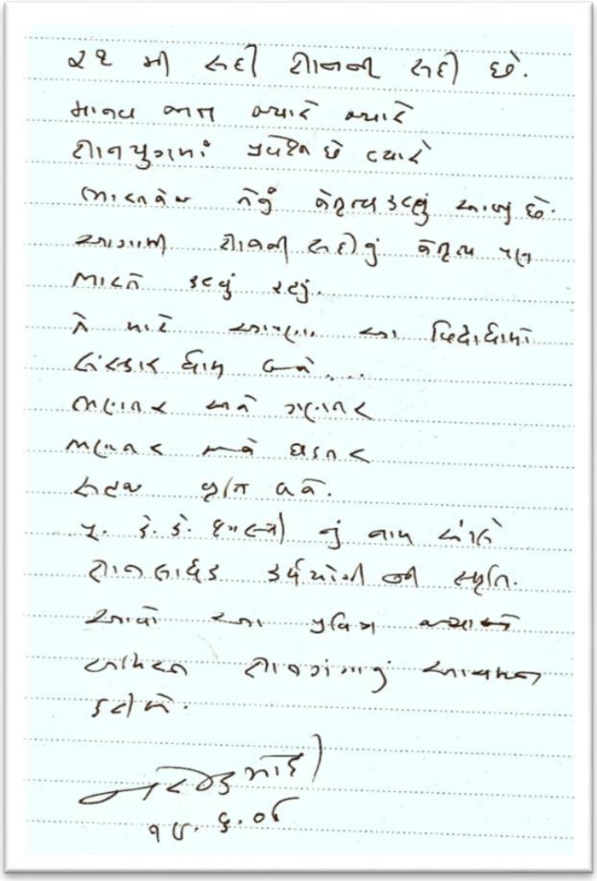
૨૧ મી સદી જ્ઞાનની સદી છે.
માનવ જાત જ્યારે જ્યારે
જ્ઞાનયુગમાં પ્રવેશી છે ત્યારે
ભારતવર્ષે તેનું નેતૃત્વ કરતું આવ્યું છે.
આગામી જ્ઞાનની સદીનું નેતૃત્વ પણ
ભારતે કરવું રહ્યું.
તે માટે આપણાં આ વિદ્યાધામો
સંસ્કાર ધામ બને...
આચાર અને વિચાર
આહાર અને વિહાર
સહજ પ્રાપ્ત બને.
પૂ. કે. કા. શાસ્ત્રીજી નું નામ સાથે
જ્ઞાન ભક્તિ કર્મયોગની સ્મૃતિ.
આવો આ પવિત્ર વાતાવરણ
અહિંના જ્ઞાનગંગાનું આચમન
કરાવે.
નરેન્દ્ર મોદી
૧૫.૬.૦૮

માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રીનો શુભ સંદેશ

સંકુલનું પ્રવેશદ્વાર

મહાનુભાવોની સાથે સંકુલના આચાર્યશ્રીઓ

પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સ્મૃતિકક્ષના લોકાર્પણપ્રસંગે કૉલેજમાં પધારેલા માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી

ગુજરાત રાજ્યના ઉદ્યોગમંત્રી શ્રી નીતિન પટેલનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

અમદાવાદના મૅયર શ્રી અસિત વોરાનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

ગુજરાતનાં મહેસૂલમંત્રી શ્રીમતી આનંદીબેન પટેલનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

શિક્ષણ વિભાગના અગ્રસચિવ શ્રી હસમુખ અઢિયાનું સ્વાગત કરતાં આચાર્યાશ્રી ડૉ. ગીતા પંડયા

પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સમૃતિકક્ષનું લોકાર્પણ કરી રહેલા માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદી

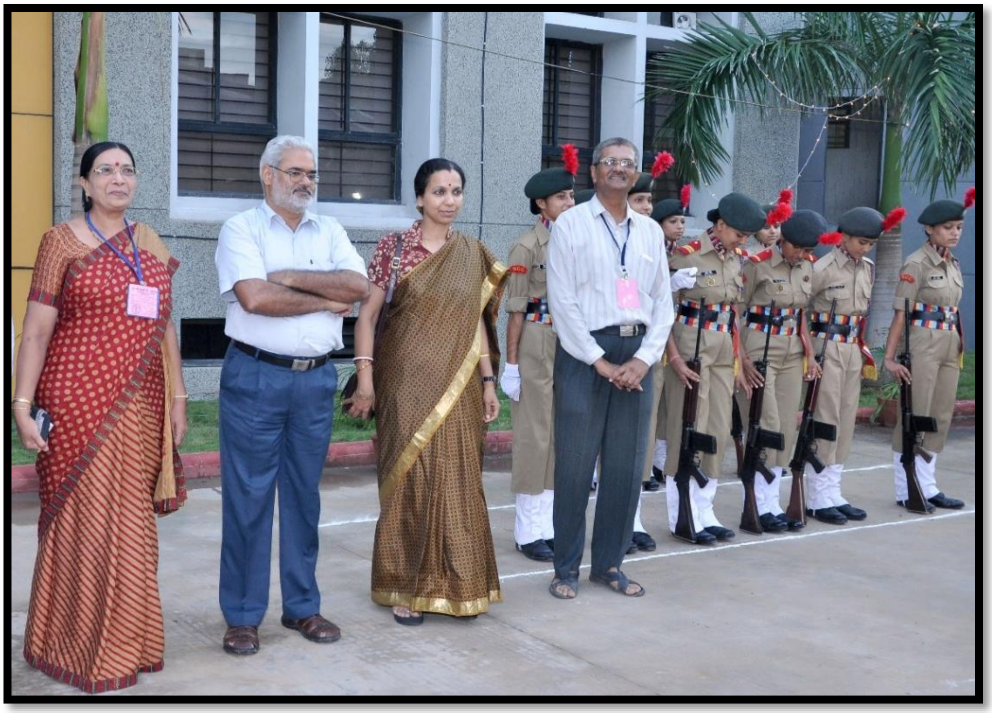

ગુજરાતના શિક્ષણ સચિવ શ્રી તિવારીસાહેબ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનર શ્રીમતી જયંતી રવિ સાથે પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા

રાજ્યકક્ષાનાં શિક્ષણમંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદીને આવકારતાં પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા

શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભુપેન્દ્રસિંહ ચુડાસમાને આવકારતાં પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા

ખાતમુહૂર્તવિધિ કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી નરેન્દ્ર મોદી

મુખ્યમંત્રીશ્રી નરેન્દ્ર મોદી, શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચૂડાસમા, મહેસૂલમંત્રીશ્રી આનંદીબેન પટેલ, રાજ્યકક્ષાનાં શિક્ષણમંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદી, અમદાવાદનાં મેયરશ્રી મીનાક્ષીબેન પટેલ

એન.સી.સી.ના વિદ્યાર્થીઓ સાથે સંવાદ કરતા માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રી

તમામ સરકારી કૉલેજમાંથી સૌથી વધારે ગુણાંક પ્રાપ્ત કરવા બદલ માન. શિક્ષણમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચૂડાસમા, ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી ડૉ. જયંતી રવિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કુલપતિ શ્રી એમ. એન. પટેલ દ્વારા આચાર્યાશ્રીનું સન્માન

પ્રથમ વાર્ષિકોત્સવમાં મુખ્ય મહેમાન તરીકે પધારેલા શ્રી ડૉ. જિતેન્દ્ર શાહ,
નિયામકશ્રી, એલ. ડી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઈન્ડોલોજી

દ્વિતીય વાર્ષિકોત્સવમાં મુખ્ય મહેમાન તરીકે પધારેલા શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટીના કુલપતિ શ્રી પંકજ જાની
સંસ્થાના મુખપત્ર 'કેકા'નું વિમોચન કરી રહ્યા છે.

તૃતીય વાર્ષિકોત્સવમાં 'કેકા'ના દ્વિતીય અંકનું વિમોચન કરી રહેલા સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાન શ્રી ડૉ. ગૌતમ પટેલ, એન.સી.સી. કેપ્ટન કવિતા રામદેવપુત્રા, કૉમર્સ કૉલેજના આચાર્ય ડૉ. મહેન્દ્ર ભટ્ટ, આચાર્યા ડૉ. ગીતા પંડયા

કૉલેજનો ચતુર્થ વાર્ષિકોત્વ : મુખપત્ર 'કેકા'નું વિમોચન કરતા વિખ્યાત કવિ શ્રી રાજેન્દ્ર શુક્લ

પાંચમો વાર્ષિકોત્સવ : સંસ્કૃતના પ્રખર વિદ્વાન, રાષ્ટ્રપતિ ઍવોર્ડ વિજેતા શ્રી ડૉ. વિજય પંડયા

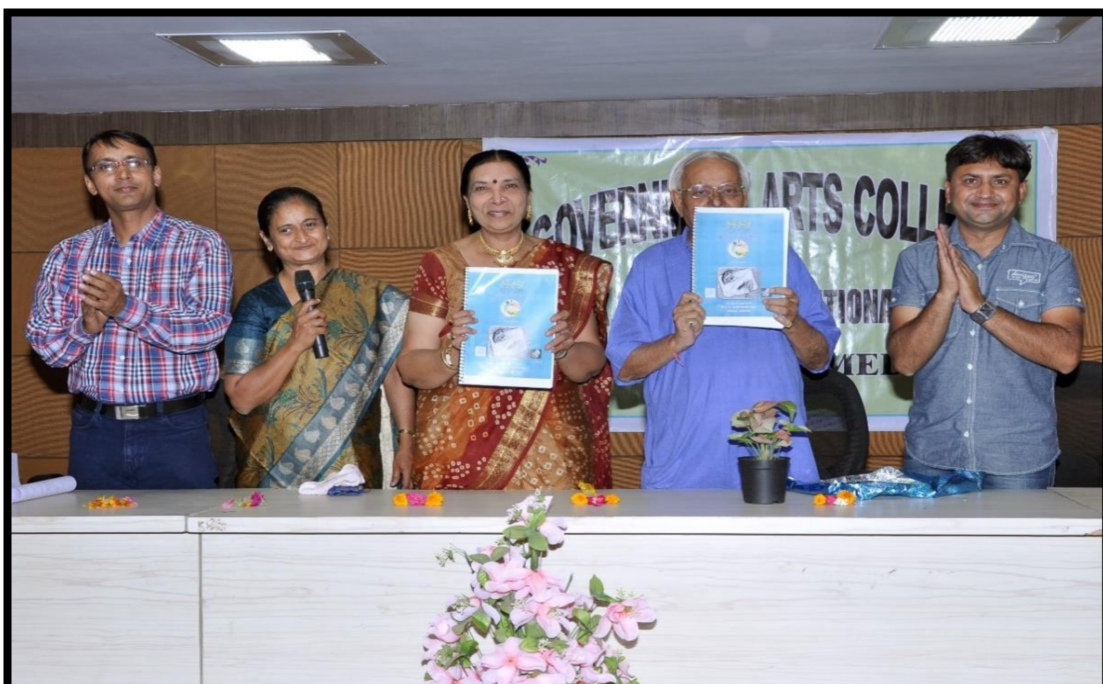

છઠ્ઠા વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે પધારેલા સુપ્રસિદ્ધ કવિ શ્રી ચિનુ મોદી, કૉલેજના સામયિક ‘કેકા’નો વિમોચનવિધિ

સાતમા વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે પધારેલા સંસ્કૃત ભાષાના સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શ્રી વાસુદેવ ત્રિપાઠી

આઠમો વાર્ષકોત્સવ : મુખ્ય મહેમાન સુપ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર શ્રી ડૉ. સતીશ વ્યાસ

નવમો વાર્ષિકોત્સવ : મુખ્ય મહેમાન શ્રી રઘુવીર ચૌધરી, જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કારવિજેતા સાહિત્યકાર

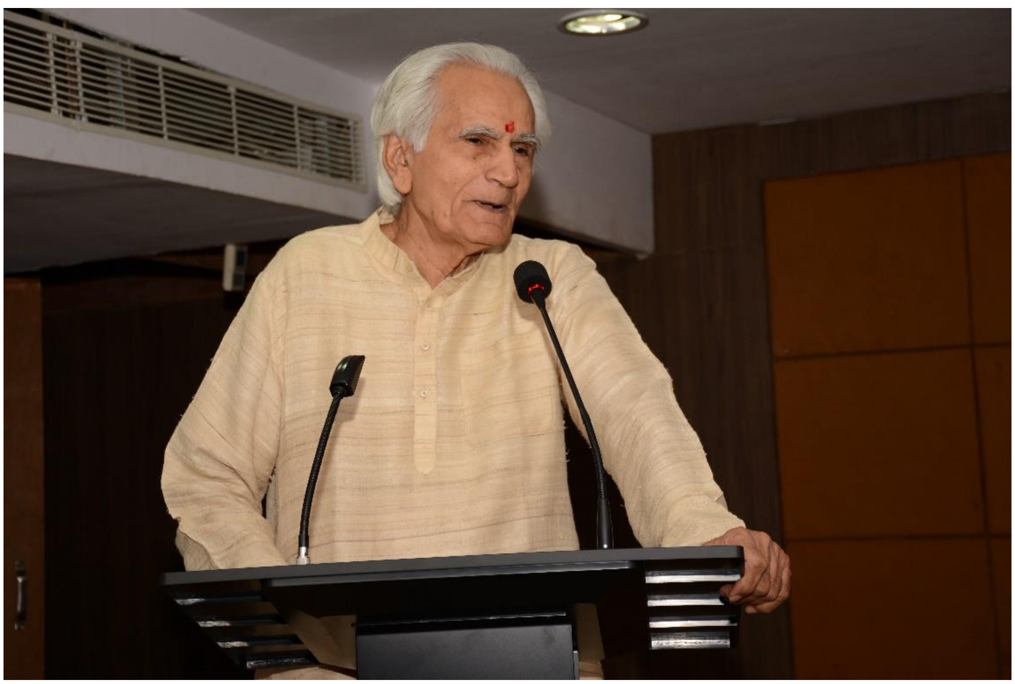

શ્રી રઘુવીર ચૌધરી : શબ્દસૌંદર્યનું તિલક

સ્વામી વિવેકાનંદજી પર નૅશનલ સૅમિનારનું આયોજન : મુખ્ય મહેમાન ગુજરાત યુનિ. કુલપતિ શ્રી ડૉ. એમ. એન. પટેલ, મુંબઈ યુનિ. ગુજરાતી વિભાગના અધ્યક્ષ શ્રી ડૉ. અભય દોશી

નૅશનલ સૅમિનારની યાદગાર ક્ષણો : કુલપતિ શ્રી એમ. એન. પટેલ, મુંબઈ યુનિ.માંથી પધારેલા ડૉ. અભય દોશી

શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૬-૨૦૧૭ : ગૌરવપ્રદ ક્ષણોનું દૃશ્યસૌંદર્ય

'ચાલો વાર્તા માણીએ-જાણીએ' : વાર્તા વિશેનો અભૂતપૂર્વ કાર્યક્રમ
શ્રી ભાગ્યેશ જહા, શ્રી સુમન શાહ, શ્રી મણિલાલ હ. પટેલ, શ્રી મોહન પરમાર, શ્રી દલપત ચૌહાણની સંગે

શ્રી ભાગ્યેશ જહાનું સમ્માન : પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા દ્વારા

શ્રી સુમન શાહનું સમ્માન : ડૉ. તૃષા દેસાઈ દ્વારા

શ્રી મણિલાલ હ. પટેલનું સમ્માન : પ્રો. નિસર્ગ આહીર દ્વારા

શ્રી દલપત ચૌહાણનું સમ્માન : ડૉ. પ્રવીણ રથવી દ્વારા

શ્રી મોહન પરમારનું સમ્માન : ડૉ. આરતી સોની દ્વારા

ભાવકો અને વિદ્યાર્થીઓ

રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદ : શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીનું વિદ્વત્કર્મ : વિવિધા અને વિમર્શ
મંચ ઉપર ઉપસ્થિત શ્રી ભાગ્યેશ જ્હા, શ્રી ડૉ. પંકજ એલ. જાની, શ્રી ડૉ. પ્રવીણ દરજી,
શ્રી ડૉ. મિથિલેશ ચતુર્વેદી, શ્રી બાબુભાઈ શાહ, પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા, પ્રો. ડૉ. કિન્નરી પંચોલી

મહેમાનશ્રીઓ દ્વારા દીપપ્રાગટ્ય

પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા : સ્વાગત-પ્રવચન

શ્રી ભાગ્યેશ જહાનું સમ્માન : પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા દ્વારા

શ્રી ડૉ. પંકજ એલ. જાનીનું સમ્માન : પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા દ્વારા

શ્રી ડૉ. પંકજ એલ. જાનીનું સમ્માન : પ્રો. ડૉ. કિન્નરી પંચોલી દ્વારા

શ્રી ડૉ. મિથિલેશ ચતુર્વેદીનું સમ્માન : ડૉ. મહેશ પટેલ દ્વારા

શ્રી ડૉ. પ્રવીણ દરજીનું સમ્માન : ડૉ. તૃષા દેસાઈ અને ડૉ. નેહલ પંડ્યા દ્વારા

ડૉ. ભારતી શેલતનું વ્યાખ્યાન

પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા અને ભાગ લેનાર સર્વ સહભાગીશ્રીઓ

અતીતોત્સવ : ભૂતકાલીન ભવ્યતા પર સિંહાવલોકન

ડૉ. ગીતા પંડયા
આચાર્યા

ગુજરાતના પરમ શ્રદ્ધેય સાક્ષર પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીના ભવ્યોજ્જ્વલ શબ્દકર્મને અંજલિ આપવા માટે ગુજરાતના માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના સંકલ્પમાંથી આકાર પામેલ શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલ ધીરે ધીરે ગુજરાતના ખ્યાતનામ શિક્ષણ સંકુલ તરીકે આકાર લઈ રહેલ છે. શૈક્ષણિક સ્વાધ્યાય, માળખાકીય સુવિધા, શિક્ષણેતર પ્રવૃત્તિઓ, વિવિધલક્ષી સામાજિક-સાંસ્કૃતિક નિસબત ઈત્યાદિને કારણે શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી શૈક્ષણિક સંકુલમાંની ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ ઉચ્ચ વિઝન, મિશન અને ગોલ્સ સાથે કામ કરી રહી છે. ટૂંક સમયમાં જ આ સંસ્થાએ સારાં પરિણામ અને પરિમાણ સ્થાપિત કર્યાં છે.

વર્ષ ૨૦૦૭માં સ્થપાયેલ ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ વર્ષ ૨૦૧૬માં નવ વર્ષ પૂર્ણ કરે છે ત્યારે જાણે સિદ્ધિનાં નવ અદ્ભુતરસિક સોપાન સર કરે છે. નવ વર્ષના અંતે વ્યતીતના માર્ગ પર દૃષ્ટિ કરતાં જણાય છે કે આ સંસ્થાના ચંદરવામાં અનેક રંગો પૂરાયા છે અને સમગ્ર માહોલ રંગરાગથી યુક્ત છે, શિક્ષણ અને શિક્ષણેતર આયામોના અર્થમાં. આ સંસ્થાએ નવ વર્ષના ગાળામાં અનેક મહાનુભાવોના સંગ અને સહયોગમાં સુવર્ણમય ક્ષણોનો સુંદરતમ હાર ગૂંથ્યો છે. આ પ્રસંગે એવા મહાનુભાવોની સ્મૃતિઓને સાદર, સાનંદ વાગોળવાનો કે સંભારવાનો અમારે મન સ્મૃતિમહોત્સવ છે.

ગત વર્ષમાં પધારેલા મહાનુભાવો, સર્વની મુલાકાત ઈત્યાદિની સુંદરમધુર સ્મૃતિઓ હૈય છે. અહીં એક યાદી પ્રસ્તુત છે :

માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીની મુલાકાત :

૧. ભૂમિપૂજનનો પ્રસંગ : તા. ૨૯.૬.૨૦૦૬

૨. કૅરિયર ડૅવલપમેન્ટ, ટૅમ્પલ મૅનેજમેન્ટ અને ફોરેઈન લૅંગ્વજિઝના ઉદ્ઘાટન-પ્રસંગ : તા. ૭.૯.૨૦૦૭

૩. ભવ્ય શૈક્ષણિક ભવનના લોકાર્પણવિધિ-પ્રસંગ : તા. ૧૪.૬.૨૦૦૮

૪. પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી સ્મૃતિકક્ષનો લોકાર્પણવિધિ-પ્રસંગ : ૫.૬.૨૦૧૧

૫. એમ.સી.એ. ભવનનિર્માણનો ખાતમુહૂર્ત-પ્રસંગ : ૧૫.૮.૨૦૧૩

માનનીય મુખ્યમંત્રી શ્રીમતી આનંદીબેન પટેલની મુલાકાત :

૧. એમ.સી.એ.ના નવ્ય ભવનની ઉદ્‌ઘાટનવિધિ : ૮.૧૧.૨૦૧૪

માનનીય મંત્રીશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. મંત્રીશ્રી આનંદીબેન પટેલ

૨. મંત્રીશ્રી રમણલાલ વોરા

૩. મંત્રીશ્રી માયાબેન કોડનાની

૪. મંત્રીશ્રી નીતિનભાઈ પટેલ

૫. મંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ ચુડાસમા

૬. મંત્રીશ્રી વસુબેન ત્રિવેદી

સાંસદશ્રી, ધારાસભ્યશ્રીની મુલાકાત :

૧. સાંસદશ્રી હરિન પાઠક

૨. સાંસદશ્રી ડૉ. કિરીટ સોલંકી

૩. ધારાસભ્યશ્રી વલ્લભભાઈ કાકડિયા

૪. ધારાસભ્યશ્રી હસમુખભાઈ પટેલ

૫. ધારાસભ્યશ્રી સુરેશભાઈ પટેલ

૬. પૂર્વધારાસભ્યશ્રી કમલેશભાઈ પટેલ

મેયરશ્રી, ડેપ્યૂટી મેયરશ્રીની મુલાકાત :

૧. મેયરશ્રી અસિત વોરા

૨. મેયરશ્રી મીનાક્ષીબેન પટેલ

૩. ડેપ્યુટી મેયરશ્રી દર્શનાબેન વાઘેલા

૪. ડેપ્યુટી મેયરશ્રી જિતેન્દ્ર દેસાઈ

શિક્ષણ વિભાગના ઉચ્ચ અધિકારીશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. શિક્ષણ સચિવશ્રી પી. પનિરવેલ

૨. શિક્ષણ સચિવશ્રી હસમુખ અઢિયા

૩. શિક્ષણ સચિવશ્રી આનંદમોહન તિવારી

૪. શિક્ષણ સચિવશ્રી મુકેશ પૂરી

૫. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી રાજીવ ગુપ્તા

૬. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશનરશ્રી જયંતી રવિ

વિવિધ યુનિવર્સિટીના કુલપતિશ્રીઓની મુલાકાત :

૧. શ્રી ડૉ. પરિમલ ત્રિવેદી, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૨. શ્રી ડૉ. અવધેશકુમાર સિંહ, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૩. શ્રી પંકજ જાની, શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટી, વેરાવળ

૪. શ્રી મનોજ સોની, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૫. શ્રી કમલેશ જોષીપુરા, આઈ.આઈ.ટી.ઈ. યુનિવર્સિટી, ગાંધીનગર

૬. શ્રી એમ. એન. પટેલ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૭. શ્રી પંકજ એલ. જાની, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે પધારેલા મહાનુભાવો :

૧. શ્રી જિતેન્દ્ર શાહ, નિયામક, એલ. ડી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઈન્ડોલોજી, વર્ષ ૨૦૦૭-૨૦૦૮

૨. શ્રી પંકજ જાની, શ્રી સોમનાથ સંસ્કૃત યુનિવર્સિટી, વેરાવળ, વર્ષ ૨૦૦૯-૨૦૧૦

૩. શ્રી ગૌતમ પટેલ, આંતર્રાષ્ટ્રીય ખ્યાતિપ્રાપ્ત, રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા પુરસ્કૃત વિદ્વાન, વર્ષ ૨૦૧૦-૨૦૧૧

૪. શ્રી રાજેન્દ્ર શુક્લ, સુપ્રસિદ્ધ કવિ, વર્ષ ૨૦૧૧-૨૦૧૨

૫. શ્રી વિજય પંડયા, રાષ્ટ્રપતિશ્રી દ્વારા પુરસ્કૃત સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાન, વર્ષ ૨૦૧૧-૨૦૧૨

૬. શ્રી ચિનુ મોદી, સુપ્રસિદ્ધ કવિ, વર્ષ ૨૦૧૨-૨૦૧૩

૭. શ્રી વાસુદેવ પાઠક, સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત સર્જક, વર્ષ ૨૦૧૩-૨૦૧૪

૮. શ્રી સતીશ વ્યાસ, સુપ્રસિદ્ધ નાટ્યકાર અને વક્તા, વર્ષ ૨૦૧૪-૨૦૧૫

૯. શ્રી રઘુવીર ચૌધરી, જ્ઞાનપીઠ પુરસ્કારથી સમ્માનિત પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર, વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૧૬

સ્વાતંત્ર્યદિનની ઉજવણી નિમિત્તે પધારેલા મહાનુભાવો :

૨૦૦૭ : યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ આવેલ વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા

૨૦૦૮ : અમદાવાદના મેયર શ્રી અસિત વોરા

૨૦૦૯ : અમદાવાદના સાંસદ શ્રી ડૉ. કિરીટ સોલંકી

૨૦૧૦ : રખિયાલ વિસ્તારના ધારાસભ્ય શ્રી વલ્લભભાઈ કાકડિયા

૨૦૧૧ : ભૂપેન્દ્રભાઈ પટેલ, અમદાવાદ મ્યુનિ. સ્ટેન્ડિંગ કમિટિના સભ્ય

૨૦૧૨ : કુલપતિ શ્રી કમલેશ જોષીપુરા, આઈ.આઈ.ટી.ઈ. યુનિવર્સિટી,ગાંધીનગર

૨૦૧૩ : શ્રી એમ. આર. ઉપાધ્યાય, ઉચ્ચ શિક્ષણ વિભાગના પૂર્વ નિયામકશ્રી

૨૦૧૪ : શ્રી અસિત વોરા, પૂર્વ મેયરશ્રી, શહેરી અગ્રણીશ્રી

૨૦૧૫ : શ્રી આર. યુ. પુરોહિત, સંયુક્ત શિક્ષણ નિયામકશ્રી

પ્રજાસત્તાકદિનની ઉજવણી નિમિત્તે પધારેલા મહાનુભાવો :

૨૦૦૮ : યુનિવર્સિટીમાં પ્રથમ આવેલ વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા

૨૦૦૯ : કુલપતિ શ્રી પરિમલ ત્રિવેદી, યુનિવર્સિટી,અમદાવાદ

૨૦૧૦ : કુલપતિ શ્રી મનોજ સોની, ડૉ. આંબેડકર ઑપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ

૨૦૧૧ : શ્રી કમલેશ પટેલ, પૂર્વધારાસભ્યશ્રી, મણિનગર

૨૦૧૨ : ડેપ્યુટી મેયર શ્રીમતી દર્શનાબેન વાઘેલા, અમદાવાદ મ્યુનિ.

૨૦૧૩ : અમરાઈવાડી વિસ્તારના ધારાસભ્ય શ્રી હસમુખભાઈપટેલ

૨૦૧૪ : ડેપ્યુટી મેયર શ્રી જિતેન્દ્ર દેસાઈ, અમદાવાદ મ્યુનિ.

૨૦૧૫ : ધારાસભ્યશ્રી સુરેશ પટેલ, મણિનગર વિસ્તાર

૨૦૧૬ : પૂર્વ ન્યાયમૂર્તિશ્રી એમ. એસ. પરીખ.

૨૦૧૭ : શ્રી જિતેન્દ્ર શાહ, નિયામક, એલ. ડી. ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ ઈન્ડોલોજી, અમદાવાદ

આ સંસ્થાને શૈક્ષણિકક્ષેત્રે ગૌરવ અપાવવામાં પ્રાધ્યાપકશ્રીઓએ પણ પ્રસંશાપાત્ર કામગીરી કરી છે. સરકારશ્રીના નિયમાનુસાર કાયમી અને હંગામી કે મુલાકાતી અધ્યાપકો તરીકે જોડાયેલા તમામે નમૂનારૂપ કામગીરી કરી છે. વર્ષ અને વિષય પ્રમાણે કામગરી કરનારા પ્રાધ્યાપકોની યાદી નીચે પ્રમાણે છે :

ગુજરાતી વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. આરતી ત્રિવેદી, પ્રો. નિસર્ગ આહીર

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, પ્રો. આરતી પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. જિતેન્દ્ર ખરાડી

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. વર્ષા પ્રજાપતિ, પ્રો. સંજય ચોટલિયા

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પન્ના ત્રિવેદી

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી, ડૉ. આરતી સોની

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : પ્રો. નિસર્ગ આહીર, ડૉ. પ્રવીણ રથવી, ડૉ. આરતી સોની

સંસ્કૃત વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : પ્રો. જેસિંગ વાંઝા, ડૉ. મહેશ પટેલ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. મયૂર વ્યાસ, પ્રો. ભારતી પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. મહેશ પટેલ, પ્રો. અનિલ પટેલ, પ્રો. કમલેશ પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. સાગર પંડયા, ડૉ. અખિલેશ દ્વિવેદી, ડૉ. હીના ઠક્કર

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. વિષ્ણુ રાવલ

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. હેમલ રોહિત

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. નેહલ પંડયા

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. મહેશ પટેલ, ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. નેહલ પંડયા

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : ડૉ. કિન્નરી પંચોલી, ડૉ. નેહલ પંડયા, પ્રો. શૈલેષકુમાર રાઉલજી

અંગ્રેજી વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : પ્રો. મુકેશ વ્યાસ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : પ્રો. મુકેશ વ્યાસ, પ્રો. સ્મિત હરિયાણી

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : પ્રો. અમિતા મુન્દ્રા, પ્રો. રજની મેવાડા, પ્રો. પલક પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. પ્રેમકુમાર સિંગ, પ્રો. ભાવના પાંડે, પ્રો. ઈશાન ભાવસાર, પ્રો. ખુશ્બૂ રાઠોડ

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : પ્રો. મુબિના કુરેશી, પ્રો. આસ્મા મન્સૂરી, પ્રો. હિરલ પનારા

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : પ્રો. જય મહેતા, પ્રો. પૂર્વી પંડયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. ખુશ્બૂ ઝાલા, પ્રો. મુકેશ પરમાર

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. મુકેશ પરમાર

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. વિનિતા સંદુ, પ્રો. અંજલિ સોલંકી, પ્રો. મોનિકા કોલી

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : પ્રો. અનસુયા મહેતા, પ્રો. હેતલ રાજપૂત, પ્રો. અંજલિ સોલંકી, પ્રો. મોનિકા કોલી

મનોવિજ્ઞાન વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, પ્રો. કિરણ વાઘેલા

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. મોહમ્મદ હાફીઝ કઠિયારા, પ્રો. પ્રિયંકા ઠક્કર

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, પ્રો. અશ્વિન આમરણિયા, પ્રો. વિભા દવે

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, પ્રો. સતીશ સક્સેના, પ્રો. મિત્તલ વેકરિયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. મેઘના પટેલ, ડૉ. શિલ્પા સિદપરા

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, ડૉ. અશોક પટેલ

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. તૃષા દેસાઈ, ડૉ. કમલેશ પટેલ, ડૉ. અશોક પટેલ, ડૉ. મિતલ વેકરિયા

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : ડૉ. કમલેશ પટેલ, ડૉ. અશોક પટેલ, ડૉ. નીકિતા સોનારા

અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. અરવિંદ મ્યાત્રા

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. અલ્પેશ પટેલ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. ગીતા પંડયા, ડૉ. કેતન મહેતા, પ્રો. શૈલેષ ચાવડા

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. ગીતા પંડયા, ડૉ. કેતન મહેતા, પ્રો. જિજ્ઞેશ પૂરબિયા

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. કેતન મહેતા

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : ડૉ. ગીતા પંડયા, પ્રો. જગદીશ પરમાર, ડૉ. અનિતા પટેલ

પ્રાચ્યવિદ્યા વિભાગ :

૨૦૦૭-૨૦૦૮ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૦૮-૨૦૦૯ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૦૯-૨૦૧૦ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. ભૂમિ બ્રહ્મભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૦-૨૦૧૧ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. ભૂમિ બ્રહ્મભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૧-૨૦૧૨ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ, પ્રો. સ્વીટી પટેલ

૨૦૧૨-૨૦૧૩ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૩-૨૦૧૪ : ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૪-૨૦૧૫ : પ્રો. આભા ત્રિપાઠી, ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૫-૨૦૧૬ : પ્રો. આભા ત્રિપાઠી, ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

૨૦૧૬-૨૦૧૭ : પ્રો. આભા ત્રિપાઠી, ડૉ. મનીષા ભટ્ટ

સંસ્થાના આંગણે પધારેલા અનેક મહાનુભાવોને કારણે વિદ્યાર્થીઓને અનેક ક્ષેત્રે લાભ થયો છે. નિયત અભ્યાસક્રમની સાથે સાથે કરવામાં આવતી અનેક પ્રવૃત્તિઓને કારણે અમારી સંસ્થાના વિદ્યાર્થી ઘણી દિશામાં કાર્યરત બની શક્યા છે. આંગણે પધારેલા મહાનુભાવોએ એમનામાં પ્રેરણાનું પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ અમી પાયું છે. અમારી યાત્રાના પરમ સીમાસ્તંભોને સ્મરતાં આનંદાનુભૂતિ થાય છે.

નવ વર્ષનાં આ નવ સુવર્ણ સોપાનના પૂરાયેલ તેજ અને પ્રકાશના સંદર્ભે બધું જ ઝળહળ અને ભવ્યોજ્જ્વલ દેખાય છે. વિદ્યોપાસના કરતાં કરતાં જીવનનાં જે અન્ય અંગો છે એને પણ અનુપમ કરવા માટે વિદ્યાર્થીઓ માટે શિક્ષણેતર પ્રવૃત્તિઓ પણ જરૂરી છે. એટલે, વિદ્યાર્થીઓમાં સેવા, જાગૃતિ, નેતૃત્વ, પરિશ્રમ જેવા અનેક સંસ્કારો પ્રગટે તે માટે અમારી સંસ્થા સતત પ્રવૃત્તિશીલ રહી છે. આ સામયિકના આરંભે આપવામાં આવેલ તસવીરી સૃષ્ટિ અને અંતે આપવામાં આવેલ પ્રવૃત્તિઓની યાદી પરથી કોઈ પણ સુજ્ઞ જનને ખ્યાલ આવશે કે વર્ષ દરમિયાન અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ સંસ્થા દ્વારા, આચાર્યા દ્વારા, અધ્યાપકો દ્વારા અને વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા સતત કરવામાં આવે છે. વિદ્યાર્થીઓનું જીવન સર્વાંગી બને તે માટે ખાસ કાળજી લેવામાં આવે છે.

આ રીતે, કૉલેજના આરંભના વર્ષ ૨૦૦૭થી અત્યાર સુધીનો શિક્ષણ અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓનો આલેખ દોરતાં જે જે માનવસંધાનના વિવિધ રંગો પૂરાયા છે તેનો એક અનુપમ ચંદરવો રચાય છે. પ્રસિદ્ધ સાક્ષર પદ્મશ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીની પુણ્ય સ્મૃતિમાંથી આકારિત થયેલ આ શૈક્ષણિક સંસ્થામાં એમનાં કર્મને છાજે તેવી જ ગૌરવવંત વ્યક્તિઓની પરબ મંડાય એ સહજ-સવાભાવિક છે.

Naga-Mandala: A critical Study

Prof. Ansuya Mehta
Head, English Department

Girish Karnad is an eminent playwright of Indian English literature. Naga–Mandala is a highly imaginative play written by him. He focused on traditions and valued the ideas and beliefs he saw around him. He understands the fact that the social atmosphere in which a person brought up affects his/her thinking. He showed pathetic condition of women in India. This story Naga-Mandala seems to end happily but it evokes many questions on the set, moral values and double standard of our society. It also leads us to think about the laws for male and female are different and that creates discriminations in their treatment to individuals. The story of Naga-Mandala apparently looks like a fairy tale but in the end it gives strong message. The Indian traditions and the people's attitude towards rational thinking lead us to question our society.

The title of the play:

As mentioned in November 2011 Orissa Review **"**The title of the play is not the name of a human character, but it is that of a snake. As the name suggests, it revolves around a woman and a serpent. As this play is based on a folk tale, it could be observed that the serpent plays an important role as in most such narrations all over the world."

Title of the play suggests, it is a story about Naga – a Cobra and his love for human being i.e. heroine of the play Rani. The word 'Mandala' here means 'surroundings'. Rani is surrounded by love and protection of Naga. He brings happiness in her life. Because of Naga, Rani gets love and respect of her husband Appanna and she earns the status of 'Devi' from the villagers. Naga loves Rani so much that he risks his own life to meet her. He helps her in a snake ordeal and saves her from disgrace. In the end when he sets Rani free for her happiness, reader feels the appropriateness of the title.

End of the play:

Naga-Mandala is a play that provides aesthetic pleasure and a refreshing change to the routine story that we read. This is a story of a married woman who is ill-treated by her husband. To win his love Rani tries 'magical roots' given by her well-wisher Kurudavva. In turn of events, Naga falls in love with her and gradually Rani gets her husband and lover both. From here, the story

develops unusually with two different ends. In first end, Naga dies but as this end is not accepted by the Man and Flames, Story moves on and gives another end, in which Rani lives happily with child, husband and Naga. Now reader is confused, whether this end is justified or not. This end is debatable. Rani knows the truth, Appanna knows the truth, in fact reader too is aware about the real situation, then is it right to accept Rani as a faithful wife? When we read about Indian traditions and moral values, is it common to accept this type of end?

Plot construction:

As Dr. T. E. Rao expresses, Karnad does not take the myths in their entirety, he takes only fragments that are useful to him and the rest he supplements with his imagination to make his plots interesting. His interest was not in recreating old myths and legends but in representing them to suit his artistic purpose.

Naga-Mandala is divided into three parts: Prologue, Act 1 and Act 2. All the parts are interwoven. The major theme of the play is about Rani's life. Her misery, entry of Naga in her life, confusion and finally the happy state of life. Prologue is very different and dramatic, it gives the base of the story. It provides base to the two Acts. The story itself is a character here. She adds Flames in her conversation and that suggests social scenario. They talk about selfish, greedy and lustful people. They criticized the world around them. They start talking about Rani and that brings emotions in play. Girish karnad writes two different ends.

There is a sub plot of kurudavva, she gives 'magical root' to Rani that provides progress to the story but still this sub plot is ignored as it remains incomplete in the end. We do not get any hints or information about kurudavva or Kappanna.

V. Rangan says:

"A story is born and grows; it has life. Each story has an independent existence, and a distinctive character. All story tellers are ancient mariners cursed to keep the story alive."

Characterization:

In Naga-Mandala we find common people as the main character. They are presented with their strengths and weaknesses. Karnad gave them rustic touch. Indianness is the essence of the play. We find oppressed women, low moral life of people and male dominance in society.

"Yes, there is. Give me poison instead. Kill me right here. At least I'll be spared the humiliation. Won't the cobra bite me the moment I touch it? I'll lie like your dog and your mongoose."

Rani, the main character of the play is developed with all details. She is a normal Indian girl who wants to lead happy life with her husband and children. She suffers due to her misfortune and

circumstances. In a gradual development, a little girl who is brought up in protective environment, she goes to her husband's place and the problem starts. She is totally ignorant about relationship between a man and a woman. She is tortured by her husband. She is too naive, timid and scarred by the reality. She craves for happiness. She remembers the happy time she spent with her parents. She wants to return to their home. In a patriarchal society, Rani is always subordinated and treated as a second sex by Appanna. She could not react in front Appanna.

Rani is confused by Appanna's inhuman behavior during day and affectionate behavior during night. She makes out there is something unusual and when reality is confirmed that she lived with two different Appannas, she continues to live happily with them. Here reader is confused and suspects Rani's sincerity.

Appanna is not main character but still he has very important role to play. His role creates circumstances for the progression of story. Appanna has to behave as a harsh, pitiless and unfaithful husband and on other hand, Naga turned into, Appanna behaves as a loving, caring, emotional and affectionate lover. Girish karnad portrayed both the Appanna successfully. When husband beats wife and doubts her chastity, we see typical ill-mannered Indian man. At the same time, a lover who fights all the dangers to meet his beloved, we see the real man who is deeply in love. This is Karnad's sense of characterization. There are other characters like Kurudavva, Kappanna and villagers. He used special characters like Man who is writer, Story, Song and Flames are personified and they converse about people and make the reader aware of social scenario including traditional life style and misbeliefs where male members rule the world.

Naga-Mandala as a Social play

A. Jaganmohana Chari expresses views in this context:

"The dichotomy of lover and husband is in the tradition she has inherited. When she discovers in her experience in the end the difference between Naga's love and that of her husband the feeling of experience hardly crosses the threshold of her consciousness because her experience of her head or her conscience hardly matters in the world of patriarchal hegemony".

As it is said, literature is the mirror of the society, this play too reflects our society. Karnad's sharp observations depict some of the facts that he found in real life. In Naga-Mandala the main characters reflect the traditional atmosphere that we find around us. When we see Rani and Appanna as a husband and a wife, the sense prevails in our society is: Appanna's moral

degradation can be pardoned but Rani is forced to prove her chastity. Rani's parents looked for a wealthy boy, in that case financial condition is more important than moral values. Rani was a captive in her house – 'locked up like a caged bird'. Rani longs to have flight and freedom from the cruel clutches of Appanna. Story and Flames discussed the condition of people and not only that they discussed personal life of people too, by this Karnad shows the general tendency of human nature to take interest in others' lives. In this play we see almost all the virtues and vices that prevailed in society, which draw our attention and make us think when will we develop healthy attitude towards social issues.

Technical devices:

As mentioned in the beginning, Naga-Mandala is very imaginative play. Girish Karnad used various technical devices to enhance the effectiveness of the play. The main theme is taken from myth and the characters like the Man, the Story, the Song, the Flames are personified. He used elements like Death, Curse, Magical Roots, Trial, Incarnation of a character and Supernatural Power etc. from the ancient literature.

Conclusion:

Jyoti Sahi writes: "Girish Karnad's art can be described as a vision of reality". It can be concluded that, though the ending of Naga-Mandala is not within the orthodoxy of Indian epic texts, the play must be studied and interpreted not only by keeping elements of religious philosophy as points of reference, but also by taking into account the cultural context of the Indian woman of today who seeks to fulfil her needs and aspirations.

References

Primary Source:
Karnad, Girish. 'Naga-Mandala: A Play with a Cobra', Oxford University Press, New Delhi, 2004.
Secondary Resources:
1. Krishanamayi.
'Redefining the Insurgent Female Psyche in an Androcentric Milieu', The Indian Journal of English Studies, Vol. XLI, 2003-04.2. Beauvoir, Simon de.
2. November - 2011 Orissa Review

નારીજીવનનું વૈવિધ્ય : ગુજરાતી ટૂંકાવાર્તાના સંદર્ભે

ડૉ. પ્રવીણ રથવી
ગુજરાતી વિભાગ

સાહિત્ય સમાજનું દર્પણ છે. સમાજમાં જે હશે તે સાહિત્યમાં હોવાનું, પણ જગતનું વાસ્તવ જ્યારે સાહિત્યમાં આલેખાય છે ત્યારે એ કળાના રંગે રંગાયેલું હશે, પરંતુ મૂળભૂત સમસ્યા તરફ આંખમીંચામણાં નહીં જ હોય. સાહિત્યનો વિષય માનવજીવન હોવાથી એમાં માનવીની કોઈ ને કોઈ સંવેદનાઓ આલેખાય છે. સાહિત્યમાં સ્ત્રીજીવનની સંવેદનાઓનું આલેખન પણ મોકળા મને થયું છે. નારીએ વેઠેલાં અપમાનોની કથા સાહિત્યમાં આલેખાયેલી છે. નારીવાદી આંદોલનોને પરિણામે સ્ત્રીની સામાજિક પરિસ્થિતિમાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો છે, પરંતુ હજુ સંતોષ થાય એવી સ્થિતિનું નિર્માણ થયું નથી. સાંપ્રત સમયમાં સાહિત્યમાં આલેખાયેલી સ્ત્રીનું ચિત્ર સમજતાં પહેલાં સામાજિક સ્થિતિ કેવી હતી એ વિશે થોડો વિચાર કરી લઈએ.

સ્ત્રી અને પુરુષ સંસારરથનાં બે પૈડાં છે. બન્નેનું મહત્ત્વ સરખું, પરંતુ વાસ્તવિક સ્થિતિ જુદી. ફેક પૈડા ઉપર જવાબદારી વધુ અને એની મહત્તા ઓછી. સ્ત્રીને બહુધા ઘર સંભાળવાની અને કુટુંબનો વેલો વધારવાની જવાબદારી આપી દેવામાં આવી છે. આ કામનું દેખીતી રીતે કોઇ વળતર નહીં. આ કાર્યને કાર્ય ગણવામાં જ ન આવ્યું. આ મહત્ત્વપૂર્ણ જવાબદારીને ગંભીરતાથી લેવા જેવી સક્રિયતા કોઇએ ન દાખવી. કુટુંબના પરમાર્થમાં જાતને ખોઇ બેસતી સ્ત્રીનું અસ્તિત્વ કોઇએ સ્વીકાર્યું નહીં. સમાજે સ્ત્રી માટેનાં ધારાધોરણો જ એવાં ઘડ્યાં કે એ વાડ ઓળંગવાનું સ્ત્રીને માટે કપરું થઇ પડયું. આ આખી વાતનો વિચાર ગુજરાતી ભાષાની એક કહેવતમાં પ્રગટ થાય છે : 'સહુ ગયાં સગેવગે અને વહુ રહ્યાં ઊભે પગે.'

સ્ત્રીને ક્યારેક દેવી ગણીને પૂજવામાં આવી, તો ક્યારેક એને ડાકણ ગણીને હડધૂત કરવામાં આવી. મધ્યકાલીન સમયમાં પરધર્મીઓનાં આક્રમણને પરિણામે વધારે વેઠવાનું સ્ત્રીઓના ભાગે આવ્યું. એ સમયના સમાજમાં વ્યાપ્ત કેટલાક કુરિવાજો માત્ર અને માત્ર સ્ત્રીને માટે જ અમાનુષી અને અન્યાયકારી હતા. જેમકે, વિધવાવિવાહ-પ્રતિબંધ, સતીપ્રથા, દીકરીને દૂધપીતી કરવાનો કુરિવાજ, ઘૂંઘટપ્રથા, કન્યાવિક્રય, વૃદ્ધલગ્ન, દહેજપ્રથા વગેરે. આ સમયમાં સ્ત્રીઓનું શોષણ થયું છે તે હૃદય કંપાવી નાખે તેવું છે.

આરંભના સાહિત્યમાં સ્ત્રીને જોવાનો દૃષ્ટિકોણ હતો એ લગભગ એકસરખો હતો. પુરુષોએ આલેખેલી સ્ત્રી બીબાંઢાળ હતી. વાસ્તવિક રીતે સ્ત્રીનું જીવન અનેક સંકુલતાઓથી ભરેલું હતું. સ્ત્રીનું જીવન પુરુષની તુલનાએ વધારે સંકુલ છે. એ સંકુલતા એની જુદી શરીરરચના, રજોદર્શન, ગર્ભધારણ કરવાની સ્થિતિ, પરણીને કરવું પડતું સ્થળાંતર, નવી પરિસ્થિતિમાં કરવું પડતું અનુકૂલન વગેરે બાબતોને કારણે છે અને એને પુરુષ કરતાં અલગ પાડે છે. સ્ત્રીની આ સંકુલતા સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવી નથી.

સાહિત્ય અને સમાજમાં સ્ત્રીને બીજા નંબરનું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. દરેક જગ્યાએ પુરુષને પ્રથમ ઓળખ મળે છે. પુલ્લિંગનો જેટલો મહિમા થયો છે એટલો સ્ત્રીલિંગનો નથી થયો. જગતના લોકો જગતને જોવાનો દૃષ્ટિકોણ નરવાદી વિશેષ રહ્યો છે. સ્ત્રીનું નામ ક્યાંય ન લખાયું. વાસણ ઉપર જે નામ લખાય છે એમાં પણ પુરુષ જ માલિકીભાવ સાથે પોતાનું નામ લખાવતો રહ્યો. આપણી આજુબાજુની દુનિયામાં પુરુષપ્રધાનપણું વિશેષ રીતે સ્ત્રીને ભારે નુકસાનકારક રહ્યું. સ્ત્રી કંઇ દુર્બળ નહોતી, પરંતુ સામાજિક ઢાંચાએ એને વધારે પ્રમાણમાં દુર્બળ બનાવી. સ્ત્રીઓએ કેમ જીવવું એ નક્કી કરનાર સ્ત્રી ન હતી. પરિણામે અની ઉપર પારાવાર બંધનો લદાયાં.

ગુજરાતી સાહિત્યની ટૂંકીવાર્તામાં સ્ત્રીની પીડાને જુદા જુદા વાર્તાકારોએ વાચા આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ગાંધીયુગથી લઈને સાંપ્રત સમય સુધીની આ યાત્રામાં સ્ત્રીની અનેક સંવેદનાઓનું સૂક્ષ્મ પ્રગટીકરણ ગુજરાતી સાહિત્યની ઘણી બધી વાર્તાઓમાં થયું છે. ઝવેરચંદ મેઘાણીની વાર્તા ‘વહુ અને ઘોડો’ સમાજમાં સ્ત્રીનું સ્થાન શું છે તેનો પડઘો પાડે છે. તો વળી, જયંત ખત્રીની વાર્તા ‘ખીચડી’માં સ્ત્રીશોષણની પરાકાષ્ઠા આવી જાય છે. આ વાર્તામાં નાયિકાનો સગો બાપ કહે છે : ‘તારા જેવીને ખીચડી કમાવી એ રમતવાત છે – બહુ જ સહેલું છે, સમજી ? સમજે છે ?’ આ યુગમાં સુંદરમે ‘માને ખોળે’ અને ‘ખોલકી’ વાર્તામાં સ્ત્રીની પીડાને કરુણ રીતે રજૂ કરેલ છે. ‘માને ખોળે’માં નાયિકા શબૂની લાચારી વ્યક્ત થઈ છે, તો ‘ખોલકી’ વાર્તામાં નાયિકા ચંદન મનના માણીગર માટે જે મનોરથ સેવી રહી હતી તેનો વાર્તાને અંતે કરુણ રકાસ થાય છે. આ ગાળામાં પન્નાલાલ પટેલની વાર્તાઓમાં શહેરી અને ગ્રામીણ નારીજીવનની વેદના વ્યક્ત થઈ છે. તેમની ‘મા’ વાર્તામાં માનું માતૃત્વ કેવું સરાણે ચડે છે તે કલાત્મક રીતે આલેખાયેલું છે. આ તબક્કામાં વાર્તાકાર નારીજીવનની પીડાને વિવિધ દૃષ્ટિથી જોતો રહ્યો અને એનું આલેખન કરતો રહ્યો છે. આ વાર્તામાંથી પસાર થયા પછી એક પ્રશ્ન તો સામે આવીને ઊભો જ રહે છે કે એ યુગમાં સ્ત્રીની કેટલીક પીડાઓ પ્રત્યે શા માટે દુર્લક્ષ સેવવામાં આવ્યું છે ? સ્ત્રીનું જાતીય શોષણ આ યુગમાં ખાસ આલેખાયેલું જોવા મળતું નથી. ઉમાશંકર જોશીના એકાંકી ‘સાપના ભારા’માં જે પીડા છે એવી પીડા ગુજરાતી વાર્તામાં આ તબક્કે નથી અવતરી. આ સમસ્યાનું નિરૂપણ એટલા માટે મહત્ત્વનું છે કે જે યુગમાં સંતતિનિયમનનાં સાધનો અંગેની જાગૃતિ ન હતી એવા સમયે સ્ત્રીએ કેવી લાચારી વેઠી હશે તેનો સ્વચ્છ આલેખ

તો કાળના ગર્ભમાં દટાઈને જ રહી ગયો છે. સ્ત્રીજીવનની અનેક સંકુલતાઓનું ચિત્રણ સંપૂર્ણપણે રજૂ થયું નથી એ એક હકીકત છે.

ભૂતકાળમાં સ્ત્રીએ જે વેઠયું એને પરિણામે નારીવાદી આંદોલન આવ્યું. ઈબ્સનના નાટક 'ડૉલ્સ હાઉસ'ની નોરા પોતે પણ એક વ્યક્તિ છે એમ કહી ગૃહત્યાગ કરે છે. એનો આ ગૃહત્યાગ એ કેવળ ગૃહત્યાગ ન હતો, પણ સ્ત્રીના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરવા માટેની ચળવળનો એક પ્રારંભ હતો. સમયની સાથે સાથે સામાજિક પરિવર્તન આવતું ગયું. કન્યાકેળવણીનો વ્યાપ વધ્યો. સ્ત્રી ભણીગણીને નોકરી કરતી થઇ. પોતાના નિર્ણયો પોતે લઈ શકે એવી સભાનતા એનામાં ધીમે ધીમે પ્રગટ થવા લાગી. જે કામ પુરુષ કરી શકે છે તે કામ સ્ત્રી પણ કરી શકે છે, એવી પ્રતીતિ તેણે સમાજને કરાવી દીધી. આર્થિક રીતે પગભર થવાથી સ્ત્રીને વેઠવી પડતી પરાવલંબિતા ઓછી થઈ, પરંતુ આ તો હજુ આ દિશામાં પા-પા પગલી હતી. આ દિશામાં સ્ત્રીએ લાંબી મજલ કાપવાની બાકી છે. આ દિશામાં ગતિ કરનારી સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ કેટલું ? આજે પણ મહાનગરોમાં ૯૦ ટકા સ્ત્રીઓ તો માત્ર ગૃહિણી તરીકે જ પોતાનું જીવન જીવે છે. બીજી તરફ નોકરી કરતી સ્ત્રીઓની જુદી સમસ્યા ઊભી થઈ. નોકરી કરવાની એની જવાબદારી વધી, પરંતુ એના અવેજમાં એને ઘરકામમાંથી મુક્તિ ન મળી. પરિણામે ઘર અને નોકરીનું સંતુલન કરવાનું કામ સ્ત્રીને થકવી નાખે એવું બન્યું. નોકરી દરમિયાન એણે વેઠવી પડતી લાચારીનું એક જુદું પ્રકરણ પણ ક્યાંક ને ક્યાંક રંજાડતું રહ્યું.

'સાત પગલાં આકાશમાં'નાં લેખિકા કુન્દનિકા કાપડિયા એમની વાર્તાઓમાં પણ બોલકો વિરોધ વ્યક્ત કરે છે. 'આ ઉંમરે, એકલી ?' વાર્તામાં જ્યારે દીકરો-વહુ આદર નથી આપતાં ત્યારે ઉષાબહેન 'આ ઘર ખાલી કરો' એમ નિર્ભયતાથી કહી શકે છે. 'ડંખ' વાર્તાની નાયિકા કહે છે : 'કાયદેસર રીતે આ ઘર પર મારો પણ હક્ક છે. હું એ છોડીને બીજે જવાની નથી' એવું કહી શકે છે. 'ન્યાય' વાર્તાની નાયિકા રાધિકા કહે છે : 'તું બધી જ વાતમાં સમજે છે, કેમ ? પુરુષ એટલે ?' આ પ્રકારે ક્યાંક સ્ત્રી આ રીતે મુખર વિરોધ કરતી થઈ છે. પરંતુ હજુ પણ ભાવનાના પ્રવાહમાં કે લાગણીના તંતુથી જોડાયેલી સ્ત્રી કુટુંબ માટે ઘણું જતું કરે છે. કમાતી થયેલી દીકરીનો પગાર મા-બાપને ઘણી વાર ભાન ભૂલાવી દે છે. પરણવાની ઉંમરે પહોંચેલી દીકરીનો વિચાર કર્યા વિના માત્ર પગાર ખાવાની સ્વાર્થી વૃત્તિને ધીરુબહેન પટેલની 'દીકરીનું ધન' વાર્તામાં રજૂ કરવામાં આવી છે.

સમયની સાથે જગત પણ ઘણું બદલાઈ ગયું છે. સામાજિક ઢાંચાઓમાં પણ નોંધપાત્ર પરિવર્તન આવ્યું છે. સ્ત્રીની ભૂમિકા બદલાઈ ચૂકી છે. એનું મનોજગત બદલાયું છે. શહેરીકરણ વધ્યું છે. ઘરમાં પ્રવેશેલાં ટેલિવિઝને સ્ત્રીને જુદી જુદી રીતે વિચારતી કરી છે. ભૌતિક લાલસા વધી છે. આવન-જાવન અને સંદેશાવ્યવહારનાં સાધનો સ્ત્રીને સુલભ બન્યાં છે. એનાથી સ્ત્રીને મુક્તિ મળી છે. પરિણામે લગ્નેતર સંબંધો વધ્યા છે. સામાજિક જડતાથી તરસી રહી ગયેલી સ્ત્રી શૃંગારને

અનુભવવાનો યત્ન કરે એ સમજી શકાય એવી હકીકત છે. આ નવી સામાજિક પરિસ્થિતિમાં સ્ત્રી 'પુરુષ સમોવડી'નું લેબલ પામે છે. પરંતુ વાસ્તવમાં એવું સમોવડાપણું ઉચિત છે ખરું ? કારણ કે પુરુષની સમોવડી બનવામાં સ્ત્રીની ભૂમિકા જુદી છે. તેવા સમયે સ્ત્રી કોઈ વસ્તુ નથી પણ વ્યક્તિ છે. એને પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે. એને સંપૂર્ણપણે પૂરેપૂરી સ્વતંત્રતા સાથે જીવવાનો અધિકાર છે અને આ રીતે જીવવાની મોકળાશ ઊભી થશે ત્યારે જ સ્ત્રી ખરા અર્થમાં પોતાનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરી શકશે. સ્ત્રીને માત્ર એ સ્ત્રી છે એને કારણે જે અન્યાય વેઠવો પડે છે, એ સૌથી દુઃખદ બાબત છે.

ગુજરાતી સાહિત્યની નારીકેન્દ્રી વાર્તાઓમાં સ્ત્રીનાં જે રૂપનો આપણને પરિચય થાય છે એમાં મોટે ભાગે તો એને હાંસિયામાં ધકેલાઈને જ જીવવાનું આવ્યું હોય એવું બન્યું છે. ખાસ કરીને નારીવાદી આંદોલન પછીના સમયમાં લખાયેલી વાર્તાઓમાં સ્ત્રીનું આવું લાચાર ચિત્ર આપણી સામે રજૂ થયું છે. કુન્દનિકા કાપડિયા, ધીરુબહેન પટેલ, વર્ષા અડાલજા, ઈલા આરબ મહેતા, હિમાંશી શેલત જેવી લેખિકાઓએ પણ સ્ત્રીનું મનોજગત કેવી પીડા ભોગવી રહ્યું છે તેનો ચિતાર આપ્યો છે.

નારીવાદી વિચારસરણીના પ્રભાવથી લખોયેલી વાર્તાઓમાં નારીની ભૂમિકા થોડી જરૂર બદલાયેલી નજરે પડે છે. ત્યાગ અને સહનશીલતાની મૂર્તિ બનવાને બદલે એણે પુરુષોએ આંકેલી મરજાદી રેખા બહાર પગ મૂકવાનું સાહસ કર્યું છે. આર્થિક રીતે પગભર થવાને કારણે એનો અવાજ બુલંદ બન્યો છે. નારીવાદી આંદોલનને પરિણામે સ્ત્રીની ભીતરી સંવેદનાનો પડઘો પણ સૂક્ષ્મતાથી પડયો છે. બાહ્ય નજરે જ દેખાતી પીડા જ માત્ર પીડા નથી. એ સિવાય સ્ત્રીની આજુબાજુ એવું ઘણું ભજવાય છે, જેમાં સ્ત્રીને વધારે ને વધારે અપમાનિત થવાનું આવે છે. આવી સંવેદનાઓને સાંપ્રત વાર્તાઓમાં વાચા મળી છે.

સાંપ્રત વાર્તાકાર વધારે મોકળાશથી નારીહૃદયને સમજવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જાતીય ઝંખનાની તરસ જેવો સંવેદનશીલ મુદ્દો પણ આ યુગની 'શબવત્' અને 'આઢ' જેવી વાર્તાઓમાં પ્રગટ થયો છે. વેશ્યાજીવનની વાર્તાઓ પણ લખાય છે, તો, બીજી તરફ 'બાયું' જેવી વાર્તામાં પુરુષપ્રધાન સમાજવ્યવસ્થામાં સ્ત્રીની પીડા કેવી વાંઝણી છે તેનો ચિતાર મળે છે. સ્ત્રીસંવેદનાને મોડી મોડી વાચા મળી છે. અલબત્ત, હજુ પણ કેટલુંક નથી કહેવાયું એ પણ એક હકીકત છે. સવારથી સાંજ સુધી અને સાંજથી બીજા દિવસની સવાર સુધીમાં ઊગેલાં અસંખ્ય ડૂસકાંઓમાં વેદનાની અસહ્ય પીડા હોય છે. એ પીડાનું આલેખન હજુ અવતરવું બાકી છે. સ્ત્રીશોષણનાં અનેક સ્વરૂપોનો પર્દાફાશ થવો હજુ બાકી છે. જો કે, સાહિત્યનું કામ આવો પર્દાફાશ કરવાનું નથી, પણ સંવેદનાઓનું પ્રગટીકરણ કરવાનું છે.

સાંપ્રત સમયની નારી સામે અનેક નવા પડકારો છે. દૂધપીતી કરવાનું વિકૃત સ્વરૂપ ભ્રૂણહત્યા છે. આ ભ્રૂણહત્યાનો વિરોધ કરનાર નારી વાર્તામાં અવતરવી બાકી છે. ઝીણું ઝીણું કેટલું બધું ડગલે ને પગલે સ્ત્રી સહન કરે છે.

કુટુંબ માટે સમર્પણ કરી દેનારી સ્ત્રી પોતાને ભાગે દુઃખ કેમ પસંદ કરી લે છે ? અનેક સવાલો સ્ત્રીની આજુબાજુ પથરાઈને પડયા છે. સ્ત્રીની પીડાનું ઘટવું પણ ધીમું છે. આપણા દેશમાં હજી જોઈએ એવી જાગૃતિ નથી આવી એ એક વરવી હકીકત છે. અડધોઅડધ સંખ્યામાં રહેલી નારીનું પ્રતિનિધિત્વ લોકસભામાં કેટલું છે ? એ આંકડાઓ જોઈએ તો તરત જ ખબર પડે કે છે કે હજુ આપણે ક્યાં છીએ. ૫૪૫ લોકસભાની બેઠકમાંથી આજે માત્ર ૫૪ સ્ત્રીઓ છે. આઝાદીનાં આટલાં વર્ષે પણ આ ચિત્ર નિરાશાજનક જરૂર છે.

અલબત્ત, આવતીકાલ કંઈક જુદું પરિણામ આપશે. જે ભૂતકાળ અને વર્તમાનકાળ છે એવો ભવિષ્યકાળ નહિ જ હોય એવો આશાવાદ જરૂર રાખી શકાય. શિક્ષણના વ્યાપથી ક્રાંતિ થશે એવી શ્રદ્ધા સહુ કોઈના મનમાં છે.

સંદર્ભસૂચિ :

૧. 'શતરૂપા', સં. શરીફા વીજળીવાળા, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ, પ્ર.આ., એપ્રિલ ૨૦૦૯

૨. 'નારીની કથા : પુરુષની લેખિની', સં. દર્શના ધોળકિયા, હર્ષ પ્રકાશન, પ્ર.આ., ૨૦૦૫

૩. 'સ્વાતંત્ર્યોત્તર ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા', સોમાભાઈ પટેલ, રન્નાદે પ્રકાશન, અમદાવાદ, પ્ર.આ. ઑગસ્ટ, ૧૯૮૯

POVERTY AND EMPLOYMENT IN INDIA

Prof. Jagdishbhai A. Parmar
Head, Economics Department

Introduction:

Poverty can be defined as a social phenomenon in which a section of the society is unable to fulfill even its basic necessities of life. When a substantial segment of a society is deprived of the minimum level of living and continues at a bare subsistence level, that society is said to be plagued with mass poverty. Attempts have been made in all societies to define poverty, but all of them are conditioned by the vision of minimum or good life obtaining in society. For instance, the concept of poverty in the U.S.A. would be significantly different from that in India because the average person is able to afford a much higher level of living in the United States. There is an efforts in all definitions of poverty to approach the average level of living in a society and such these definitions reflect the existence of inequalities in a society and the extent to which different societies are prepared to tolerate them. For instance, in India, the generally accepted definition of poverty emphasis minimum level of living rather than a reasonable level of living. This attitude is borne out of a realization that it would not be possible to provide even a minimum quantum of basic needs for some decades and therefore, to talk about a reasonable level of living or good life may appear to be wishful thinking at the present stage.

Two types of standards are common in economic literature: the absolute and the relative. In the absolute standard, the minimum physical quantities of cereals, pulse, milk, butter etc. are determined for a subsistence level and then the price quotations convert ion to monetary the physical quantities.

Definition:

1. Mr. P.D. Ohja: Estimated the number of person below the poverty line on the basisi of an average calories intake of 2,250 per capital per day. This entailed monthly per capital

consumption expenditure of Rs.15-18 (1960-61 prices) in urban areas and of Rs.8-11 in rural areas.

2. Dr. V.M. Dandekar and Mr. NilkanthaRath: Estimated the value of the diet with 2,250 calories as the desired minimum level of nutrition. They suggested that whereas the planning commission accepts Rs.20 per capital per month (or Rs.240 per annum.)
3. GauravDatt: The World Bank has made a study of poverty in India for the period 1951-1992 using NSS data. The poverty line is based on nutritional norm of per capital daily intake of 2400 calories in rural areas and 2100 calories for urban areas.

Poverty and inclusive growth:

Incidence of poverty is estimated by the planning commission on the basis of quinquennial large sample. Sample surveys on house hold customer expenditure conducted by the National Sample Survey Organization (NSSO). The Uniform Recall Period (URP) consumption distribution data on NSS 61st Round yields a poverty ratio of 28.3 percent in rural areas 25.7 percent in urban areas and 27.5 percent for country as a whole in 2004-05. The corresponding poverty ratio from the mixed recall period (MRP) consumption distribution data are 21.8 percent for rural areas, 27.7 percent for urban areas and21.8 percent for country as a whole. While the former consumption data uses 30 day recall period for an items of consumption, the latter uses 365 day reference period for five infrequently purchased nonfood items, namely, clothing, foot ware, durable goods, education and institutional medical expenses and 30 day reference period for remaining items. The percentage of poor in 2004-05 estimated from URP consumption distribution of NSS 31st round of consumer expenditure data are comparable with the poverty estimated of 1993-94 50th round) which was 36 percent for country as a whole. The percentage of poor in 2004-05 estimated from MRP consumption distribution of NSS 61st round of consumer expenditure data are roughly comparable with the poverty estimates of 1999-2000 (55th round) which was 26.1 percent for the country as a whole.

Consumption patterns below and above poverty line:

There are concerns about vulnerability of people who have crossed the poverty line and are at present above it. Vulnerability is a relative term and could be gauged from the consumption patterns.

Table-1

Poverty Ration by URP and MRP (percent)

Uniform Recall Period

Sr. No.	**Category**	**Year 1993-94**	**Year 2004-05**	**Year 2011-12**
1.	Rural	37.3	28.3	25.7
2.	Urban	32.4	25.7	13.7
3.	All India	36.0	27.5	21.9
Mixed Recall Period (MRP)				
4.	Rural	27.1	21.8	24.5
5.	Urban	23.6	21.7	24.7
6.	All India	26.1	21.8	24.6

Source: Planning Commission

Given meager resources, higher share of expenditure on food items, which indicative of vulnerability to some extent. The average per capital consumption expenditure for rural and urban population as per 2004-05 is Rs.558.78 and Rs.1, 052.36 respectively. NSSO data also reveals that rural population on an average spends about 55 percent of its consumption on food and remaining 45 percent on non-food items.

Food Availability and Hunger:

On the basic of NSSO data for various round. It is observed that reporting of inadequate food has also come down between 1993-94 and 2004-05 with 1.9 percent households reporting inadequate food availability for the country as a whole in 2004-05 as against 4.2 percent household in 1993-94. Of these 1.5 percent households reported inadequate food for some months while 0.3 percent reported inadequate food for all months. Further rural households accounted for a predominate share of inadequate food availability.

Poverty alleviation and employment generation programmes:

Poverty reduction has been an important goal of development policy since the inception of planning in India. Various anti-poverty, employment generation and basic services programmes are being implemented at present. The ongoing reforms attach great importance to removal of poverty and addressing specifically the wide variations across states at the rural-urban divide.

Employment:

Last year the economical survey had given estimates of employment and unemployment on usual principal status (UPS) basis from various round of NSSO survey. In the meantime, the eleventh five year plan has largely used the current daily status (CDS) basis of estimation of employment and unemployment in the country. It has also been observed that the estimate based on daily status is the most inclusive rate of unemployment giving the average level of unemployment on a day during the survey year. It captures the unemployed days of the chronically unemployed, the unemployed day of usually employed who become intermittently unemployed during the reference week and unemployed days of those classified as employed according to the criterion of current weekly status. The estimates presented earlier also need revisiting so as to be based on population projections released by national commission on population. Estimates on employment and unemployment on CDS basis indicate that employment growth during 1999-2000 has accelerated significantly as compared to the growth witnessed during 1993-94 to 1999-2000. During 1999-2000 to 2004-05, about 47 million work opportunities were created compared to only 24 million in the period between 1993-94 and 1999-2000.

Table-2

Employment and Unemployment in million person year

(By CDS basis Growth p.a.%)

	Million 1993	Million 1993-94	Million 1999-00	Million 2004-05	1983 to 1993-94	1993-94 1999-00	1999 to 2004-05
Population	718.10	893.68	1005.05	1092.83	2.11	1.98	1.69
Labour force	263.82	334.20	364.88	419.65	2.28	1.47	2.34
Work force	239.49	313.93	338.19	384.91	2.61	1.25	2.62
Unemployment Rate (percent)	9.22	6.06	7.31	8.28			
No. of unemployed	24.34	20.27	26.68	34.74			

Source: Various round of NSSO survey on employment and unemployment/Planning commission.

Employment growth accelerated from 1.25 percent per annum to 2.62 percent per annum. However, since the labour force grew at a faster rate of 2.84 percent than the work force, unemployment rate also rose. The incidence of unemployment on CDS basis increased from 7.31 percent in 1999-2000 to 8.28 percent in 2004-05.

The decline in overall growth of employment during 1993-94 to 1999-2000 was largely due to the lower absorption in agriculture. The share of agriculture in total employment dropped from 61 percentto 57 percent. This trend continued and the share of agriculture in total employment further dropped to 52 percent in 2004-05. While the manufacturing sector's share increased marginally during this period trade, hotel and restaurant sector contributed significantly higher to the over all employment that in Earlier years. The other important sectors whose shares in employment have increased are transport storage and communications apart from financial, insurance, real estate, business and community social personal services.

Table-3

Sectorial Employment Shares by current daily status

Industry	**1983**	**1993-94**	**1999-2000**	**2004-05**	**2011-12**
Agriculture	65.42	61.03	56.64	52.06	55.07
Mining & Quarrying	0.66	0.78	0.67	0.63	0.69
Manufacturing	11.27	11.10	12.13	12.90	13.91
Electricity, water etc.	0.34	0.41	0.34	0.35	0.40
Construction	2.56	3.63	4.44	5.57	6.67
Trade, hotel and restaurant	6.98	8.26	11.20	12.62	14.03
Transport, storage & Communication	2.88	3.22	4.06	4.61	5.04
Financial, insurance real estate & business services	0.78	1.08	1.36	2.00	2.07
Community social & personal services	9.10	10.50	9.16	9.24	9.86
Total	100.00	100.00	100.00	100.00	

Source: Various round of NSSO survey on employment and unemployment/planning Commission

Labour force and Workforce participation Rates:

Male participation remained higher both in labour and workforce, throughout the period between 1983 and 2004-05. Female participation present in rural areas was much higher than

urban areas. Urban male participation rates were higher than rural male participation in 1999-2000 and 2004-05.

Table-4

Labour force and work force participation rates

Labour Force participation rates year

LFPR	**1983**	**1993-94**	**1999-2000**	**2004-05**
Rural Male	52.7	53.4	51.5	53.1
Rural Female	21.9	23.2	22.0	23.7
Urban Male	52.7	53.2	52.8	56.1
Urban Female	12.1	13.2	12.3	15.0
Work Force Participation Rates-WFPR				
Rural Male	48.2	50.4	47.8	48.8
Rural Female	19.8	21.9	20.4	21.6
Urban Male	47.3	49.6	49.0	51.9
Urban Female	10.6	12.0	11.1	13.3

Source: Various round of NSSO survey on employment and unemployment/planning Commission

In urban India in 2004-05 Trade hotel and restaurant sector had engaged about 28 percent of the male workers while manufacturing and other services sector accounted for nearly 24 and 21 percent respectively of the usually employed males. On the other hand for urban female services sector accounted for the highest proportion 36 percent of the total usually employed followed by manufacturing 28 percent and agriculture 18 percent. Work opportunities for women in urban services and manufacturing sector probably exist but there is need for

facilitating and improving their WRP through better education, skill development and removal of gender associated hurdles like lack of caches etc.

Employment in the Eleventh Plan:

The eleventh plan envisages rapid growth in employment opportunities while ensuring improvement in the quality of employment. It recognizes the need to increase the share of regular employees in total employment and a corresponding reduction in casual employment. The employment generation strategy of the eleventh plan is also predicted on the reduction of under employment and the movement of surplus labour in agriculture sector to higher wage and more gainful employment in non-agriculture sector. Agriculture sector is projected to generate no increase in employment during the eleventh plan period. Employment in manufacturing is expected to grow at 4 percent while construction and transport and communication are expected to grow 8.2 percent and 7.6 percent respectively. The projected increase in total labour force during the eleventh plan is 45 million. As against this 58 million employment opportunities would be created in the eleventh plan. This would be greater than the projected increase in labour force leading to a reduction in the unemployment rate to below 5 percent.

References:

1. P. Sarangi, Consumption, Poverty And Inequality, ISBN 978-8183562645, pp. 188-200
2. "Poverty in India Economic and Political Weekly". Epw.in. 1971-01-02. Retrieved 2014-05-22.
3. "Proceedings of the workshop on forests for poverty reduction: changing role for research, development and training institutions". Fao.org. Retrieved 2014-05-22.
4. "Report of the Expert Group on Estimation of Proportion and Number of Poor"(PDF). Perspective Planning Division,Planning Commission. Retrieved 5 August2013.
5. Banerjee & Somanathan (2007), The political economy of public goods: Some evidence from India, Journal of development Economics, 82(2), pp. 287-314

आधुनिक संस्कृत महाकाव्य अन्तर्गत सुभाषितो में नारीगौरव

डॉ. नेहल पंडया
संस्कृत विभाग

भारतीय सभ्यता एवं संस्कृति के निर्माण एवं विकास में नारी की महत्त्वपूर्ण भूमिका रही है। जीवन का प्रत्येक क्षेत्र नारी के बिना अधूरा है। सम्पूर्ण सृष्टि का आधार नारी है। बिना नारी के सृष्टि की कल्पना तक नहीं की जा शकती। नारी त्याग, बलिदान, सेवा, समर्पण व वात्सल्य की प्रतिकृति होने के साथ साथ समाज में माता के गौरवमय पद पर आसीन रही, लेकिन धीरे धीरे नारी के प्रति समाज का दृष्टिकोण संकुचित होता गया। उसे नरक का द्वार तक कह दिया गया। वह जीवन के हर काल में पुरुष के आधीन मान ली गइ।

वर्तमान में देखें तो, जब देश हर क्षेत्र में प्रगति कर रहा है, ऐसे में नारी की स्थिति और गौरव में अपेक्षाकृत परिवर्तन तो हुआ, वह पुरुष के साथ कदम से कदम मिलाकर आगे बढ तो रही है, किंतु फिर भी, अभी भी समाज में नारी का वह स्थान प्राप्त नहीं हो शका है, जो होना चाहिए।

संस्कृति, समाज, साहित्य – तीनों में देखें तो वैदिक संस्कृति से लेकर, रामायणकालीन समाज, महाभारतकालीन समाज में नारी का गौरवमय स्थान उत्कृष्ट था।

साहित्य की बात करें तो वेदो में, पुराणों में नारी को महत्त्व दिया जाता था। उनका सम्पूर्ण सम्मान भी कीया जाता था, जीनका उल्लेख हमें हमारे प्राचीन साहित्य देखें तो उसमें भली भांति मीलता है।

सुभाषितों की बात करें तो, यह भी साहित्य का एक प्रकार ही है। संस्कृत साहित्य सुभाषितों की धरोहर है। संस्कृत साहित्य में अनेक सुभाषितों के ग्रन्थ उपलब्ध है, जैसे कि 'सदुक्तिकर्णामृत', 'सुभाषितरत्नभाण्डागार' इत्यादि। सुभाषितों के माध्यम से व्यक्ति नित्य नवीन प्रेरणा प्राप्त करके जीवन को कर्मप्रेरित, धर्मशील एवं अनुशासित करता है। समयानुसार समाज का आइना भी यही साहित्य बनके रह गया। जैसे जैसे समाज का मानवी नई नई चुनौतियों का सामना करता गया, अनुभवजन्य एवं विचारशील विद्वानों ने अपनी लेखनी से इस समाज एवं मानवी के भाव को अपनी कृतियों में पथदर्शित करते गये।

आधुनिक संस्कृत कवियों के काव्य एवं महाकाव्य में ऐसे असंख्य सुभाषित मिलते हैं, जो प्रेरणादायक और आनंददायक हैं। सुभाषित रचने की परंपरा संस्कृत साहित्य में प्राचीनकाल से चली आ रही है। जिसकी रचना निरंतर बहता हुआ प्रवाह है, जिसने आधुनिक कवियों को भी आकर्षित किया है। नित्य नवीन रचनाओ में कवियों ने नई समस्याओं के बारे में लिखा है। साथ ही साथ इसी समस्याओं के समाधान 'सुभाषित' के माध्यम से दिया गया है।

आधुनिक संस्कृत साहित्य में बहोत सारे महाकाव्य लीखे गये, जैसे कि 'राधाचरितम्', 'भीष्मचरितम्', 'शारदालीलामणिचरितम्', 'लौहपुरुषावदानम्', 'वामनचरितम्', 'अजमोहभङ्गम्' इत्यादि महाकाव्य आधुनिक चरनाकारों ने लिखें है।

इन सभी आधुनिक महाकाव्यों में नारीगौरव के बारे में देखें तो नारीगौरव के बहोत सारे सुभाषित मीलते है, जो कि नारीगौरव की गाथा को वर्णित करता है। 'राधाचरितम्' में द्विवेदी रेवाप्रसाद ने लीखा है कि —

पुत्रं पतिं राष्ट्रहिताय निर्गतं
न भारते शोचति कापि कामिनी।
असौ त्यज्यात्मसुखं तदाश्रितं
न बाधते तस्य गतिं तु मानिनी॥

अर्थ है कि —

भारत की कोई भी नारी अपने राष्ट्र के हित के लिये किये हुए अपने पति या पुत्र के लिये दुःख को अनुभव नहीं करती है। वह उस पर आधारित अपने सुख का स्वाभिमानपूर्वक त्याग कर देती है, किन्तु उसकी राह नहीं रोकती है।

और एक सुभाषित में नारीगौरव के गान को व्यक्त करता है कि —

अशिक्षितैरेव तथाल्पशिक्षितैः
नारी नरैर्हीनदृशात्र दृश्यते।
सुशिक्षितानां सुधियां मनीषिणां
मते तु नारी महितैव मन्यते॥

अर्थ है —

जो पुरुष अशिक्षित होते हैं या अल्पशिक्षित होते हैं, वे ही यहां नारी को हीनदृष्टि से देखते हैं । अच्छी बुद्धिवाले सुशिक्षित, सत्पुरुषों के मत में तो नारी को आदरणीय ही माना जाता है ।

एक सुभाषित में रेवाप्रसाद द्विवेदीजी ने नारी को त्याग की मूर्ति बताया है और दुसरे सुभाषित में नारी को समाज में आदरणीय स्थान दीया है ।

हरिनारायण दीक्षितरचित महाकाव्य 'भीष्मचरितम्' में जो नारीगौरव का जो सुभाषित मीलता है वह है –

दीने जने दया कार्या नम्रता दानकर्मणि ।
भद्रता महिलावर्गे विधातव्या विशेषतः ॥

अर्थ है कि –

दीन-दुःखी मनुष्य पर दया करना । दान देते समय नम्रता दिखाना । महिलाओं के साथ विशिष्ट शिष्टाचार का बर्ताव करना ।

'शारदामणिलीलाचरितम्' में पण्डित बालकृष्णजी नारीगौरव का महत्त्व बतातें है कि –

नार्या धनं सरलता विनयः शुचित्व
मुत्कर्षसाधनमपि प्रथितं तदेव ।
एतैश्च सा बलवती भवति प्रतीता
सौम्यस्वरूपमिदमेव निसर्गशक्तेः ॥

अर्थ है कि –

नारी का धन सरलता, विनम्रता एवं पवित्रता है । यही उसके उत्कर्ष का साधन भी है । इन्ही उदात्त गुणो से वह सशक्त और प्रख्यात होती है । निसर्गशक्ति का सौम्य स्वरूप भी यही है ।

'शारदामणिलीलाचरितम्' में एक और नारीगौरव का सुभाषित देखें तो –

सर्वं यथा कृषिकस्य पयोदनिध्नम्
इन्दोर्यथा भवति पोषणमोषधीनाम् ।
साध्वीसुखं पतिगतं च यथा तथास्ते
यलोकस्य सातनिवहस्तव मुष्टिबद्धः ॥

अर्थ है –

जिस प्रकार किसान का सब कुछ बादल पर निर्भर है, जिस प्रकार औषधियों का पोषण चन्द्रमा पर निर्भर है, जिस प्रकार पतिव्रता नारी का सुख पति पर निर्भर है, उसी प्रकार लोक की सुखसामग्री स्त्री की मुठ्ठी में बन्द है।

भारद्वाज शिवप्रसाद का महाकाव्य 'लौहपुरुषावदानम्' में नारीगौरव के सुभाषित देखें तो –

लब्धे चावसरे पूर्णविकासाय नरैरिव।

दर्श्यते स्व–चमत्कारो नारीभिरपि जीवने॥

अर्थ है कि –

उन्नति के लिये यदि नारी को भी अगर पूरा अवसर और सुविधायें दी जाये तो पुरुषों की भान्ति वे भी अपने जीवनकाल में अद्‌भुत काम करके दिखाती है।

एकाङ्गविकलो यद्‌वन न वार्ते ना क्षमो भवेत्।

न तथैकाकिनो यूयं क्षमा जय–परिग्रहे॥

अर्थ है कि –

जिस प्रकार कोई पुरुष एक अंग से रहित होकर अपनी कुशलता बनाये रखने में समर्थ नहीं होता, इसी प्रकार नारी को पृथक् रखकर कोई भी अकेले विजय नहीं पा शकता।

धृति सन्तोष करुणा मैत्रीम् अभयबन्दिताम्।

दधती महिलानां सा महिम्ना धुर्यकीर्त्यत॥

अर्थ होता है कि –

धैर्य, सन्तोष, दया, अभयभाव से युक्त मित्रता सदृश गुणों को धारण करनेवाली वह माता नारिंयो में अग्रगण्य समझी जाती है।

ईच्छाराम द्विवेदीजी का 'वामनचरितम्' देखें तो नारीगौरव को बताते हुए दो सुभाषित मीलतें हैं, जैसे कि –

विनापि शब्दैरखिलं स्वभर्तुः

भावं विजानाति च चित्तवृत्तिम्।

असंशयं सा हृदयं द्वितीयं

प्रिया सदा सैव च धर्मपत्नी ॥

अर्थ है —

जो शब्दों के बिना ही, अर्थात्, कहे बिना ही अपने पति के भावों को तथा चित्तवृत्ति को जान लेती है। वह निश्चय ही पति का दूसरा हृदय होती है, वह सदा प्रिया और सच्ची धर्मपत्नी है।

हरिनारायण दीक्षित के 'अजमोहभङ्गम्' में नारीगारैव नीहित सुभाषित उत्कृष्ट प्रकार का है, जैसे कि —

यस्मिन् गेहे समाजे च राष्ट्रे राज्ये महीतले।

मानो भवति नारीणां तस्मिन् पुष्यति सभ्यता ॥

अर्थ है कि —

जिस घर में, जिस समाज में, जिस राज्य में, राष्ट्र में और जिस धरती पर नारियों का मान-सन्मान होता है, वहां सभ्यता के फूल खिलतें है।

आधुनिक संस्कृत में महाकाव्य काफी संख्या में मिलते हैं, लैकिन, नारीगौरव को उजागर करनेवाले सुभाषित इन महाकाव्यों में अच्छे मिलते हैं, जिस में नारी को संपूर्णरूप से सम्मानित किया गया है। उनका स्थान उच्च कोटि का पाया जाता है। आज की विपरीत स्थिति को ध्यान में रखते हुए कवि समाज को सम्बोधित करता हुआ कहता है कि तुम लोगों ने एक साथ ही नारी के सभी गुणों को भुला दिया है। उन नारिंयो ने उन उन प्रसंगो में जो विशुद्ध मानदण्ड समाज के सामने रखा है, उसकी ओर वर्तमान समाज का ध्यान नहीं जा रहा है, जो कि अत्यन्त चिन्ता का विषय है।

नारी ने निरन्तर दुर्गम वन में भी निर्मल तथा कल्याणकारी चरित को प्रस्तुत किया है। उसने प्रत्यावाचों - अवरोध की चिन्ता नहीं की है। पाशों को काट डाला है, जो अवस्कर - मल - है उसे भस्मसात् कर देती है। यश देने वालें तत्त्वों का चुनाव करती है। नारी ही पवित्र स्थानों पर ज्ञान, भक्ति और प्रेमरूपी सूर्य का प्रकाश फैला देती है। कवि का ध्यान उसके स्वरूप की ओर आकृष्ट होता है। उसकी दृष्टि में सेवा की निर्मलता ही नारी का लक्ष्य है। नारी ने अपने जीवन में सेवा को ही अलंकृत किया है ओर किसी अन्य की कामना नहीं की है। कवि की दृष्टि नारी के इस उदात्त बिन्दु पर टिक जाती है। वह नारी के सेवा वैशद्य — निर्मलता को परम स्पृहणीय मानता है। ऐसा लगता है जैसे नारी के जीवन का यही सर्वस्व है। इसी सेवा ने उसे परम पूज्य बना दिया है और देवताओं के समानान्तर खडा कर दिया है।

कवि नारी के उस प्रतिमान के अन्वेषण में लगा है, जो समाज का परिस्कार करने वाला है। वह समस्याओं का समाधान नारी में ही नीहित मानता है।

नारी की ज्योति विलसित हो, सत्पुरुषों के मन में निवास करे, चमकती हुई कुलस्त्री सुचरित्रा नारी इस धरती पर उतर आये, जिससे कल्मष दूर हो जाये और भारत चमकने लगे।

सन्दर्भसूचि :

१. राधाचरितम्, दीक्षित हरिनारायण, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, २००५

२. वामनचरितम्, द्विवेदी ईच्छाराम, नागप्रकाशन, दिल्ली, १९९७

३. लौहपुरुषावदानम्, दीक्षित हरिनारायण, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, २००८

४. अजमोहभङ्गम्, दीक्षित हरिनारायण, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, २००९

५. शारदामणिलीलाचरितम्, पण्डित बालकृष्ण, निर्मल प्रकाशन, दिल्ली, १९९४

६. आधुनिक सुभाषितरत्नावली, दक्षा पुरोहित, अर्वाचीन संस्कृत साहित्य प्रकाशन, बडौदा, २०११

જાહેરાત અને સ્ત્રીઓ : મનોવૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ

ડૉ. કમલેશ પટેલ
મનોવિજ્ઞાન વિભાગ

ધર્મ, જાતિ, શિક્ષણ વગેરેના તફાવતો હોવા છતાં પણ આપણા સૌમાં એક બાબતની સમાનતા છે અને તે એ છે કે આપણે બધા ઉપભોક્તાઓ છીએ. ઉપભોક્તા મનોવિજ્ઞાન વ્યક્તિ ઉપભોક્તા તરીકે જે વર્તન કરે છે તેનો અભ્યાસ કરે છે. ઉપભોક્તા-વર્તન એ એવા પ્રકારનું વર્તન છે, કે જેમાં ઉપભોક્તા ચીજવસ્તુઓની, સેવાઓની અને ઉપચારોની ખરીદી, ઉપયોગ અને મૂલ્યાંકન કરે છે. ઉપભોક્તા ખરીદવા યોગ્ય ચીજવસ્તુઓ પાછળ પોતાને ઉપલબ્ધ સાધનસામગ્રી (પૈસા, સમય અને મહેનત) ખર્ચવાનો નિર્ણય કેવી રીતે કરે છે, તે અંગેનો અભ્યાસ ઉપભોક્તા મનોવિજ્ઞાનનો મુખ્ય વિષય છે.

આપણી સામાજિક વ્યવસ્થામાં સ્ત્રીઓની ખૂબ જ મહત્ત્વની ભૂમિકા છે. આપણે જે સમાજમાં રહીએ છીએ તેના સુગ્રથન માટે સ્ત્રીઓ પોતાના જીવન દરિમયાન પુત્રી, બહેન, પત્ની, માતા, વ્યવસાયી સ્ત્રી વગેરે જેવી ભૂમિકા ભજવે છે. મહાકવિ કાલિદાસથી માંડીને આધુનિક સાહિત્યકારો અને ફિલ્મસર્જકોએ સ્ત્રીઓની સુંદરતાને ઉજાગર કરવા માટે શાબ્દિક અને દાર્શનિક પ્રયત્નો કર્યા છે, ઉદાહરણરૂપે તે પયાપ્ત છે. સ્ત્રી સદીઓથી સુંદરતાની મૂર્તિ ગણાઈ છે, અને તેની આ સુંદરતાનો ઉપયોગ સૌંદર્યપ્રસાધનો, સાડી અને ગૃહઉપયોગી વસ્તુથી માંડીને સિગારેટ, કાર, શેવિંગ ક્રીમ, મોટર સાઈકલ અને જેન્ટ્સ અંડરવેર્સનાં ઉત્પાદનને ખપાવવા માટે જાહેરખબરોના માધ્યમ મારફત થઈ રહ્યો છે. સ્ત્રીઓની જરૂરિયાતોની વસ્તુઓની જાહેરખબરો સ્ત્રીઓ દ્વારા થાય તો તે સમજી શકાય એવી વાત છે, પણ જે વસ્તુઓ માત્ર પુરુષો માટેની છે તેની જાહેરાતમાં પણ જ્યારે સ્ત્રીઓને મૉડેલ તરીકે રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે બહુધા તેનો ઉપયોગ 'સૅક્સ ઑબજેક્ટ' તરીકે જ કરવામાં આવે છે.

જાહેરાત વેચાણપૂર્વેનો એક મહત્ત્વનો તબક્કો છે. ઉપભોક્તાના માનસમાં જાહેરાત દ્વારા ઔદ્યોગિક પેઢીની એક ચોક્કસ પ્રકારની પ્રતિમા રચાય છે. જાહેરાતનો મુખ્ય હેતુ ઉપભોક્તાઓ ચોક્કસ વસ્તુ કે સેવાઓનો ઉપયોગ કરે તે જોવાનો છે. જાહેરાત એટલે 'જે કંઈ ચીજવસ્તુ કે સેવાઓનું વેચાણ કરવાનું છે તે વિશે લોકોને એવી માહિતી આપવી કે

જેથી તેઓમાં ચીજવસ્તુઓ કે સેવાઓ વિશે અભિરુચિ ઉત્પન્ન થાય, તપાસ કરવા પ્રેરાય, તેને ખરીદી કે તેનો ઉપયોગ કરે.'

વર્તમાન સમયમાં એક જ પ્રકારની ચીજવસ્તુઓનું ઉત્પાદન જુદી જુદી ઘણી ઉત્પાદકપેઢીઓ દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યું છે, તેમજ કોઈપણ ઉત્પાદકપેઢીની સફળતાનો આધાર પોતે ઉત્પાદિત કરેલી વસ્તુઓ કે સેવાઓનો ગ્રાહકો કેટલો લાભ લે છે તેના પર છે. ગ્રાહકો માટે વસ્તુઓની ખરીદી માટે પુષ્કળ પ્રમાણમાં વિકલ્પ ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે ઉત્પાદકપેઢીઓ વચ્ચે વસ્તુઓના વેચાણ સંદર્ભે ગળાકાપ હરિફાઈ જોવા મળે છે. આ ગળાકાપ હરિફાઈ એ જ જાહેરાતમાં સ્ત્રીના ચિત્રણને નીચલી પાયરી પર ધકેલ્યું છે. આજનો યુગ એ પ્રસાર-પ્રચાર માધ્યમનો યુગ છે. છેલ્લા બે દાયકામાં આપણા દેશમાં જાહેરખબરોના ક્ષેત્રે મોટી ક્રાંતિ આવી છે એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. ઈલેક્ટ્રોનિક મીડિયાનો વ્યાપ વધતાં જહેરખબરોની અસરો, ટૅક્નિક, જાહેરખબરોનું પ્રમાણ અને તેના વૈવિધ્યમાં ધરખમ ફેરફાર થયા છે. આજથી ત્રણ-ચાર દાયકા પહેલાં જે ક્ષેત્ર કારકિર્દીની દૃષ્ટિએ બહુમાનની દૃષ્ટિએ નહોતું જોવાતું તે મૉડેલિંગનું ક્ષેત્ર આજે દોમ દોમ નાણા અને નામના કમાવી આપતું ક્ષેત્ર બની ગયું છે. મૉડેલિંગના ક્ષેત્રમાં આજે ખાસ્સી એવી સ્પર્ધા છે. આવા વાતાવરણમાં જાહેરખબરોમાં રજૂ થતી સ્ત્રીઓની ભૂમિકા અને મોભો હજુ ખાસ બદલાયાં નથી.

અત્યારની મોટા ભાગની જાહેરાતમાં સ્ત્રીઓને ઘરરખ્ખુ ગૃહિણીઓ, કે જેમનું જીવન પોતાના પતિ, બાળકો અને કુટુંબના અન્ય સભ્યોના ભલા માટે જ છે તે રીતે દર્શાવવામાં આવે છે. એ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો તેઓ જે કંઈ ખરીદે છે, જેમકે ખાદ્યસામગ્રી, રોજબરોજની ઉપયોગી ચીજવસ્તુઓ, દવાઓ વગેરે જાણે તે પોતાના માટે નહિ પરંતુ માત્ર કુટુંબના અન્ય સભ્યો માટે જ ખરીદે છે, તે રીતે દર્શાવવામાં આવે છે. કેટલીક જાહેરાતમાં સ્ત્રી પોતાના પતિને, બાળકોને અને સાસુ-સસરાને સ્વાસ્થ્યપ્રદ પીણું તેમના સારા સ્વાસ્થ્ય માટે આપતી દર્શાવવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યારે તે પોતે પીણું પીએ છે, ત્યારે એવી શ્રાવ્ય રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સમગ્ર કુટુંબના સ્વાસ્થ્ય માટે. એ જ રીતે દર્દશામક બામની જાહેરાતમાં પોતાના કામથી થાકેલી સ્ત્રી દર્શાવવામાં આવે છે કે જેને કમરમાં દર્દ થયું છે, તે પોતાના કુટુંબની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા અસમર્થ છે, અચાનક તેના સસરા તેને કોઈ દવા લેવાની સૂચના આપે છે, સ્ત્રી બામનો ઉપયોગ કરે છે, અને બીજી જ ક્ષણે તે ખૂબ ઉત્સાહથી નૃત્ય કરતાં કરતાં ગૃહકાર્ય કરે છે. છેલ્લે હસતા ચહેરાવાળાં તેનાં કુટુંબીજનો દર્શાવવામાં આવે છે. સમજવા જેવો ભાવાર્થ એ છે કે અહીં પુત્રવધૂ પૅઈન બામનો ઉપયોગ પોતાની ફરજ બરાબર બજાવવા માટે કરે છે, જ્યારે દર્દમાંથી મુક્તિ એ તો ગૌણ હેતુ છે.

જાહેરાતમાં જાતીય વૃત્તિનો ઉપયોગ વ્યાપક રીતે થતો હોય છે. વ્યક્તિના જીવનમાં આ વૃત્તિ કેટલો મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે તે જાહેરાત એવી રીતે કરવામાં આવે છે કે વસ્તુઓના ઉપયોગ કરવાથી વિજાતીય વ્યક્તિઓ તરફથી

આકર્ષણ, અનુમતિ અને પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરી શકાશે. સિગારેટની જાહેરાતમાં આકર્ષક અને સ્વચ્છ ચહેરાવાળો યુવક સિગારેટ પીતો દર્શાવવામાં આવે છે અને તેની સામે મુગ્ધ પ્રશંસાના ભાવ સાથે જોતી કોઈ રૂપાળી યુવતીનું ચિત્ર મૂકવામાં આવે છે. એ જ પ્રમાણે પરફ્યૂમ, ડિયોડરન્ટની જાહેરાતમાં પ્રસ્તુત ડિયોડરન્ટનો ઉપયોગ કરેલ યુવક પ્રત્યે યુવાન છોકરીઓ લોહચુંબકની જેમ ખેંચાતી દર્શાવવામાં આવે છે. આમ, સ્ત્રીઓનો બહુધા ઉપયોગ 'સૅક્સ ઑબજેક્ટ' તરીકે જ કરવામાં આવે છે.

જ્યારે આપણે રૉલ મૉડેલ્સની વાત કરીએ છીએ, ત્યારે આપણે 'સ્વ'ને રિજેક્ટ કરીએ છીએ. આદર્શ સ્ત્રી તો પેલી જાહેરખબરોમાં આવે છે તેવી હોય – આમ કહી કહીને ભારતની સ્ત્રીઓને જાણે સૂચવવામાં આવે છે કે તમારે આદર્શ થવું હોય તો આના જેવા બનો. આ વાતથી કેટલીયે ગૃહિણીઓ, સ્ત્રીઓ મનોમન લઘુતાગ્રંથિનો શિકાર બની હશે ! વાસ્તવમાં તો 'Beauty is genetically manufactured.'

ASCI (ઍડવર્ટાઈઝિંગ સ્ટાન્ડર્ડ્ઝ કાઉન્સિલ ઑફ ઈન્ડિયા) દ્વારા જાહેરાતોની રચના કરતી વખતનાં ધોરણો રજૂ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં છટકબારીઓનો ઉપયોગ કરીને, જેમકે, અમુક વિષયવસ્તુની રજૂઆત માટે ચોક્કસ પ્રકારનાં અશ્લીલ દૃશ્યો અનિવાર્યપણે રજૂ કરવાં પડે તેમ છે તેવી દલીલો રજૂ કરીને, તેવાં દૃશ્યોને સ્થાન આપવામાં આવે જ છે. ભૂતકાળમાં પ્રચારમાધ્યમોમાં પુરુષ અને સ્ત્રીની અંગત પળો દર્શાવવા માટે બે ફૂલનો ઉપયોગ કરીને ખૂબ જ આકર્ષક રીતે રજૂઆત થઈ શકતી હતી, પરંતુ વર્તમાન સમયમાં આ ધારણાઓમાં ઘણી પાયમાલી જોવા મળે છે. ઈ.સ. ૧૯૮૬થી 'ઈન્ડિસન્ટ રિપ્રેઝન્ટેશન ઑફ વિમેન્સ (પ્રોહિબિશન) ઍક્ટ' અસ્તિત્વમાં આવ્યો છે, ત્યારથી સ્ત્રીના ગૌરવને હાનિ પહોંચાડતી જાહેરખબરો બંધ કરાવવા કેટલીક સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ અને મહિલા સંસ્થાઓએ પ્રયત્નો કર્યા છે, પણ તે ઝાઝા સફળ નથી નીવડ્યા.

અપવાદરૂપે કેટલીક જાહેરખબરોમાં સ્ત્રીઓને આદર્શ માતા, આદર્શ પત્ની, આદર્શ સ્ત્રી તરીકે રજૂ કરીને સ્ત્રીના ગૌરવને ઉન્નત કરવાનો પ્રયાસ પણ કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ સમગ્રતયા જોતાં જાહેરાતોની દુનિયામાં સ્ત્રીઓનું વરવું ચિત્રણ કરવામાં આવે છે તે નિર્વિવાદ છે. સત્ય એ છે કે – When people say sex sells, most of the time what they really mean is that sexy women sell.

સંદર્ભસૂચિ :

૧. 'Women Across Asia', by Lipi Ghosh & others, Gyan Publication House, New Delhi.

૨. 'સાંપ્રત સમયમાં નારી', લેખક બેલા ઠાકર, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન કાર્યાલય, અમદાવાદ

૩. ‘The cultural Significance of Advertising: A General Framework for the cultural Analysis of Advertising Industry in Europe’, by Laurent Gallissol, Vol. 9, 1994

‘આટલી બધી ભૂમિ’ પ્રવાસનિબંધની ભવ્યતા

ડૉ. આરતી સોની
ગુજરાતી વિભાગ

‘પ્રવાસ’ શબ્દ સાંભળતાં જ મનમાં નિતનવા ભાવો અંકુરિત થાય છે. નાનાં બાળકથી લઈને વૃદ્ધ સુધીની દરેક વ્યક્તિને પ્રવાસ આકર્ષે છે. કહેવાય છે કે ગુજરાતી પ્રજા પ્રવાસ ખેડનારી પ્રજા છે. ગુજરાતી પ્રજાની જેમ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પણ પ્રવાસ વિશે ઘણું લખાયું છે. પ્રવાસ વિશે માત્ર પુરુષોએ જ ન લખતાં એના લેખનમાં સ્ત્રીઓએ પણ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. પ્રવાસ-લેખિકાઓમાં પ્રથમ હરોળની લેખિકાઓમાં જો કોઈનું નામ મૂકી શકાય તો તે છે પ્રીતિ સેનગુપ્તા. તેમણે પાંચ લલિતનિબંધો, ચાર કાવ્યસંગ્રહો, એક વાર્તાસંગ્રહ તેમ જ વીસથી પચ્ચીસ જેટલાં પ્રવાસ-પુસ્તકો આપ્યાં છે. ૧૯૮૬માં ‘પૂર્વા’થી તેમણે પ્રવાસની શરૂઆત કરી ત્યારથી અવિરતપણે, આજ દિન સુધી તેમની કલમ પ્રવાસનિબંધોમાં ચાલતી રહી છે. આથી કહી શકાય કે પ્રવાસ અને પ્રીતિબેન એકબીજાનાં પર્યાય બની ગયાં છે. અહીં ૨૦૦૮માં પ્રગટ થયેલ પુસ્તક ‘આટલી બધી ભૂમિ’ને તપાસવાનો મારો ઉપક્રમ રહ્યો છે.

‘આટલી બધી ભૂમિ’ એ પ્રવાસનિબંધ છે. આ પુસ્તકમાં ઑસ્ટ્રેલિયા, ફિજિ અને હવ્વાઈ મુસાફરીની પ્રવાસકથા લેખિકાએ આલેખી છે. લેખનનો આરંભ પણ પ્રવાસ થતાંની સાથે જ કર્યો હતો અને આ લખાણોની નોંધ પ્રવાસ-પુસ્તકરૂપે રજૂ થઈ છે. ટ્રેનથી શરૂ થયેલી મુસાફરી ઑસ્ટ્રેલિયાની તળભૂમિ પરથી આરંભાય છે. પ્રવાસની શરૂઆતથી જ લેખિકાની સૌંદર્યદૃષ્ટિ અને આલંકારિક શૈલીથી પરિચિત થવાય છે. મૅલબોર્ન નગરનાં દૃશ્યોને લેખિકા આ રીતે વર્ણવે છે :

‘‘ઊંચાંઊંચાં મકાનોથી આકાશ ભરાઈ આવતું હતું. ઢળતો સૂરજ કાચનાં ચોકઠાંમાં ચમકી જતો હતો. ચંચળ પવનની સાથે પશ્ચિમમાં ગુલાબી રંગ લહેરાતો હતો.’’ (પૃ. ૩૭)

અહીંયાં સજીવારોપણ દ્વારા શહેરને સાક્ષાત્ જીવંત કર્યા બાદ મૉસ્મેન નગરને તેઓ આ રીતે નિરૂપે છે :

‘‘તદ્દન ગોપિત. સાવ જ સંતાયેલું, છૂપાયેલું નિવાસ-કેન્દ્ર. એ તરફ ‘રસ્તો’ નૌકાનો હશે તેમ લાગે જ નહિ. ભૂશિરોની વચમાં થઈને, એમની પાછળ જઈને અંદર ને અંદર ક્યાંક. અસામાન્ય, અનન્ય, અમૂલ્ય. બધા ઢોળાવો પર ઘર થયેલાં હતાં – જાણે એકમેકની ઉપર.’’ (પૃ. ૧૧૨)

અદશ્ય લાગતા એવા મૉસ્મેન શહેરની ગોપનીયતાથી લેખિકા રોમાંચિત થાય છે, તો વળી, ફિજિ નગરને તેઓ આ રીતે જુએ છે :

''કશુંક વાસ્તવિક, કશુંક વિકસાવેલું, કશુંક અનિવાર્ય, કશુંક આવશ્યક, કશુંક અસલ, કશુંક ઉપરછલ્લું...'' (પૃ. ૧૬૨)

અહીં 'કશુંક' શબ્દનાં આવર્તનો દ્વારા તેમની શૈલી લયાત્મક બની છે અને ફિજિ નગરને જાણે પૂરેપૂરું ઓળખી લીધું હોય તેમ લાગે છે. નગરવર્ણનોની સાથેસાથે તેમનાં પ્રકૃતિવર્ણનોમાં લેખિકાનો પ્રકૃતિપ્રેમ ઝળક્યા વિના રહેતો નથી. ચોતરફ પથરાયેલા કુદરતી પરિસરને તેઓ આવી રીતે આલેખે છે :

'' ધરતી ફરીથી મોકળી થઈ ગઈ હતી. માર્ગની ધારેધારે ઝાડ હતાં. ઢોળાવો પર સૂકા ઘાસની બિછાત હતી. એના પર ચરતાં, ફરતાં ઘેટાં, રંગેરંગે મળી જતાં, ભળી જતાં લાગે. ગાયો એકદમ કાળી હતી, ને નાની લાગતી હતી. ક્યાંક પાળ બાંધેલાં ખાબોચિયામાં પાણી સચવાઈ રહેલું દેખાય. અન્યત્ર શંકુદ્રુમોના ગીચ હિસ્સા હતા, ને ક્યાંક નવેસરથી એમનાં વાવેતર કરાયાં હતાં.'' (પૃ. ૫૮)

ઑસ્ટ્રેલિયાની શુષ્ક, રિક્ત, સંયત એટલી બધી ભૂમિ... પછી ફિજિને ભૂમિને પ્રીતિ સેનગુપ્તા અનેરા મમત્વથી વર્ણવે છે :

''આ ભોમકા એટલી હરિત, ખચિત હતી કે જોઈજોઈને જાણે થાકી જવાય. એક તસુ પણ જગ્યા ખાલી ના મળે. બધું લીલું, લીલું ને લીલું, બધું ઘટાદાર, પુષ્ટ ને ફૂલોથી ભરપૂર. ગુલમહોર અને ગુલાબી શિરીષ ઠેરઠેર. પાછળ સાવ લીલા પર્વતોની હારમાળા. ત્રણેક ટોચને સાથેસાથે જોતાં સૂતેલા રાક્ષસ જેવો આકાર લાગે.'' (પૃ. ૧૪૭)

ફિજિની ધરતી, પુષ્પો ને પર્વતોને માણ્યા પછી ત્યાંનાં ઑર્કિડ ગાર્ડનના ગાઢ જંગલને તેઓ આવી રીતે આલેખે છે :

''જંગલ એવું તો ગાઢ છે કે વરસાદ પણ નીચે સુધી માંડ આવી શકે. ઊંચાં, મજબૂત વાંસનાં ઝીણાં પાંદડાંની જાળીમાં થઈને થોડો પ્રકાશ આવે તે જ. એક ઝરણું અવાજ કરતું જાય. ક્યારેક દેખાઈ જાય. બાકી એક અજીબ સ્તબ્ધતા. જરા પણ હવા નહિ. પાંદડું યે ના હાલે. એવા ઘામ કે જાણે હવા અદશ્ય ચાદરની જેમ લપેટાઈ ગઈ ના હોય !'' (પૃ. ૧૪૭-૧૪૮)

લેખિકાના શબ્દોમાં પણ ગાઢતા અને ગીચતા અનુભવાય છે. પ્રકૃતિવર્ણનોમાં તેમની પ્રકૃતિપ્રીતિનાં દર્શન થાય છે, તો સાથેસાથે તેમની કલાપ્રીતિ અને કલાસૂઝનું દર્શન થાય છે.

લેખિકાએ સમગ્ર પ્રવાસ દરમિયાન કરેલાં સ્થળવર્ણનો, પ્રકૃતિવર્ણનોની અપૂર્વતા, તેમ જ કલાપ્રીતિ, તુલનાત્મક દૃષ્ટિ, સાથેસાથે સામાન્ય નાગરિકની જેમ પ્રવાસનો રોમાંચ અનુભવવો – આ બધી આ પ્રવાસનિબંધની વિશેષ નોંધનીય ખાસિયતો છે. તેમણે પ્રવાસ દરમિયાન ખરીદેલું કાંડા-ઘડિયાળ કેટલાય દિવસ પહેર્યું નહિ ને સાચવી રાખ્યું. પછી તેને પહેરતાં જે રોમાંચ અનુભવે છે તેને આ રીતે વ્યક્ત કરે છે :

'''ઑપલ'નું મારું પહેલું ઘડિયાળ પહેરું છું, ને એના વિવિધ રંગો માણું છું. પ્રકાશ પ્રમાણે, ને કાંડું ફેરવતાં જાતજાતના રંગોની કણીઓ – લાલ, કેસરી, ભગવો, લીલો, મોરપીંછ, ભૂરો મધરાતી – ચમકી જાય છે. જાણે 'કૅલાઈડોસ્કોપ' ના હોય !'' (પૃ. ૧૩૭)

આ ઉપરાંત ફર્ન નામના જંગલમાં જવા જૅમિસન ખીણની અંદર ૪૧૫ મીટર ઊંડી ટ્રેન ઊતરે છે, જે સાતેક મિનિટનો રસ્તો છે, તે દરમિયાનમાં થયેલા અનુભવને વર્ણવતાં લેખિકા રોમાંચિત થઈ પોતાની અનુભૂતિ વ્યક્ત કરતાં કહે છે :

''ટ્રેન ખેરખર સાવ સીધી હતી. મને તો થયું કે જાણે એ બાવન નહિ, પણ એંસી ડીગ્રી સીધી હતી. બંને બાજુ કાઢમીંઢ, પ્રાચીન અતિશય મોટા પાષાણ હતો એમની વચમાં થઈને, આધુનિક જમાનાના કોઈ પેટે ઘસડીને જતા પ્રાણીની જેમ, એ સરકતી હતી. કંઈક ગુફા જેવું આવ્યું કે શું, પણ થોડી ક્ષણો માટે અંદર સાવ અંધારું થઈ ગયું. આમ લાબું ચાલે તો જીવ ઊંચો થઈ જાય. પછી તડ જેવી સાંકડી જગ્યામાંથી ફરી અજવાળું દાખલ થયું, ને બસ, અમે આવી ગયાં ખુલ્લી ખીણમાં.'' (પૃ .૧૦૧-૧૦૨)

હૉનોલુલુથી લૉસ ઍન્જોલિસની ફ્લાઈટની પરત મુસાફરી પછી જે રીતે સામાન્ય નાગરિક પ્રવાસનો વિરહ અનુભવે છે તે રીતે લેખિકાને પણ એ વિરહ નડે છે. તેઓ એ અનુભૂતિને વ્યક્ત કરતાં કહે છે :

''કેટલાંયે સંવેદન હૃદય-સ્તર પર વસેલાં રહે છે – શાશ્વત અને સહયોગમાં : આનંદ અને અજંપો, સંતોષ અને સ્પૃહા, વિસ્મય અને વિરહ. આહ, વિરહ !'' (પૃ. ૧૯૦)

લેખિકાએ માત્ર પ્રવાસ દરમિયાન વર્ણનો જ નથી આપ્યાં, પણ વિદેશની સંસ્કૃતિથી ભારતીય પ્રજાને પણ પરિચિત કરી છે. તેમની વર્ણનશૈલી તો આકર્ષક છે જ, સાથેસાથે તેમની શૈલી આલંકારિક રહી છે. એનાં અનેક દૃષ્ટાંતો મળે છે. નૅશનલ ગૅલેરીનાં વર્ણનોમાં તેમણે ઉત્પ્રેક્ષાનો સુંદર વિનિયોગ કર્યો છે :

''એની બહારની દીવાલ એવી લાગતી હતી કે જાણે 'થીગડાં' ના ચોંટાડ્યાં હોય !'' (પૃ. ૪૮)

તો વળી, બીજા એક સ્થળે તેઓ કહે છે :

''મારા પગને જાણે પૈડાં લાગેલાં.'' (પૃ. ૯૨)

ઉત્પ્રેક્ષાની સાથેસાથે સજીવારોપણનો પણ પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે :

''ઘેરા આકાશમાં ત્રીજનો પાતળો સુરેખ ચંદ્ર લટકતો હતો.'' (પૃ. ૫૭)

''અમળાતો જતો પહાડી રસ્તો દરેક દિશાનાં દૃશ્ય ખોલી આપતો જાય. સાગરનો ચળકતો પથરાટ, ક્યાંક મોજાંથી સફેદ સીમા પામતો કિનારો, લીલી વનસ્પતિ, દૂર હવામાં તરવરતાં ગામ.'' (પૃ. ૧૮૧)

અલંકારોની સાથેસાથે તેમણે 'બારે મેઘ ખાંગા થવા' જેવી કહેવતો, તો ક્યારેક વળી 'ધોળી કાળી રાતી ગાય, પીએ પાણી ચરવા જાય.' જેવા છંદપ્રયોગ પણ આ લેખનમાં સમાવીને વૈવિધ્ય આણ્યું છે.

આ ઉપરાંત લેખિકાનો સમગ્ર પ્રવાસ માત્ર આનંદ-ઉત્સાહ અને વિદેશી સંસ્કૃતિ માત્રથી ભાવકને પરિચિત કરાવવા પૂરતો સીમિત નથી. યથાવકાશ તેઓ ચિંતન પણ પ્રગટ કરતાં જાય છે. જેમ કે –

''કેટલા સરસ સંયોગ સર્જી આપે છે પ્રવાસ ! વિશ્વમાં ક્યાંક્યાં સંધાન કરી આપે છે, ને મૈત્રીનો અમૂલો આનંદ પ્રસરાવી રહે છે.'' (પૃ. ૬૯)

વિશ્વપ્રવાસ દ્વારા બંને દેશની સંસ્કૃતિથી પરિચિત થવાય છે. સાથેસાથે મિત્રતા પણ વધે છે એવું કહી ક્યારેક કોઈ સ્થળે એકથી વધારે વાર જવાથી પ્રવાસીને શું લાભ થાય છે તેના વિશે ચિંતન પ્રગટ કર્યું છે :

''હું સાડા પાંચેક વર્ષે પાછી આવી હતી, ને એ દરમિયાન શહેરમાં ફેરફાર કે ઉમેરા તો થયા જ હોય. 'જૂના' ને 'નવા'નું આ મિશ્રણ, કે જે અપેક્ષિત હોય છે પણ નિયત નથી હોતું – તે, પ્રવાસીને પૂરી રીતે ફળે છે, એમ હું માનું છું, અને હંમેશાં અનુભવું છું.''

આમ, માત્ર આનંદ ઉલ્લાસ માટે જ પ્રવાસ ન હોવો જોઈએ. તેમાંથી કંઈક ચિંતન પણ પ્રગટવું જોઈએ, જે લેખિકાએ સિદ્ધ કર્યું છે. પ્રીતિ સેનગુપ્તાએ આ પ્રવાસ દરમિયાન – હવ્વાઈની મુસાફરીથી શરૂ કરીને ઑસ્ટ્રેલિયા, ફિજિ અને પાછા હવ્વાઈ – એવી મુસાફરી કરી છે. તેમની ક્યારેક સરળ, લયાત્મક બનતી શૈલી પ્રવાસનિબંધનું આકર્ષક લક્ષણ બની રહી છે. આ પ્રવાસ લેખિકાનો પોતીકો ન બની રહેતાં વાચક સુધી પણ વિસ્તર્યો છે. તેમના આ પ્રવાસનિબંધથી દરેક વાચકવર્ગ પણ વિદેશી સંસ્કૃતિ અને સૃષ્ટિથી પરિચિત બને છે, પરિતૃપ્ત થાય છે. આ કૃતિ ગુજરાતી સાહિત્યની વિશિષ્ટ પ્રવાસકથા તરીકે આગવું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકી છે. પ્રીતિ સેનગુપ્તાના લેખિકા તરીકેના અને વિશ્વપ્રવાસી તરીકેના અનેક આયામોથી આ રચના અલંકૃત અને સંતર્પક બની છે.

સંદર્ભસૂચિ :

૧. સેનગુપ્તા પ્રીતિ, 'આટલી બધી ભૂમિ', રન્નાદે પ્રકાશન, અમદાવાદ, ૨૦૦૮

૨. બક્ષી અરુણા, 'ગુજરાતી પ્રવાસસાહિત્ય', ગૂજરાત વીદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, ૧૯૮૪

આધુનિક ઋષિ શ્રી મધુસૂદન ઢાંકી

પ્રો. નિસર્ગ આહીર
ગુજરાતી વિભાગ

આધુનિક ઋષિ કેવા હોય એમ જો કોઈને પ્રશ્ન થાય તો આપણે એના ઉત્તરરૂપે શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીસાહેબનું નામ આપી શકીએ. 'ઋષિ' શબ્દ પ્રયોજવામાં હું જરા પણ અતિશયોક્તિ કરતો નથી. એમના ઋષિપણાની મને દૃઢ પ્રતીતિ છે. સર્વશાખાસંપન્ન શ્રી ઢાંકીસાહેબ આપણા સમયના અત્યંત મેધાવી વિદ્યાપુરુષ હતા. એમનું વ્યક્તિત્વ, જીવન અને કર્મ એ તમામ પાસાંઓ ભારતીય ઋષિપરંપરાનાં સગોત્ર હતાં.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકી મૂલતઃ સૌંદર્યાનુરાગી માણસ. ભારતીય જીવન અને સંસ્કૃતિમાં જ્યાં પણ કંઈ સુંદરતમ છે એના વિશે એમણે ક્યાંક ને ક્યાંક કશું કહ્યું જ છે, અથવા લખ્યું છે. આપણી સમગ્ર પરંપરામાં ભારતીય મંદિરો વિશે સર્વગ્રાહી અને સંપૂર્ણ કામ, એમના જેટલું કોઈએ પણ કર્યું નથી. આ અર્થમાં મંદિરસ્થાપત્યની સાથે સાથે જ શિલ્પ અને ચિત્રકલાનો સંબંધ પણ એમણે જોડયો છે. સંગીતના તેઓ જ્ઞાતા હતા, એટલું જ નહિ, તેઓ ભારતીય શાસ્ત્રીય સંગીતના ગાયક પણ હતા. હિન્દુસ્તાની અને કર્ણાટકી એ બન્ને સંગીતમાં એમનું પ્રાવીણ્ય. સાહિત્યના તેઓ રસિક ભાવક હતા અને સ્વયં સાહિત્યકાર હતા. એમની 'તામ્રશાસન'માંની વિશિષ્ટ વાર્તાઓ અને 'શનિમેખલા' કે 'સપ્તક'ના નિરાળા નિબંધો એમને સાહિત્યકાર તરીકે સ્થાપિત કરે છે. જૈન અને હિંદુ ધર્મદર્શનના તેઓ જ્ઞાતા. આ ઉપરાંત ફૂલછોડ, રત્ન ઈત્યાદિ વિશેનું એમનું મૂલગામી જ્ઞાન આપણને એમની ભાવવિશ્વની વ્યાપકતા અને વિશિષ્ટ પરિપાટીથી પુષ્ટ, પરિમાર્જિત થયેલી રસિકતાનો ખ્યાલ આપે. આવી સર્વાશ્લેષી શક્તિ સાથેની કલાપ્રીતિ, સૌંદર્યદૃષ્ટિ બહુ જ ઓછા લોકોમાં હોય છે.

શ્રી ઢાંકીસાહેબની સમૃદ્ધ સર્વગ્રાહી રસિકતા અને સૌંદર્યાનુરાગ એમના જીવનને સમૃદ્ધ કરે તેમ આપણનેય એનો અદકેરો લાભ આપે. એમનું ઘર અનેક કલાકૃતિઓથી સુશોભિત. સારાં કપડાં પહેરવાનો એમને શોખ હતો. રસાસ્વાદનું અને પાકશાસ્ત્રનું સારું જ્ઞાન એમને. એમની વાતોમાં લોકોની સારી બાબતો જ સાંભળવા મળે, ચર્ચામાં બૃહદ્‌નો જ અંશ હોય. એમનો દૃષ્ટિકોણ કાયમ વ્યાપક ફલકને આવરી લે તેવો જ હોય. એમને અનેક ટી.વી. સિરિયલ ગમતી. સાંજના સમયે એમને મળવા જઉં ત્યારે ટી.વી. પર કોઈ સિરિયલ જોતા હોય. હું આવી સિરિયલ જોતો ન હોઉં એટલે એની ભૂમિકા બાંધી આપે.

એક માણસ તરીકેના એમના ગુણોને જેટલા ગાઈએ એટલા ઓછા. એઓ અજાતશત્રુ હતા. ખૂબ જ મોટા વિદ્વાન હોવા છતાં વ્યક્તિત્વમાં કાયમ કોમલતા અને નમ્રતા અનુભવાય. મિત્રોમાં વિશ્વસ્તરના વિદ્વાનો હોય અને નાની ઉંમરના કલાપ્રેમીઓ પણ હોય. 'એ તો મારા દીકરા જેવો છે' એ શબ્દ મેં એમના મુખે વારંવાર સાંભળ્યો છે. મૃદુ પ્રેમાળ સ્વભાવ. કાયમ હસતો ચહેરો અને ઉમદા હાસ્યવૃત્તિ. કોઈની પણ નકલ ઉત્તમ રીતે કરી જાણે. એવી મિમીક્રીમાં આપણને ખડખડાટ હસાવે. નિરીક્ષણશક્તિ અદ્‌ભુત અને સ્મૃતિશક્તિ તીવ્ર. આંગિકમ્ અને વાચિકમ્ દ્વારા પ્રતીતિજનક પ્રસ્તુતિ. કોઈ પણની મૅનેરિઝમ તરત પકડી લે. બોલી, લહેકા, કાકૂની અદલ નકલ કરી જાણે. આ બધું લઈને આવતી એમની વાતો સાંભળીએ ત્યારે હાસ્યની છોળો ઊડે. નર્મમર્મ હાસ્યથી માહોલને હળવો, રંગીન કરી દે.

અનેક ભાષાઓની એમને જાણકારી. હિન્દી અનેક રીતે બોલી જાણે. દક્ષિણ ભારતીય ભાષાઓનો પણ આછો પરિચય. અંગ્રેજી ઉત્તમ રીતે જાણે, તો ફ્રેન્ચનું સારું જ્ઞાન. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશમાં એમની ગતિ અને ઘણા શ્લોક અથવા ગદ્યઅંશો એમને કંઠસ્થ. ઐતિહાસિક તથ્યો જીભ પર. સ્થળનું બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કરેલું હોય તે વાતચીતમાં સતત આવ્યા કરે. કઈ પ્રતિમા ક્યાં છે અને કઈ મંદિરની વિશેષતા વિશેષ નોંધનીય છે એનું સતત સ્મરણ હોય. સંદર્ભ આવતાં આ બધાં જ તથ્યો એકસામટાં રસિત થાય, ગૂંથાયા કરે. શ્રી ઢાંકીસાહેબ સાથે અનેક કલાકો બેઠો છું. મારે મન તેઓ ઋષિ હતા અને એમની પાસે જવું, એમને સાંભળવા એ ઉત્તમ વિદ્યાતીર્થ હતું. હું કોઈક મુદ્દાને છેડું અને પછી લાંબા સમય સુધી એની ચર્ચા ચાલતી રહે, તો એ બધું કર્ણપર્વ થઈ સોહે.

શ્રી ઢાંકીસાહેબ માનતા કે સાહિત્યકારની જેમ સંશોધક પણ પ્રતિભા સાથે જ જન્મતા હોય છે. આ વાત એમના સંદર્ભમાં સાચી લાગે છે. અનેક વિષયોમાંનું સંશોધન એ આવી વિશિષ્ટ પ્રતિભા કે શક્તિ વિના શક્ય નથી જ.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીનો જન્મ પોરબંદરમાં, ૩૧મી જુલાઈ, ૧૯૨૭ના રોજ. એમના પિતાનું નામ અમીલાલ. જન્મે એઓ જૈન; જ્ઞાતિ દશા શ્રીમાળી વણિક. ઢાંક ગામના વતની હોવાથી અટક 'ઢાંકી' પડી. પ્રાથમિક શિક્ષણ પોરબંદરમાં લીધું અને ઉચ્ચ શિક્ષણ પુણેની સુપ્રસિદ્ધ એવી ફર્ગ્યુસન કૉલેજમાં. ભૂસ્તરશાસ્ત્ર અને રસાયણશાસ્ત્ર સાથે બીએસ.સી. થયા. એમની ઈચ્છા વિદેશમાં જઈ અભ્યાસ કરવાની હતી, પરંતુ એ પ્રમાણે થઈ શક્યું નહિ. કારકિર્દીની શરૂઆત બૅંકની નોકરીથી થઈ. અભ્યાસના વિષયો જુદા, નોકરીનો રસ્તો જુદો અને રસરુચિ સાવ ભિન્ન. સૌંદર્યાનુરાગી રસિકવૃત્તિ અને સંશોધનવૃત્તિને કારણે પોરબંદરમાં એમના જેવી જ રસરુચિ ધરાવતા મિત્રો સાથે 'પોરબંદર પુરાતત્ત્વ સંશોધક મંડળ'ની રચના કરે છે. આ મંડળ પોરબંદરની આસપાસનાં પ્રાચીન મંદિરોનું શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી સંશોધન કરે છે અને એ રીતે શ્રી ઢાંકીસાહેબની સૌંદર્યવૃત્તિ, સંશોધક તરીકેની સજ્જતા અને પુરાતત્ત્વ અંગેની પ્રતિભાનો વિકાસ થતો ગયો. આવું પાયાનું અને અનોખું કર્મ એમને પુરાતત્ત્વ અને અનેક સંલગ્ન શાખાઓમાં દોરી જાય છે.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીએ શરૂઆતમાં, ૧૯૫૩થી ૧૯૫૫ સુધી જૂનાગઢ ખાતે એગ્રીકલ્ચર ડિપાર્ટમેન્ટમાં સંશોધન વિભાગમાં કાર્ય કર્યું. ૧૯૫૫થી ૧૯૬૧ સુધી જૂનાગઢ અને જામનગરના મ્યૂઝિયમના ક્યૂરેટર અને ડિસ્ટ્રિક્ટ આર્કિયોલોજીકલ ઑફીસર તરીકે સેવાઓ આપી. પછીથી રાજકોટ અને અમદાવાદ ખાતે આર્કિયોલોજી ડિપાર્ટમેન્ટમાં ઉત્ખનન, સંશોધન અને પ્રકાશન વિભાગમાં, ૧૯૬૬ સુધી કાર્ય કર્યું. ૧૯૬૬ પછીથી તેઓ બનારસ ગયા. વચ્ચે થોડો સમય (૧૯૭૩)માં અમદાવાદ, એલ. ડી. ઈન્ડોલોજીમાં ભારતીય કલા અને સ્થાપત્યના રિસર્ચ પ્રોફેસર તરીકે જોડાયા. ત્યાંથી પુનઃ અમેરિકન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ અમેરિકન સ્ટડિઝમાં રિસર્ચ વિભાગના એસોસિએટ ડિરેક્ટર તરીકે જોડાયા,પછીથી ડિરેક્ટર તરીકે પ્રમોશન પામ્યા અને ૧૯૯૬માં નિવૃત્ત થયા. નિવૃત્તિ પછી અમદાવાદમાં સ્થાયી થઈને ડિરેક્ટર (ઍમિરિટસ) તરીકે સેવારત રહ્યા.

શ્રી ઢાંકીસાહેબની મંદિરસ્થાપત્યની વિશિષ્ટ અને અભ્યાસપૂર્ણ સંશોધનપદ્ધતિથી પ્રભાવિત થઈને એમને વારાણસીસ્થિત અમેરિકન ઍકેડમી ઓફ બનારસમાં જોડાવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. શ્રી ઢાંકીસાહેબ માટે અને ભારતીય સંસ્કૃતિ માટે આ એક અત્યંત મહત્ત્વનું સ્થિત્યંતર હતું. પાછળથી આ સંસ્થા અમેરિકન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ અમેરિકન સ્ટડિઝના નામે ઓળખાઈ. આ સંસ્થા દ્વારા તેઓએ મંદિરસ્થાપત્ય અંગેનું ભગીરથ કર્મ કર્યું અને વિશ્વમાં અદ્વિતીય એવા ભારતીય મંદિરસ્થાપત્યના વિશ્વકોશ 'એન્સાક્લોપીડિયા ઑફ ઈન્ડિયન ટૅમ્પલ આર્કિટેક્ચર'ની અત્યંત સમૃદ્ધ શ્રેણી સર્વને અર્પિત કરી. ભારત સિવાય શ્રીલંકા અને ઈન્ડોનેશિયા જેવા દેશોના મંદિરોનો અભ્યાસ એમણે કરેલો છે.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીનું મંદિરસ્થાપત્ય અંગેનું મહત્ત્વનું પાસું એટલે ભારતીય વાસ્તુશાસ્ત્ર, શિલ્પશાસ્ત્રના ગ્રંથો વિશેનો તત્ત્વપૂતઃ અભ્યાસ અને એના આધારે મંદિરોની પરિભાષા નક્કી કરવાની રીત. સર્વાંગી સંશોધનના હિમાયતી, વ્યાપક રીતે અધ્યયન કરે. એમની સર્વગ્રાહી અને અભ્યાસપૂત એવી પ્રતિભાનો પુટ મળે એટલે તમામ ધારાઓ સાથેનું સંપૂર્ણતયા સંશોધન કરી શક્યા. વાસ્તુશાસ્ત્ર, પ્રતિમાવિધાન, પુરાતત્ત્વશાસ્ત્ર, અભિલેખવિદ્યા, ઈતિહાસ, દર્શન, ધર્મશાસ્ત્ર, આનુષંગિક પુરાવાઓનું અધ્યયન ઈત્યાદિનો સુમેળ એક જ વ્યક્તિમાં થયો હોવાને કારણે એમણે આપેલાં તારણો અને સંશોધન શ્રદ્ધેય અને સંપૂર્ણ બન્યાં છે. પૂર્વેના અનેક અભ્યાસમાં છૂટી ગયેલાં, ચૂકાઈ ગયેલાં, અવ્યક્ત રહેલાં અનેક અંગો શ્રી ઢાંકીસાહેબના સંશોધનમાંથી મળી રહે છે એનું કારણ આ જ છે.

શ્રી ઢાંકીસાહેબે અમેરિકા અને યુ.કે.નો એકથી વધુ વાર પ્રવાસ કર્યો છે. આ ઉપરાંત ફ્રાન્સ, સ્વિત્ઝર્લૅન્ડ, જર્મની જેવા દેશોનો પ્રવાસ કરીને ત્યાંની કલાસંસ્કૃતિનો, વિશેષતઃ રૉમનેસ્ક અને ગૉથિક શૈલીનો ગહન અભ્યાસ કર્યો છે. દેશ-વિદેશના સેમિનાર, વર્કશોપ, કૉન્ફરન્સમાં ભાગ લીધો છે કે વ્યાખ્યાન આપ્યાં છે. અનેક સ્થળોએ પોતાનાં શોધપત્રો રજૂ

કરી ભારતીય કલા અને સંસ્કૃતિનાં નવપરિમાણો દર્શાવી આપ્યાં છે. એમના આવા સંશોધનનો સાંપ્રત સંશોધકો અને વિદ્વાનોમાં સકારાત્મક પ્રભાવ પડ્યો છે. ત્રણસોથી વધારે સંશોધનલેખો ગુજરાતી, હિન્દી અને અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રગટ થયા છે.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીસાહેબનાં અગત્યનાં પ્રકાશનોમાં 'The chronology of the Solanki Temples of Gujarat', 'The Ceilings in the Temples of Gujarat', 'The Vyala Figures on the Medieval Temples of India', 'The Embroidery and Bead Work of Kutch and Saurashtra', 'The Maitraka and the Saindhava Temples of Gujarat', 'The Riddle of the Temple of Somanatha', 'The Indian Temple Forms in Karnataka Inscriptions and Architecture', 'Professor Nirmal Kumar Bose and His Contribution to Indian Temple Architecture', 'The Pratishtha-Laksanasamuccaya and the Architecture of Kalinga', 'The Temples in Kumbhariya', 'The Indian Temple Traceries' ગણી શકાય.

શ્રી મધુસૂધન ઢાંકીનાં સંશોધન અંગેનાં ગુજરાતી મુખ્ય પ્રકાશનોમાં 'ભારતીય દુર્ગવિધાન', 'તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુંજય : ટૂંક પરિચય', 'મહાતીર્થ ઉજ્જયંતગિરિ', 'આરસીતીર્થ આરાસણા', 'રાજર્ષિ વિનિર્મિત તારંગાતીર્થ', 'કલાધામ દેલવાડા', 'મેવાડાની તીર્થત્રયી', 'વરકાણાતીર્થ', 'મીરપુરનાં જિનમંદિરો', 'જગવિખ્યાત જેસલમેરતીર્થ', 'ત્રિભુવતીલક શ્રી રાણકપુરતીર્થ' વગેરેને ગણી શકાય. મુખ્યત્વે અંગ્રેજીમાં લેખનકાર્ય કરનાર ઢાંકીસાહેબે 'કુમાર', 'સ્વાધ્યાય', 'ફાર્બસ ત્રૈમાસિક', 'સંબોધિ', 'પથિક', 'સામીપ્ય', 'નિર્ગ્રંથ' જેવાં અનેક સામયિકોમાં ભિન્ન ભિન્ન વિષય પર ઘણું બધું લેખનકાર્ય કર્યું છે. એની યાદી પણ ખૂબ જ લાંબી છે. ગુજરાતીમાં થયેલા આ લેખનનું મૂલ્ય અનેરું છે.

શ્રી ઢાંકીસાહેબનાં મુખ્ય પુસ્તકોનો ટૂંકો પરિચય જોઈએ તો, 'The Indian Temple Traceries' ગ્રંથ ભારતીય મંદિરોની સાથેસાથે ગૉથિક અને મુસ્લિમ સ્થાપત્યમાંની અદ્‌ભુત જાળીરચનાના બહુઆયામી વૈભવને પ્રગટ કરે છે. ભારતીય પરંપરામાંના શિલ્પસ્થાપત્યના પુરાવાઓ સાથે પ્રતીક, અલંકરણ, પ્રયોજન, ઉદ્દેશ, આયોજન, વૈવિધ્ય, સૌંદર્યવિધાન ઈત્યાદિ તમામ પાસાંઓ સાથે ભારતના શિલ્પ-સ્થાપત્યના એક અનુપમ અંગ તરીકે જાળીરચનાનો અત્યંત સૂક્ષ્મ, તલાવગાહી અભ્યાસ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. જાળીનો ક્રમિક વિકાસ, સૌંદર્યવિધાન સાથે પ્રકાશ-આયોજન, સમતુલા, જેવાં અન્ય અનેક અંગોનો વિસ્તૃત અભ્યાસ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. ૫૫ જેટલાં રેખાંકનો અને ૩૪૮ જેટલી અદ્‌ભુત તસવીરોથી આ ગ્રંથ અનુપમ બન્યો છે. જાળીસૌંદર્યનું આટલું સૂક્ષ્મ, વૈવિધ્યયુક્ત અને અનેકસ્તરીય પુસ્તક ભારતીય સંસ્કૃતિ સંદર્ભે તો અનુપમ છે. લેખકે પ્રયોજાયેલાં પ્રતીકો, સંયોજન, અલંકરણ ઈત્યાદિ અંગે સવિગત અને સંશોધનાત્મક વિવરણ કર્યું છે. સ્વસ્તિક, નંદ્યવર્ત, ઋજુક્રિયા, સકર્ણક, ગોનેત્ર, ચક્રવ્યૂહ, સખંડક, ગુલિકા ઈત્યાદિ

પ્રકારની જાળીઓનું વિકસિત સ્વરૂપનું અને ઊંડાણપૂર્વકનું, દૃશ્યાત્મક વિવરણ કરવામાં આવેલ છે. માત્ર વિવિધ ભાતની જાળી અંગે, ભાતવૈવિધ્ય વિશે જ કહેવામાં આવે તો લાગે કે કેટલાં બધાં સુશોભન-ઘટકો, પ્રતીકો, અલંકરણોની એક બહુઆયામી, વિવિધસ્તરીય સૃષ્ટિ કલાકારો અને કારીગરોએ આપણને ધરી છે !મંદિર કે સ્થાપત્યનું જાળીનું અંગ સમગ્ર સૌંદર્યવિધાનનો અત્યંત આકર્ષક દૃશ્યવૈભવ બની રહે છે. આ ગ્રંથ એક વિશિષ્ટ ઉપલબ્ધિ છે.

'The Temples in Kumbhariya' ગુજરાતમાં આવેલાં શ્વેતાંબર જૈન મંદિરોનું સંપૂર્ણ અવલોકન કરતું પુસ્તક છે. મંદિરનિર્માણના ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, ઐતિહાસિક આધારો તપાસીને એનાં તળ, સ્થાપત્ય, મંદિરનાં અંગો, આંતરિક ભાગો, અલંકરણ ઈત્યાદિને શ્રી ઢાંકીસાહેબ વિગતે તપાસે છે. મંદિરનાં મુખ્ય અંગો એવાં શિલ્પ અને સ્થાપત્યની વિગતપ્રચૂર છણાવટ અહીં છે.

સોલંકીકાળનાં આ મંદિરોમાં પાંચ જૈન અને એક શૈવ મંદિર છે. અગિયારમી સદીથી તેરમી સદી સુધીના ગાળામાં આ મંદિરો સ્થાનિક આરસના પથ્થરોમાંથી નિર્મિત થયાં છે. શ્રી ઢાંકીસાહેબે ગુજરાતમાંના જૈન ધર્મની ઐતિહાસિક ભૂમિકા આપીને 'કુંભારિયા' શબ્દનું મૂળ પણ તપાસ્યું છે, કુંભારિયાનું ઐતિહાસિક મહત્ત્વ દર્શાવ્યું છે. પશ્ચિમ ભારતનાં જૈન મંદિરના શિલ્પ-સ્થાપત્યની વિશિષ્ટતાઓ વિશે વિગતે ચર્ચા કરીને તમામ મંદિરોનું કલાત્મક પાસું રજૂ કરવામાં આવેલ છે. અભિલેખો અને તેમાંથી પ્રાપ્ત થતી ઐતિહાસિક વિગતો, વંશાવળી પણ મૂકવામાં આવેલ છે. અત્યંત સ્પષ્ટ અને વિગતસભર તસવીરોથી સમગ્ર કાર્ય એક અદ્‌ભુત ઐતિહાસિક દસ્તાવેજરૂપ સિદ્ધ થાય છે. વર્ણન વિશદ, સૂક્ષ્મ, સરળ અને રસાત્મક છે. આ મંદિરોને સંલગ્ન તમામ પાસાંઓને સુપેરે આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. મારુ-ગુર્જર શૈલીનાં આ મંદિરોમાં ગુજરાતની કલાસમૃદ્ધિ વિલસે છે. અલંકરણ, આયોજન અને સંવાદિતાની દૃષ્ટિએ આ મંદિરો અત્યંત ભવ્ય છે.

'The Embroidery and Bead Work of Kutch and Saurashtra' પુસ્તકમાં શ્રી ઢાંકીસાહેબે શ્રી જે. એમ. નાણાવટી અને શ્રી એમ. પી. વોરા સાથે કચ્છ અને સૌરાષ્ટ્રના ભરતગૂંથણ વિશે વિસ્તૃત છણાવટ કરી છે. કચ્છ અને સૌરાષ્ટ્રમાં મોચી, કણબી, આહીર, કાઠી, રબારી, મહાજન ઈત્યાદિ અલગ અલગ શૈલીનાં ભરતગૂંથણ છે તેના વિશે અને પછીથી મોતીકામ વિશે માહિતી આપવામાં આવી છે. તેનાં સુશોભન-પ્રતીકો, ચાકળા, તોરણ, ઈત્યાદિની વિગતે માહિતી આપવામાં આવી છે. સમૃદ્ધ તસવીરોથી આ પુસ્તક સૌરાષ્ટ્ર-કચ્છની લૌકિક સંપદાને ઉજાગર કરે છે.

'શનિમેખલા' શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીના વ્યક્તિત્વનાં અનેક પાસાંઓનો સુપેરે પરિચય કરાવે છે. નિબંધ પ્રકારના આ પુસ્તકમાં ઢાંકીસાહેબની રસાળ-પ્રવાહી શૈલીનો, રમૂજવૃત્તિનો, વિદ્વતાનો અને અનેક વિષયોમાંના વ્યાપનો પરિચય થાય

છે. તત્ત્વજ્ઞાન, ગીત-સંગીત, પ્રકૃતિ, પ્રાણીજગત, વનસ્પતિ ઈત્યાદિ એમાં સુપેરે વર્ણ્યવિષય બને છે. સંશોધનના નિજી અનુભવો, સુખદ સ્મરણો, વિદેશપ્રવાસના અનુભવો, સંગીતસાધના, ઑર્કિડ અને માછલી સાથેની મૈત્રી ઈત્યાદિ દ્વારા એક સુંદર ચંદરવો રચાયો છે. શૈલી આકર્ષક, પ્રાસાદિક અને મનભાવન છે. ચિત્રાત્મક વર્ણનોને કારણે આપણે પણ એ જગતમાં વિહાર કરતાં હોઈએ એવી અનુભૂતિ થાય છે.

‘તામ્રશાસન’માં શ્રી ઢાંકીસાહેબની સાહિત્યકાર તરીકેની વિશિષ્ટ પ્રતિભાનાં દર્શન થાય છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ ભાત પાડનારી, નવા જ પ્રકારની દશ વાર્તાઓ આમાં સમાવિષ્ટ છે. પોતાનો ઉદ્દેશ, શૈલી ઈત્યાદિ અંગે લેખકે ‘સ્વકથ્ય’માં સ્પષ્ટ બાંધણી કરી આપી છે. આ વાર્તાઓને લેખકે જ વિષયવસ્તુ અનુસાર ‘કાલ્પનિકા’, ‘વૈજ્ઞાનિકા’, ‘આધિભૌતિકા’, ‘રહસ્યિકા’ જેવી શ્રેણીમાં વિભાજિત કરી છે. શ્રી ઢાંકીસાહેબના સંશોધક, કલાસમીક્ષક, પ્રાચ્યવિદ્યાવિદ્, સ્થાપત્યવિદ્ એવા અનેક સ્તરના જ્ઞાનના આધારે આ વાર્તાઓની અજીબ સૃષ્ટિ આકાર લે છે. એમાં લેખક સ્વયં પણ પાત્ર તરીકે પ્રવેશ કરે છે. મંદિરોનું સર્વેક્ષણ કઈ રીતે થાય, મ્યુઝિયમ કેવાં હોવાં જોઈએ, કઈ રીતે મ્યુઝિયમમાં સંગ્રહો થતા હોય છે એવી એવી વિગતોની સાથેસાથે અદ્ભુત વાર્તારસ આ તમામ વાર્તાઓમાં અનુભવાય છે. આ દસ વાર્તાઓ દ્વારા અનોખા વાર્તાકાર તરીકેની શ્રી ઢાંકીસાહેબની શક્તિનું વિસ્તરણ જોઈ શકાય છે.

‘સપ્તક’માં સંગીત વિષયક છ લેખો સમાવાયા છે. શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીના સંગીતના પ્રેમ, સમજ, ઉત્સાહ અપેક્ષાને પ્રગટ કરતા આ લેખોનો સંચય ગુજરાતી સાહિત્યમાં સંગીત અંગેની નવી જ પરિપાટી સ્થાપિત કરે છે. સંગીતની શાસ્ત્રીય ચર્ચા કરતાં કરતાં ભારતીય સંગીતકારોની સંગીતસાધનામાં પણ આપણને વિહાર કરાવે છે. આ પુસ્તક માત્ર શાસ્ત્રીય ચર્ચા જ બની ન રહેતાં સંગીત જેવી જ હૃદ્ય રસયાત્રા બની રહે છે. ‘આગિયો અને સ્વર્ણભ્રમર’, ‘સંગીતમાં ‘‘રક્તિ’’નો વિભાવ’, ‘રાગ માલકોસનું અસલી અભિધાન’, ‘સંગીતમાં વાદ્યવાદનની શ્રેષ્ઠતા ?’, ‘નીલમ્મા કડમ્બી’, ‘ઠાકુર જયદેવસિંહ’, ‘વાય. જી. દોરાઈસ્વામી’ જેવા છ લેખો આ પુસ્તકમાં ગ્રંથસ્થ થયા છે. હિન્દુસ્તાની, કર્ણાટકી સંગીતની સાથેસાથે ભારતીય સાંગીતિક વારસાને સુપેરે આલેખતું આ અદ્ભુતરસિક પુસ્તક છે.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીનું લખાણ રસાળ અને વિશદ હોય છે. એમનું ગુજરાતી ગદ્ય શિષ્ટ પ્રકારનું છે. તેઓ ભાષાની મધુરતા અને શુદ્ધતાના આગ્રહી છે. શ્રી ઢાંકીસાહેબ લેખનમાં આઠ ગુણો કે લક્ષણો હોવાનું માને છે અને તેની યાદી આપણને ધરે છે : Accuracy, Acuity, Authenticity, Clarity, Brevity, Simplicity, Communicability, Readability આ આઠેય ગુણો એમના લખાણમાં આવે તેની એમણે સભાનતાપૂર્વક કાળજી રાખી છે.

વિશ્વકક્ષાના સર્વશાખાસંસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રી ઢાંકીસાહેબને ભારત સરકારે ૨૦૧૦માં ગૌરવવંત પદ્મભૂષણ ઈલકાબથી વિભૂષિત કર્યા છે. આ ઉપરાંત કુમારચંદ્રક, પ્રાકૃત જ્ઞાનભારતી પુરસ્કાર, કેમ્પબેલ મૅમોરિયલ ગોલ્ડ મૅડલ ઑફ ઍશિયાટિક સોસાયટી ઑફ બૉમ્બે, હેમચંદ્રાચાર્ય સન્માન અને ચંદ્રક, રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખ સુવર્ણચંદ્રક, રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક, ઉમાશંકર-સ્નેહરશ્મિ પુરસ્કાર વગેરેથી એમના કર્મને સન્માનવામાં આવ્યું છે. એમને મળેલાં સન્માન કે પારિતોષિકોથી અનેકગણું ચડિયાતું એમનું પ્રદાન છે.

શ્રી ઢાંકીસાહેબનું મનોબળ ખૂબ જ પ્રબળ. શારીરિક અનેક યાતનાઓ વચ્ચે પણ એમનું કામ સતત ચાલતું રહેતું. સોળ જેટલાં ઓપરેશન એમના નાજુક શરીરે સહન કર્યાં. એમનાં ધર્મપત્ની ગીતાંજલિબેનના અવસાન પછી તેઓ ભાવાત્મક રીતે સાવ જ તૂટી ગયેલા. ગીતાંજલિબેન એમના જીવનનું મુખ્ય બળ અને આધાર હતાં. આર્થિક કે વ્યવહારિક બાબતોથી સાવ જ નિઃસ્પૃહી ઢાંકીસાહેબને ખૂબ જ આઘાત લાગ્યો હતો. તેઓ વારંવાર કહેતા : ‘હવે જીવવાનો કોઈ મોહ નથી. કેટલાંક કામો બાકી છે એને પૂરાં કરું એટલે બસ…’ પાછળનાં ઓપરેશન અને માંદગી ખૂબ તીવ્ર હતાં. તેઓ જરા પણ બોલી ન શકે એટલો કફ થઈ ગયેલો. આમ છતાં, પોતાનાં સ્વજનો જેવા મિત્રો અને સંબંધીઓને ફોન કરી સંપર્કમાં રહેવા મથતા. મોટી ઉંમરની સ્વાભાવિક આવતી યંત્રણાઓ, માંદગીની વચ્ચે એમની ભવ્યતમ કાર્યચેતના ટકી રહી હતી. આખરે, ૨૯મી જુલાઈ, ૨૦૧૬ના રોજ, નેવું વર્ષની વયે એમનું અવસાન થયુ. ગુજરાતે જેને બહુ જાણ્યા નહોતા એવા એક આધુનિક ઋષિ, એક અપ્રતિમ વિદ્યાપુરુષનું અવસાન કોઈ રીતે વિસરાય તેમ નથી.

શ્રી મધુસૂદન ઢાંકીના અવસાન પછી, સ્થપતિ શ્રી સ્નેહલ શાહની ઑફીસમાં આવેલા એમના વાચનાલયમાં જવાનું થયું ત્યારે ચિત્ત ભરાઈ આવ્યું. શબ્દ સાથે સંકળાયેલી એમની અનેક યાદો મારામાં પુનર્જીવિત થઈ. એ વાચનાલય મને કોઈ પણ ધર્મસ્થાનથી ઓછું પવિત્ર નથી લાગ્યું. ભૌતિક બાબતો પ્રત્યે સાવ જ નિઃસ્પૃહી આ ઋષિનો તો એવો કોઈ આશ્રમ પણ નથી. હા, એમના શબ્દોની ચેતના એ જ આપણા હૃદયનો આશ્રમ, એવું માનવા પ્રેરાઉં છું. આ ઋષિના સંસિદ્ધ અને ઉપસનાને અંતે પ્રાપ્ત થયેલ શબ્દાશ્રમ કે શબ્દાશ્રયનું આપણે જેટલું મહત્ત્વ કરીએ એટલું ઓછું…

કૉલેજ માટેનાં અગત્યનાં પ્રમાણપત્ર

Ph. 23236351, 23232701, 23237721
23234116, 23235733, 23232317
23236735, 23239437, 23239627

Extension No. 413 (CPP-I Colleges)
UGC Website: www.ugc.ac.in

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये
SPEED POST

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
बहादुरशाह जफर मार्ग
नई दिल्ली-110 002
UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110 002

F. No. 8-490/2010 (CPP-I/C)

February, 2011

8 MAR 2011

The Registrar,
Gujarat University,
Ahmedabad – 380 009,
Gujarat.

Sub: - Recognition of College under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956.

Sir,

I am directed to refer to the letter No. GAC/MKM/10-11/329 dated 09.09.2010 received from the Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat) on the above subject and to say that it is noted that the following college is **aided** and **temporarily** affiliated to **Gujarat University**. I am further to say that the name of the following college has been included in the list of colleges prepared under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956 under the head '**Government** Colleges teaching upto **Bachelor's** Degree':-

Name of the College	Year of Establishment	Remarks
Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat).	2007	The college does not fulfill the requirement of permanent affiliation. Therefore, the college is **not** eligible to receive Central assistance in terms of the rules framed under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

The documents submitted in respect of the above College have been accepted by the University Grants Commission.

Yours faithfully,

(Uma Bali)
Under Secretary

Copy to:-

1. The Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad – 8 (Gujarat).
2. The Secretary, Government of India, Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Education, Shastri Bhawan, New Delhi - 110 001.
3. The Principal Secretary, Deptt. of Higher & Technical Education, Government of Gujarat, New Sachivalaya, B. No. 5, 7th Floor, Gandhi Nagar – 382 010, (Gujarat).
4. The Deputy Secretary, UGC, Western Regional Office (WRO), Ganeshkhind, Poona – 411 007, (Maharashtra).
5. Publication Officer (Website-UGC), New Delhi.
6. Section Officer (F.D.-III Section) U.G.C., New Delhi.
7. All Sections, U.G.C, New Delhi.
8. Guard file.

(Sunita Gulati)
Section Officer

Ph. 23236351, 23232701, 23237721
23234116, 23235733, 23232317
23236735, 23239437, 23239627

Extension No. 413 (CPP-I Colleges)
UGC Website: www.ugc.ac.in

ज्ञान–विज्ञान विमुक्तय

SPEED POST

विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
बहादुरशाह जफर मार्ग
नई दिल्ली–110 002
UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI-110 002

F. No. 8-490/2010 (CPP-I/C)

December, 2012

14 DEC 2012

The Registrar,
Gujarat University
P.B. No. 4010, Navrangpura
Ahmedabad – 380 009
Gujarat

Sub: - Declaring a College fit to receive Central Assistance under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

Sir,

I am directed to refer to the letter No. nil dated 11.09.2012 received from the Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat) on the above subject and to say that it is noted that the following college is **aided** and **permanently** affiliated to **Gujarat University**. The college is already included under Section 2 (f) of the UGC Act, 1956 vide this office letter of even No. dated 08.03.2011. I am further to say that the name of the following college has been included in the list of colleges prepared under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956 under the head '**Non-Government** Colleges teaching upto **Bachelor's** Degree':-

Name of the College	Year of Establishment	Remarks
Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat).	2007	The College is now declared fit to receive Central assistance in terms of Rules framed under Section 12 (B) of the UGC Act, 1956.

The documents submitted in respect of the above College have been accepted by the University Grants Commission.

Yours faithfully,

(Raksha Pahwa)
Under Secretary

આવક નં.: 39
તારીખ: 24/12/12
સરકારી આર્ટ્સ કોલેજ, અમદાવાદ.

Copy to:-

1. The Principal, Government Arts College, Maninagar, Ahmedabad - 8, (Gujarat).
2. The Secretary, Government of India, Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Education, Shastri Bhawan, New Delhi - 110 001.
3. The Principal Secretary, Deptt. of Higher & Technical Education, Government of Gujarat, New Sachivalaya, B. No. 5, 7th Floor, Gandhi Nagar – 382 010, (Gujarat).
4. The Deputy Secretary, UGC, Western Regional Office (WRO), Ganeshkhind, Poona – 411 007, (Maharashtra).
5. Publication Officer (UGC-Website), New Delhi.
6. Section Officer (FD-III Section), UGC, New Delhi.
7. Guard file.

(Sunita Gulati)
Section Officer

ફેક્સ : (૦૭૯) ૨૬૩૦૨૬૫૪
ટેલિફોન : ૨૬૩૦૧૩૪૧-૨૬૩૦૦૩૪૨-૪૩,
૨૬૩૦૦૧૨૬
ટેલિગ્રામ : યુનિગુજરાત

ગુજરાત યુનિવર્સિટી કાર્યાલય,
પોસ્ટ બૉક્સ નં. ૪૦૧૦
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૯.

ગુજરાત યુનિવર્સિટી
GUJARAT UNIVERSITY

(NACC Accredited B++)
www.gujaratuniversity.org.in

Fax : (079) 26302654
Tele. Phone : 26301341-26300342-43, 26300126
Grams : UNIGUJARAT

OFFICE OF THE GUJARAT UNIVERSITY
POST BOX NO. 4010
NAVRANGPURA,
AHMEDABAD-380 009 (INDIA).

નં.એકેડેમિક/૨૧/૩૦૪૧૦/૨૦૧૨ તા. ૧૧ /૦૬/૨૦૧૨

જોડાણ અંગેનું જાહેરનામું ક્રમાંક: ૧૮૨/૨૦૧૨

એક્ઝિક્યુટીવ કાઉન્સિલ વતી કુલપતિશ્રીએ સરકારી વિનયન કોલેજ, કે.કા.શાસ્ત્રી એજયુકેશન કેમ્પસ, ખોખરા,મણિનગર,(પુર્વ) અમદાવાદ-૮ને નીચે જણાવેલ વિષયો-અભ્યાસક્રમો માટે તેની સામે દર્શાવેલ પ્રકાર અને મુદત માટે જોડાણ મંજૂર કર્યુ છે.

વિષયો-અભ્યાસક્રમો	ડિવીઝન	જોડાણ પ્રકાર	મુદત
પ્રથમ,દ્રિતીય,તૃતીય વર્ષ બી.એ. (ગુજરાતી,અંગ્રેજી,સંસ્કૃત,અર્થશાસ્ત્ર, મનોવિજ્ઞાન,ઇન્ડોલોજી-ઇન્ડિયન કલ્ચર) (ગ્રાન્ટેબલ ધોરણે) (CBCS મુજબ)	૦૨ (બે)	કાયમી	તા.૧-૭-૨૦૧૨ થી કાયમી

કા.કુલસચિવવતી

નકલ રવાના :-

૧. આચાર્યશ્રી, સરકારી વિનયન કોલેજ, કે.કા.શાસ્ત્રી એજયુકેશન કેમ્પસ, ખોખરા, મણિનગર,(પુર્વ) અમદાવાદ-૮ને જાણસારૂ.

૨. યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટસ કમિશન યુનિટ, સામાન્ય વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સટી, અમદાવાદ. (જાણ સારૂ)

૩. સચિવશ્રી,શિક્ષણ વિભાગ,ગુંજરાત રાજય,નવા સચિવાલય,ગાંધીનગર જાણ સારૂ

૪. ઉચ્ચ શિક્ષણ કમિશ્નરશ્રી,શિક્ષણ કમિશ્નરશ્રીની કચેરી.બ્લોક નં-૧૨,ડૉ.જીવરાજમહેતા ભવન,જુનુ સચિવાલય,ગાંધીનગર

૫. શ્રીમતિ, પુનિતાબેન પાઠક, હિસાબ પ્રકાશન વિભાગ. ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ-૯

૬. પરીક્ષા નિયામકશ્રી, પરીક્ષા વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯

૭. ચીફ એકાઉન્ટસ ઓફિસર, હિસાબ વિભાગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.-૯

૮. સેકશન ઓફિસર, પી.જી. વિભાગ, ઈલેકશનના કામ અંગે.

૯. સેકશન ઓફિસર, ડી.પી.ઈ. વિભાગ, ઈલેકશનના કામ અંગે.

૧૦. સેકશન ઓફિસર, ડિસ્પેચ વિભાગ, કોલેજના પરિપત્ર અંગે.

૧૧. ગ્રથપાલશ્રી, યુનિ.ગ્રથાલય, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ-૯

૧૨. શ્રી ભારદ્વાજ,પરીક્ષા વિભાગ,ગુજ.યુનિ.અમદાવાદ-૯

૧૩. પબ્લીકેશન ઓફિસર,ગુજ.યુનિ.અમદાવાદ

TO,
The Principal,
Government Arts College,
K.K.Shastri Education Campus,
Khokhra, Maninagar(East),
Ahmedabad.

CERTIFICATE

This is to certify that, Government Arts College, K.K.Shastri Educational Campus, Khokhra, Maninagar(East), Ahmedabad is situated in City East (Maninagar) area and this is an Urban Area.

Date:03 /03/2014

Place : Ahmedabad

City Mamalatdar(Maninagar)
Ahmedabad

LIST OF TEACHING AND NON-TEACHING STAFF

TEACHING STAFF

Name of Faculty	Date of Birth	Category	Sex	Subject	Education	Date of Joining
Dr. Gita Pandya	09/11/1956	Open	F	Economics	M.A., Ph.D.	02/09/1982 (Adhoc), 30/06/1984 G.P.S.C., 23/06/2007 In-charge Principal, 14/11/09 Class-I Principal
Prof. Nisarg Ahir	13/03/1974	SEBC	M	Gujarati	M.A., NET	07/03/2003 G.P.S.C.
Dr. Kinnari Pancholi	07/01/1974	Open	F	Sanskrit	M.A., Ph.D.	17/01/2003 G.P.S.C.
Dr. Pravin Rathavi	20/01/1976	SEBC	M	Gujarati	M.A., Ph.D., NET	17/03/2003 G.P.S.C.
Prof. Ansuya Mehta	21/03/1974	Open	F	ENGLISH	M.A.	08/11/2001 G.P.S.C.
Prof. Jagdish Parmar	17/10/1983	SC	M	Economics	M.A., GSLET	09/03/2013 G.P.S.C.
Dr. Kamlesh Patel	04/03/1982	Open	M	Psychology	M.A., M.Phil, GSLET, Ph.D.	13/02/2014 G.P.S.C.
Dr. Nehal Pandya	06/05/1977	Open	F	Sanskrit	M.A., B.Ed. Ph.D.	27/09/2013 G.P.S.C.
Prof. Abha Tripathi	20/06/1987	Open	F	Indology	M.A., NET	11/08/2014 Contractual
Dr. Arati Soni	03/04/1984	Open	F	Gujarati	M.A., M.Phil., Ph.D.	Contractual
Dr. Nikita Sonara	11/05/1990	SC	F	Psychology	M.A., M.Phil., Ph.D.	Contractual

Dr. Anita Patel	10/01/1989	Open	F	Economics	M.A., B.Ed., Ph.D.	Contractual
Prof. Shailesh Raulji	29/01/1990	Oprn	M	Sanskrit	M.A., M.Phil., NET	Contractual
Dr. Hetal Rajput	06/09/1983	Open	F	English	M.A., M.Phil., Ph.D.	Contractual
Dr. Pinal Solanki	08/02/1977	SC	F	Physical Education	M.P.Ed., Ph.D.	Contractual

NON-TEACHING STAFF

Name	Date of Birth	Category	Sex	Designation	Education	Date of joining
Nirnjana Bhagat	04-02-1967	Open	F	Head Clerk	M. Com., M. Ed.	06-10-2015
Jalpa Parmar	21-04-1987	SC	F	Jr Clerk	M.A., B.Ed.	28-02-2014
Priyanka Sagar	14-11-1990	SC	F	Jr Clerk	B.B.A.	04-03-2014
Narsinh Solanki	14-05-1981	SC	M	Peon	9TH Pass	02-08-2000

NON-TEACHING STAFF OF THE COLLEGE
FROM THE YEAR OF 2007 TO 2015

Name of Employee	Designation	Date of Joining	Category	Date of Joining	Date of Leaving
Sharda Kharadi	Head Clerk	13-07-1990	ST	14-06-2007	19-02-2009
Alka Thakkar	Head Clerk	18-04-1981	Open	20-02-2009	
Mahendra Arya	Sr.Clerk	10-09-1981	Open	15-06-2007	19-02-2009
Mukesh Patel	Sr.Clerk	19-11-1984	Open	01-07-2007	18-02-2008
Makwana	Sr.Clerk	19-02-2008	SC	19-02-2008	29-09-2008
Hemangini Thakkar	Sr.Clerk	21-01-1986	Open	26-09-2008	17-12-2013
Suman Rathod	Sr.Clerk	28-08-1984	SC	16-09-2009	26-06-2012
Parul Kar	Sr.Clerk	02-03-1991	SEBC	27-06-2012	18-02-2014
Paresh Vasava	Sr.Clerk		ST	18-02-2014	19-08-2014
Mahendra Vaghela	Sr.Clerk	28-05-1984	SC	19-02-2014	
Liladhar Kad	Jr. Clerk	05-03-1990	SEBC	22-03-2008	07-09-2010
B. K. Leuva	Jr. Clerk	26-05-2004	SC	15-07-2009	23-12-2010
Bharat Chauhan	Jr. Clerk	20-01-1989	Open	24-03-2011	19-02-2014
Jalpa Parmar	Jr. Clerk	28-02-2014	SC	28-02-2014	
Priyanka Sagar	Jr. Clerk	02-09-2013	SC	04-03-2014	

GOVERNMENT ARTS COLLEGE
SHREE K. K. SHASTRI EDUCATIONAL COMPLEX
MANINAGAR, AHMEDABAD

www.gacmaninagar.com Phone/Fax: 079-22932516

COLLEGE COMMITTEE: YEAR 2016-2017

VICE PRINCIPAL
Prof. Ansuya Mehta
CLASS REGULARITIES AND LECTURE MANAGEMENT
Dr. Kinnari Pancholi
INTERNAL MARKS AND ADMISSION COMMITTEE
(Everything related to internal marks, till the submission at university)

- **F.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Prof. Abha Tripathi

- **S.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairman: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Kamlesh Patel
Member: Prof. Hetal Rajput

- **T.Y.B.A. COMMITTEE**

Chairperson: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Ashok Patel
Member: Prof. Shailesh Raolji
TIME TABLE COMMITTEE
Chairman: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Pravin Rathvi
CURRYCULAM COMMITTEE (Should be downloaded and distributed to all)
Chairman: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Kamlesh Patel
S.R.C. COMMITTEE
Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Ansuya Mehta

Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Dr. Kamlesh Patel

CULTURAL COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Ansuya Mehta
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya

EXAMINATION COMMITTEE

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Kamlesh Patel

VANCHE GUJARAT COMMITTEE

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya

SPORTS COMMITTEE

Chairman: Dr. Pinal Solanki
Member: Prof. Shailesh Raolji
Member: Dr. Arti Soni

DELL COMMITTEE

Chairman: Prof. Ansuya Mehta
Member: Prof. Hetal Rajput

SCOPE COMMITTEE

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Abha Tripathi

PURCHASE COMMITTEE

Chairperson: Dr. Geeta Pandya
Member: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Ms. Niranjana Bhagat

FILLING COMMITTEE

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Priyanka Sagar

Member: Jalpa Parmar

SAPTADHARA COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir

1. JNANDHARA COMMITTEE

Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Prof. Abha Tripathi

2. GEET-SANGEET-NRUTYADHARA COMMITTEE

Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nikita Sonara

3. NATYADHARA COMMITTEE

Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Prof. Shailesh Raolji

4. SARJNATMAK ABHIVYAKTIDHARA COMMITTEE

Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Arti Soni

5. RANG-KALA-KAUSHALDHARA COMMITTEE

Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Dr. Anita Patel

6. KHELKUD-YOGDARA COMMITTEE

Member: Dr. Pinal Solanki
Member: Prof. Shailesh Raolji
Member: Dr. Ashok Patel

7. SAMUDAYIK SEVADHARA

Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Prof. Abha Tripathi
Member: Prof. Shailesh Raolji

DISCIPLENE COMMITTEE

- **OVER ALL INCHARGE**

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta

- **GROUND FLOOR**

Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Prof. Abha Tripathi

- **FIRST FLOOR**

Member: Dr. Ashok Patel
Member: Dr. Arti Soni

- **SECOND FLOOR**

Member: Dr. Kamlesh Patel
Member: Prof. Shailesh Raolji

ATTENDANCE COMMITTEE

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta
Member: Prof. Hetal Rajput

UDISHA CLUB COMMITTEE

Chairperson: Dr. Geeta Pandya
Member: Prof. Nisarg Ahir
Member: Dr. Nehal Pandya
Member: Prof Abha Patel

C.W.D.C. COMMITTEE

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Dr. Nehal Pandya

MEDICAL CHECK UP COMMITTEE

Chairman: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Kamlesh Patel
Member: Jalpa Parmar

ANTI RAGGING COMMITTEE

Chairperson: Dr. Kinnari Pancholi
Member: Prof. Ansuya Mehta
Member: Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya

E-MAIL COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar

WEBSITE MAINTANANCE COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Dr. Kamlesh Patel

Member: Prof. Abha Tripathi

NME-ICT COMMITTEE (NATIONAL MISSION ON EDUCATION- *INFORMATION AND COMMUNICATIONS TECHNOLOGY*)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar

SANDHAN-BISAG COMMITTEE

Chairperson: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Kamlesh Patel

LIBRARY COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Dr. Pravin Rathvi

KMP COMMITTEE (KNOWLEDGE MANAGEMENT PROGRAMME)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar

ALM COMMITTEE (ACTIVE LEARNING METHODOLOGY)

Chairman: Prof. Ansuya Mehta
Member: Prof. Nisarg Ahir

MMI COMMITTEE (MISSION MODE IMPLEMENTATION)

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar

SCT COMMITTEE (SC/ST CELL)

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Pinal Solanki

MHRD/AAA/ RUSA COMMITTEE

Chairman: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Ansuya Mehta
Member: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Jagdish Parmar

SAPTADHARA EQUIPMENT MANAGEMENT COMMITTEE

Chairperson : Dr. Nehal Pandya
Member: Prof. Shailesh Raolji

COLLEGE FURNITURE RECORD COMMITTEE

Chairperson : Dr. Nehal Pandya
Member: Dr. Kamlesh Patel
Member: Dr. Ashok Patel

Member: Abha Tripathi
Member: Ms. Niranjana Bhagat

PARENT'S MEET COMMITTEE

Chairman: Dr. Pravin Rathvi
Member: Prof. Nisarg Ahir
Member: Prof. Jagdish Parmar
Member: Dr. Nehal Pandya

CLEANLINESS COMMITTEE

(Regular and daily report to be submitted to Dr. Ansuya Mehta)

- **GROUND FLOOR**

Chairman: Dr. Pinal Solanki
Member: Dr. Anita Patel
Member: Prof. Hetal Rajput

- **FIRST FLOOR**

Chairman: Dr. Ashok Patel
Member: Prof. Abha Tripathi

- **SECOND FLOOR**

Chairman: Dr. Nikita Sonara
Member: Dr. Shailesh Raolji

IDENTITY CARD SIGNATURE COMMITTEE (After carefully checking the documents)

FYBA: Prof. Abha Tripathi
SYBA: Prof. Hetal Rajput
TYBA: Prof. Shailesh Raolji

વાચનાલય વિશે માહિતી

દિનેશભાઈ ભરવાડ
વાચનાલય વિભાગ

૨૦૦૭માં શરૂ થયેલ ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ કૉલેજ એ નવી કૉલેજ છે. સરકારશ્રીના નિયમાનુસાર, સરકારશ્રી દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી સહાય અને સવલત પ્રમાણે આ કૉલેજમાં પોતાનું નાનું પણ સમૃદ્ધ વાચનાલય છે. આ વાચનાલયમાં વર્ષ પ્રમાણે જે પુસ્તકો ઈત્યાદિ વસાવવામાં આવેલ છે તેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

YEAR	BOOKS AS GOVT. GRANT									
	RUSA		UDISHA		SAPTDHARA		GOVT. GRANT		SWAMI VIVEKA.	
	AMOUNT	NO. OF BOOKS	AMOUNT	NO. OF BOOKS	AMOUNT	NO. OF BOOKS	AMOUNT	NO. OF BOOKS	AMOUNT	NO. OF BOOKS
2007-08	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2008-09	0	0	0	0	0	0	5000	21	0	0
2009-10	0	0	0	0	0	0	35041	303	0	0
2010-11	0	0	0	0	0	0	282612	1185	0	0
2011-12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012-13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013-14	0	0	0	0	8078	78	0	0	0	0
2014-15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015-16	15851	71	1000	5	0	0	300000	930	35495	104
2016-17	8917	43	0	0	13149	43	0	0	0	0
TOTAL BOOKS	24768	114	1000	5	21227	121	622653	2439	35495	104

YEAR	BOOKS AS NON GOVT. GRANT	
	COLLEGE LIBRARY FEES	
	AMOUNT	NO. OF BOOKS
2007-08	1038	21
2008-09	7464	106
2009-10	3067	19
2010-11	0	0
2011-12	335	3
2012-13	0	0
2013-14	22915	195
2014-15	24603	92
2015-16	0	0
2016-17	3161	16
TOTAL BOOKS	62583	452

YEAR	TOTAL NO. OF BOOKS	TOTAL AMOUNT
2007-08	21	1038
2008-09	127	12464
2009-10	322	38108
2010-11	1185	282612
2011-12	3	335
2012-13	0	0
2013-14	273	30993
2014-15	92	24603
2015-16	1110	352346
2016-17	102	25227
TOTAL BOOKS	3235	767726

SCOPE વિશેની વિગત

ડૉ. પ્રવીણ રથવી
સંયોજક, SCOPE

SCOPE ગુજરાત સરકારનો એક મહત્ત્વાકાંક્ષી પ્રકલ્પ છે. ગુજરાતના યુવાનો વિશ્વ સ્તરે અંગ્રેજી ભાષામાં ઉત્તમ પરિણામ પ્રાપ્ત કરે તે માટે SCOPE એ અંગ્રેજી ભાષાનું પ્રશિક્ષણ શરૂ કરેલ છે. વિશ્વવિખ્યાત યુનિવર્સિટી કેમ્બ્રિજ સાથે સહયોગ સાધીને વિદ્યાર્થીઓને વિદેશની ઉત્તમ પદ્ધતિ દ્વારા અંગ્રેજીનું પ્રશિક્ષણ આપવામાં આવે છે. અંગ્રેજી ભાષામાં વિદ્યાર્થી પારંગત થતો જાય તુ પ્રમાણેનાં લૅવલ અનુસારની પરીક્ષા-પદ્ધતિનો કૉલેજમાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થીની કારકિર્દીમાં ખૂબ જ ઉપયોગી એવા આ અભ્યાસક્રમ માટે વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે. કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓએ આ ક્ષેત્રે ઉત્તમ દેખાવ કર્યો છે, જેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

Sr.	MONTH/YEAR	NAME OF THE EXAM	APPLICANTS	STUDENTS: APPEARED	STUDENTS: PASSED
1	FEB 2011	CPT	77	76	76
2	NOVE 2011	CPT	128	120	120
3	FEB 2012	CPT-271	CPT-271		
		BULTAS-29	BULTAS-29		
4	DECE 2012	BULTAS	118	111	111
5	MARCH 2013	CPT-100	100	96	96
		BULTAS-48	48	48	48
6	AUG 2013	CPT-213	213	182	182
		BULTAS-1	1	1	1
7	OCTO 2014	CPT-204	204	185	185
8	JAN 2015	CPT-231	231	199	199
9	MARCH 2017	CPT	179	153	153

ANALYSIS OF STUDENTS: VARIOUS ASPECTS

Dr. Pravin Rathvi

GOVERNMENT ARTS COLLEGE, MANINAGAR, AHMEDABAD

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –I & II (2011-12)

B.A. SEM -I (NOV-2011)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**36**	**31**	**-**	**-**	**05**	**10**	**13**	**03**
ENGLISH	**31**	**23**	**-**	**07**	**06**	**05**	**04**	**01**
GUJARATI	**44**	**36**	**-**	**04**	**07**	**07**	**18**	**-**
PSYCHOLOGY	**47**	**34**	**01**	**02**	**14**	**03**	**13**	**01**
ECONOMICS	**50**	**42**	**01**	**01**	**12**	**10**	**17**	**01**
INDOLOGY	**22**	**20**	**-**	**-**	**02**	**02**	**15**	**01**
TOTAL	**230**	**186**	**02**	**14**	**46**	**37**	**80**	**07**

B.A. SEM -II (MAY-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**27**	**27**	**-**	**02**	**08**	**15**	**02**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**01**	**09**	**05**	**01**	**05**	**-**
GUJARATI	**34**	**34**	**-**	**01**	**09**	**15**	**08**	**01**
PSYCHOLOGY	**29**	**29**	**01**	**04**	**18**	**03**	**03**	**-**
ECONOMICS	**40**	**40**	**01**	**08**	**15**	**11**	**05**	**-**
INDOLOGY	**19**	**19**	**-**	**01**	**09**	**02**	**07**	**-**
TOTAL	**170**	**170**	**03**	**25**	**64**	**47**	**30**	**01**

S.Y.B.A. (2011-12)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	ABSENT
SANSKRIT	**18**	**15**	**-**	**02**	**07**	**03**	**03**	**-**	**-**
ENGLISH	**32**	**31**	**-**	**02**	**14**	**10**	**04**	**01**	**-**
GUJARATI	**20**	**16**	**-**	**01**	**05**	**04**	**06**	**-**	**-**
PSYCHOLOGY	**34**	**32**	**-**	**02**	**16**	**10**	**04**	**-**	**-**
ECONOMICS	**31**	**27**	**-**	**02**	**15**	**05**	**03**	**-**	**-**
INDOLOGY	**07**	**06**	**-**	**-**	**03**	**01**	**02**	**-**	**-**
TOTAL	**142**	**127**	**-**	**11**	**60**	**33**	**22**	**01**	**-**

T.Y.B.A. (2011-12)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	AB.	WITH.
SANSKRIT	**11**	**11**	**-**	**01**	**05**	**01**	**-**	**02**	**-**	**02**
ENGLISH	**18**	**17**	**-**	**-**	**14**	**03**	**-**	**-**	**-**	**-**
GUJARATI	**20**	**19**	**-**	**-**	**06**	**09**	**-**	**02**	**-**	**02**
PSYCHOLOGY	**25**	**21**	**-**	**05**	**08**	**03**	**-**	**-**	**01**	**04**
ECONOMICS	**27**	**26**	**-**	**02**	**17**	**05**	**-**	**01**	**-**	**01**
INDOLOGY	**05**	**05**	**-**	**02**	**03**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
TOTAL	**106**	**99**	**-**	**10**	**53**	**21**	**-**	**05**	**01**	**09**

ANALYSIS OF STUDENT: B.A. SEM –I & II AND III & IV (2012-13)

B.A. SEM -I (NOV-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**41**	**30**	**-**	**02**	**12**	**07**	**09**	**-**
ENGLISH	**25**	**23**	**-**	**02**	**07**	**03**	**09**	**02**
GUJARATI	**53**	**49**	**-**	**02**	**18**	**16**	**13**	**-**
PSYCHOLOGY	**58**	**49**	**-**	**06**	**39**	**02**	**02**	**-**
ECONOMICS	**67**	**62**	**-**	**02**	**29**	**21**	**09**	**01**
INDOLOGY	**19**	**16**	**-**	**-**	**10**	**04**	**01**	**01**
TOTAL	**263**	**229**	**-**	**14**	**115**	**53**	**43**	**4**

B.A. SEM -II (MAY-2013)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**30**	**30**	**-**	**02**	**13**	**06**	**09**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**07**	**08**	**06**	**-**	**-**	**-**
GUJARATI	**49**	**45**	**-**	**05**	**26**	**09**	**05**	**-**
PSYCHOLOGY	**49**	**49**	**-**	**14**	**31**	**01**	**03**	**-**
ECONOMICS	**59**	**59**	**01**	**11**	**31**	**12**	**03**	**01**
INDOLOGY	**17**	**14**	**-**	**03**	**05**	**06**	**-**	**-**
TOTAL	**225**	**218**	**08**	**43**	**112**	**34**	**20**	**01**

B.A. SEM -III (NOV-2012)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**23**	**23**	**-**		**04**	**07**	**12**	**-**
ENGLISH	**18**	**17**	**01**	**05**	**07**	**04**	**-**	**-**
GUJARATI	**31**	**30**	**-**		**11**	**11**	**08**	**-**
PSYCHOLOGY	**26**	**26**	**-**	**02**	**20**	**02**	**01**	**01**
ECONOMICS	**40**	**40**	**-**	**08**	**19**	**19**	**02**	**-**
INDOLOGY	**16**	**16**	**-**	**01**	**01**	**01**	**03**	**01**
TOTAL	**154**	**152**	**01**	**17**	**54**	**44**	**26**	**02**

B.A. SEM -IV (MAY-2013)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**22**	**22**	**-**	**01**	**06**	**05**	**10**	**-**
ENGLISH	**17**	**17**	**-**	**09**	**05**	**03**	**-**	**-**
GUJARATI	**29**	**29**	**-**	**04**	**11**	**06**	**07**	**01**
PSYCHOLOGY	**25**	**25**	**01**	**07**	**13**	**02**	**02**	**-**
ECONOMICS	**37**	**37**	**-**	**10**	**19**	**06**	**02**	**-**
INDOLOGY	**13**	**13**	**-**	**03**	**09**	**-**	**01**	**-**
TOTAL	**143**	**143**	**01**	**34**	**63**	**22**	**22**	**01**

ANALYSIS OF STUDENTS OF T.Y.B.A (2012-13)

T.Y.B.A (2012-13)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	FAIL	AB.	WITH.
SANSKRIT	**17**	**15**	**-**	**03**	**09**	**01**	**-**	**01**	**-**	**01**
ENGLISH	**31**	**31**	**-**	**04**	**16**	**09**	**-**	**-**	**-**	**02**
GUJARATI	**17**	**15**	**-**	**01**	**07**	**02**	**-**	**05**	**-**	**-**
PSYCHOLOGY	**32**	**32**	**-**	**09**	**17**	**02**	**-**	**01**	**-**	**03**
ECONOMICS	**29**	**28**	**-**	**07**	**17**	**03**	**-**	**-**	**-**	**01**
INDOLOGY	**06**	**06**	**-**	**-**	**03**	**02**	**-**	**01**	**-**	**-**
TOTAL	**132**	**127**	**-**	**24**	**69**	**19**	**-**	**08**	**-**	**07**

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –I, III & V (2013-14)

B.A. SEM -I (NOV 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**40**	**33**	**-**	**01**	**18**	**10**	**03**	**01**
ENGLISH	**40**	**31**	**03**	**04**	**18**	**03**	**02**	**01**
GUJARATI	**69**	**60**	**-**	**-**	**15**	**27**	**18**	**-**
PSYCHOLOGY	**59**	**51**	**01**	**05**	**24**	**16**	**02**	**03**
ECONOMICS	**72**	**66**	**-**	**03**	**34**	**20**	**09**	**-**
INDOLOGY	**26**	**24**	**-**	**-**	**03**	**02**	**19**	**-**
TOTAL	**306**	**265**	**04**	**13**	**112**	**78**	**53**	**05**

B.A. SEM -III (NOV-2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**25**	**24**	**-**	**-**	**05**	**06**	**13**	**-**
ENGLISH	**21**	**21**	**01**	**09**	**08**	**03**	**-**	**-**
GUJARATI	**47**	**46**	**-**	**06**	**22**	**09**	**08**	**01**
PSYCHOLOGY	**49**	**48**	**-**	**11**	**25**	**06**	**04**	**02**
ECONOMICS	**65**	**63**	**-**	**-**	**29**	**27**	**07**	**-**
INDOLOGY	**08**	**08**	**-**	**-**	**05**	**01**	**02**	**-**
TOTAL	**215**	**210**	**01**	**26**	**94**	**52**	**34**	**03**

B.A. SEM -V (NOV 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**21**	**21**	**01**	**04**	**06**	**04**	**06**	**-**
ENGLISH	**18**	**18**	**-**	**03**	**10**	**04**	**01**	**--**
GUJARATI	**27**	**27**	**-**	**01**	**15**	**09**	**02**	**-**
PSYCHOLOGY	**24**	**24**	**01**	**06**	**15**	**02**	**-**	**--**
ECONOMICS	**35**	**35**	**01**	**11**	**17**	**05**	**01**	**-**
INDOLOGY	**13**	**13**	**-**	**01**	**04**	**03**	**05**	**-**
TOTAL	**138**	**138**	**03**	**26**	**67**	**27**	**15**	**-**

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM –II, IV & VI (2013-14)

B.A. SEM -II (MAY-2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**31**	**31**	**-**	**-**	**11**	**11**	**08**	**01**
ENGLISH	**30**	**30**	**02**	**05**	**14**	**04**	**05**	**-**
GUJARATI	**57**	**57**	**-**	**03**	**23**	**13**	**16**	**02**
PSYCHOLOGY	**45**	**45**	**-**	**09**	**24**	**08**	**04**	**-**
ECONOMICS	**61**	**61**	**-**	**01**	**33**	**12**	**14**	**01**
INDOLOGY	**23**	**23**	**-**	**-**	**01**	**02**	**17**	**03**
TOTAL	**247**	**247**	**02**	**18**	**106**	**50**	**64**	**07**

B.A. SEM-IV (MAY 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**23**	**23**	**-**	**01**	**07**	**04**	**11**	**-**
ENGLISH	**20**	**20**	**01**	**08**	**06**	**05**	**-**	**-**
GUJARATI	**45**	**45**	**-**	**10**	**19**	**05**	**11**	**-**
PSYCHOLOGY	**47**	**47**	**-**	**08**	**29**	**09**	**01**	**-**
ECONOMICS	**62**	**62**	**-**	**01**	**47**	**05**	**-**	**-**
INDOLOGY	**08**	**07**	**-**	**-**	**05**	**-**	**02**	**01**
TOTAL	**205**	**204**	**01**	**28**	**113**	**28**	**25**	**01**

B.A. SEM-VI (MAY 2013-14)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	FAIL	ABSENT	w-held
SANSKRIT	**21**	**21**	**01**	**04**	**05**	**01**	**04**	**-**	**06**
ENGLISH	**18**	**18**	**-**	**-**	**13**	**03**	**-**	**-**	**02**
GUJARATI	**27**	**27**	**-**	**01**	**07**	**09**	**07**	**-**	**03**
PSYCHOLOGY	**24**	**24**	**01**	**08**	**12**	**01**	**01**	**-**	**01**
ECONOMICS	**36**	**35**	**-**	**12**	**19**	**02**	**-**	**-**	**02**
INDOLOGY	**13**	**13**	**-**	**01**	**05**	**02**	**02**	**-**	**03**
TOTAL	**139**	**138**	**02**	**26**	**61**	**18**	**14**	**-**	**17**

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM I, III & V (2014-15)

B.A. SEM-I (NOV 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**43**	**33**	**-**	**-**	**02**	**09**	**22**	**-**
ENGLISH	**23**	**19**	**-**	**01**	**-**	**08**	**10**	**-**
GUJARATI	**66**	**58**	**-**	**-**	**11**	**10**	**37**	**-**
PSYCHOLOGY	**51**	**49**	**-**	**01**	**10**	**20**	**18**	**-**
ECONOMICS	**67**	**65**	**-**	**-**	**22**	**18**	**25**	**-**
INDOLOGY	**22**	**15**	**--**	**-**	**02**	**04**	**09**	**-**
TOTAL	**272**	**239**	**-**	**02**	**47**	**69**	**121**	**-**

B.A. SEM-III (NOV 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**28**	**28**	**-**	**-**	**06**	**09**	**13**	**-**
ENGLISH	**28**	**27**	**03**	**02**	**12**	**04**	**06**	**-**
GUJARATI	**55**	**54**	**-**	**-**	**13**	**21**	**19**	**01**
PSYCHOLOGY	**45**	**43**	**-**	**03**	**18**	**12**	**10**	**-**
ECONOMICS	**63**	**62**	**-**	**07**	**29**	**08**	**17**	**01**
INDOLOGY	**17**	**16**	**-**	**-**	**03**	**05**	**08**	**-**
TOTAL	**236**	**230**	**03**	**12**	**81**	**59**	**73**	**02**

B.A. SEM-V (NOV 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**21**	**20**	**-**	**-**	**11**	**03**	**06**	**-**
ENGLISH	**20**	**20**	**-**	**03**	**11**	**03**	**03**	**--**
GUJARATI	**45**	**43**	**-**	**-**	**09**	**18**	**16**	**-**
PSYCHOLOGY	**45**	**45**	**01**	**15**	**19**	**05**	**05**	**--**
ECONOMICS	**62**							**-**
INDOLOGY	**07**	**07**	**-**	**03**	**02**	**02**	**-**	**-**
TOTAL	**200**							**-**

ANALYSIS OF STUDENTS: B.A. SEM II, IV & VI (2014-15)

B.A. SEM-II (MAY 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**35**	**33**	**-**	**02**	**08**	**05**	**15**	**03**
ENGLISH	**21**	**20**	**-**	**01**	**03**	**03**	**13**	**-**
GUJARATI	**59**	**58**	**-**	**01**	**24**	**12**	**21**	**-**
PSYCHOLOGY	**48**	**48**	**-**	**-**	**16**	**13**	**18**	**01**
ECONOMICS	**15**	**14**	**-**	**-**	**02**	**04**	**07**	**01**
INDOLOGY	**65**	**65**	**-**	**02**	**24**	**14**	**25**	**-**
TOTAL	**243**	**238**	**-**	**06**	**77**	**51**	**99**	**05**

B.A. SEM-IV (MAY 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**27**	**27**	**-**	**-**	**08**	**08**	**10**	**01**
ENGLISH	**26**	**26**	**-**	**06**	**14**	**02**	**03**	**01**
GUJARATI	**52**	**51**	**-**	**-**	**09**	**15**	**26**	**01**
PSYCHOLOGY	**43**	**43**	**-**	**01**	**23**	**13**	**05**	**01**
ECONOMICS	**60**	**60**	**-**	**05**	**37**	**08**	**10**	**-**
INDOLOGY	**16**	**15**	**-**	**-**	**-**	**06**	**09**	**-**
TOTAL	**224**	**222**	**-**	**12**	**91**	**52**	**63**	**04**

B.A. –SEM VI (MAY 2014-15)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	FAIL	ABSENT	w-held
SANSKRIT	**20**	**19**	**-**	**01**	**07**	**01**	**07**	**-**	**03**
ENGLISH	**20**	**19**	**-**	**04**	**09**	**01**	**05**	**-**	**-**
GUJARATI	**43**	**43**	**-**	**01**	**10**	**12**	**12**	**-**	**08**
PSYCHOLOGY	**45**	**43**	**-**	**11**	**25**	**01**	**02**	**--**	**04**
ECONOMICS	**61**	**61**	**-**	**05**	**31**	**08**	**03**	**-**	**13**
INDOLOGY	**07**	**07**	**-**	**04**	**-**	**01**	**01**	**-**	**01**
TOTAL	**196**	**192**	**-**	**26**	**83**	**24**	**30**	**-**	**29**

ANALYSIS OF STUDENT OF B.A. SEM I, III & V (2015-16)

B.A. SEM -I (NOV-2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**36**	**32**	**-**	**-**	**02**	**02**	**27**	**01**
ENGLISH	**35**	**33**	**-**	**02**	**12**	**12**	**07**	**-**
GUJARATI	**54**	**52**	**-**	**-**	**16**	**19**	**17**	**-**
PSYCHOLOGY	**45**	**43**	**-**	**02**	**15**	**16**	**09**	**01**
ECONOMICS	**73**	**67**	**-**	**-**	**23**	**21**	**19**	**04**
INDOLOGY	**40**	**37**	**-**	**-**	**04**	**23**	**08**	**02**
TOTAL	**283**	**264**	**-**	**04**	**72**	**93**	**87**	**08**

B.A. SEM-III (NOV-2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**32**	**32**	**-**	**01**	**04**	**04**	**23**	**-**
ENGLISH	**20**	**19**	**-**	**01**	**00**	**05**	**13**	**-**
GUJARATI	**52**	**52**	**-**	**-**	**12**	**14**	**26**	**-**
PSYCHOLOGY	**48**	**47**	**-**	**02**	**18**	**12**	**14**	**01**
ECONOMICS	**62**	**61**	**-**	**-**	**11**	**24**	**24**	**02**
INDOLOGY	**11**	**11**	**-**	**-**	**01**	**04**	**05**	**01**
TOTAL	**225**	**222**	**-**	**04**	**46**	**63**	**105**	**04**

B.A. SEM-V (NOV 2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**27**	**27**	**-**	**-**	**06**	**09**	**12**	**-**
ENGLISH	**26**	**26**	**01**	**02**	**13**	**04**	**06**	**-**
GUJARATI	**49**	**48**	**-**	**-**	**07**	**19**	**21**	**01**
PSYCHOLOGY	**41**	**40**	**01**	**07**	**16**	**10**	**05**	**01**
ECONOMICS	**63**	**64**	**-**	**02**	**21**	**22**	**15**	**04**
INDOLOGY	**15**	**15**	**-**	**-**	**01**	**04**	**10**	**-**
TOTAL	**221**	**220**	**02**	**11**	**64**	**68**	**69**	**06**

ANALYSIS OF STUDENT OF B.A. SEM II, IV & VI (2015-16)

B.A. SEM-II (MAY 2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**30**	**30**	**-**	**-**	**07**	**02**	**20**	**01**
ENGLISH	**31**	**31**	**-**	**01**	**08**	**07**	**15**	**-**
GUJARATI	**51**	**51**	**-**	**01**	**08**	**29**	**13**	**-**
PSYCHOLOGY	**38**	**39**	**-**	**02**	**16**	**14**	**07**	**-**
ECONOMICS	**62**	**61**	**-**	**04**	**22**	**16**	**18**	**01**
INDOLOGY	**34**	**33**	**-**	**-**	**14**	**06**	**13**	**-**
TOTAL	**246**	**245**		**08**	**75**	**74**	**86**	**02**

B.A. SEM-IV (APRIL 2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	ATKT	ABSENT
SANSKRIT	**32**	**32**	**-**	**01**	**14**	**06**	**09**	**02**
ENGLISH	**19**	**21**	**-**	**02**	**03**	**06**	**08**	**02**
GUJARATI	**46**	**48**	**-**	**-**	**O7**	**14**	**27**	**-**
PSYCHOLOGY	**46**	**44**	**-**	**01**	**22**	**09**	**09**	**03**
ECONOMICS	**58**	**58**	**-**	**01**	**18**	**20**	**18**	**01**
INDOLOGY	**10**	**10**	**-**	**-**	**02**	**04**	**04**	**-**
TOTAL	**211**	**213**		**05**	**66**	**69**	**75**	**08**

B.A. SEM-VI (APRIL 2015-16)

SUBJECT	TOTAL	APPR.	DIST.	FIRST	SECOND	PASS	FAIL	ABSENT	w-held
SANSKRIT	**25**	**25**	**-**	**-**	**06**	**03**	**04**	**02**	**10**
ENGLISH	**26**	**27**	**01**	**01**	**14**	**02**	**03**	**-**	**06**
GUJARATI	**47**	**47**	**-**	**-**	**05**	**09**	**14**	**-**	**19**
PSYCHOLOGY	**39**	**38**	**-**	**09**	**18**	**02**	**06**	**-**	**03**
ECONOMICS	**62**	**61**	**-**	**O5**	**28**	**04**	**07**	**02**	**15**
INDOLOGY	**15**	**14**	**-**	**-**	**02**	**02**	**06**	**-**	**-**
TOTAL	**214**	**212**	**O1**	**15**	**73**	**22**	**40**	**04**	**53**

STUDENTS DATA

F.Y.B.A.

YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2007-08	38	104	21	70	5	10	12	24	0	0	142
2008-09	20	108	10	65	3	22	7	20	nil	1	128
2009-10	34	109	23	64	3	23	5	22	3	nil	143
2010-11	23	138	13	64	5	34	5	38	nil	2	161
2011-12	38	192	21	147	4	18	10	21	3	6	230
2012-13	76	187	38	106	8	24	26	50	4	7	263
2013-14	90	216	64	169	7	12	18	34	1	1	306
2014-15	81	188	37	114	15	26	25	45	4	3	269
2015-16	77	206	37	135	15	24	23	45	2	2	283
2016-17	104	135	62	77	11	19	29	37	2	2	239
TOTAL	477	1448	264	934	65	193	131	299	17	22	1925

S.Y.B.A.

YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2008-09	27	79	15	46	5	15	7	18	NIL	NIL	106
2009-10	17	97	10	59	2	17	5	20	NIL	1	114
2010-11	22	93	16	56	1	20	3	17	2	nil	115
2011-12	18	124	11	56	4	30	3	36	NIL	2	142
2012-13	19	135	9	101	4	16	4	13	2	5	154
2013-14	54	161	23	84	8	27	23	43	NIL	7	215
2014-15	56	179	37	140	6	14	12	24	1	1	235
2015-16	50	174	19	104	11	24	18	44	2	2	224
2016-17	58	177	25	99	14	27	18	48	1	3	235
TOTAL	263	1042	140	646	41	163	75	215	7	18	1305

T.Y.B.A.											
YEAR	MALE	FEMALE	GENRAL		SEBC		SC		ST		TOTAL
			M	F	M	F	M	F	M	F	
2009-10	20	74	11	44	3	14	6	16	NIL	NIL	94
2010-11	15	89	7	56	2	14	6	19	NIL	NIL	104
2011-12	20	86	13	49	1	18	4	19	2	NIL	106
2012-13	18	114	13	51	3	28	2	33	NIL	2	132
2013-14	15	124	6	89	4	17	3	13	2	5	139
2014-15	53	147	20	77	9	24	24	39	0	7	200
2015-16	51	170	35	132	4	14	11	23	1	1	221
2016-17	43	161	16	86	13	30	12	44	2	1	204
TOTAL	192	804	105	498	26	129	56	162	5	15	996

2016-17

SUBJECT	F.Y.B.A			S.Y.B.A		T.Y.B.A
	MAIN	F.S.	S.S.	MAIN	F.S.	MAIN
SANSKRIT	38	80	42	21	81	32
ENGLISH	40			29		17
GUJARATI	40	38	79	52	21	46
PSYCHO	50	39	62	41	65	42
ECONO	51	40	56	61	61	55
INDOLO	20	42		29	5	10
TOTAL	239	239	239	233	233	202

પ્રવૃત્તિનાં પદચિહ્નો : વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ની પ્રવૃત્તિની ઝલક

ડૉ. પ્રવીણ રથવી
ચૅરમેન, વિદ્યાર્થી પ્રતિનિધિ મંડળ

ક્રમ	તારીખ	કાર્યક્રમની વિગત
૧	૨૨.૩.૧૬	જ્ઞાનપીઠ ઍવોર્ડવિજેતા શ્રી રઘુવીર ચૌધરીની અધ્યક્ષતામાં ૯મા વાર્ષિકોત્સવની ઉજવણી
૨	૨.૪.૧૬	મનોવિજ્ઞાન વિભાગ દ્વારા સૅમિનારનું આયોજન
૩	૫.૬.૧૬	ગુજરાત યુનિવર્સિટી એફ.વાય.બી.એ. પ્રવેશ સમિતિ દ્વારા ઑનલાઈન પ્રવેશ અંગે માર્ગદર્શન
૪	૧૫.૬.૧૬	શૈક્ષણિક સત્રનો આરંભ
૫	૨૧.૬.૧૬	વિશ્વ યોગદિનની ઉજવણી, જી.એમ.ડી.સી. ગ્રાઉન્ડ ખાતે
૬	૩૦.૬.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૭	૭.૭.૧૬	HIV ગ્રસ્ત બાળકોને રૉટરી ક્લબના ઉપક્રમે માન. સાંસદશ્રી ડૉ. કિરીટભાઈ સોલંકીના હસ્તે નૉટબૂકનું વિતરણ
૮	૧૩.૭.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૯	૧૪.૭.૧૬	એસ.આર.સી.ની રચના અને મિટિંગ

૧૦	૧૫.૭.૧૬	ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી અને કૉલેજના સંયુક્ત ઉપક્રમે 'ચાલો, ટૂંકીવાર્તાને માણીએ અને જાણીએ' કાર્યક્રમનું આયોજન
૧૧	૧૯.૭.૧૬	સંસ્કૃત વિભાગ દ્વારા ગુરુપૂર્ણિમાની ઉજવણી
૧૨	૧૯.૭.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૧૩	૨૦.૭.૧૬	પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડ્યા દ્વારા ટાઉન હૉલ ખાતે વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન
૧૪	૨૧.૭.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૧૫	૨૨.૭.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૧૬	૨૮.૭.૧૬	સર્જક ધીરુબહેન પટેલ સાથે ગુજરાતી વિશ્વકોશ ખાતે ગુજરાતી વિભાગના વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકનો સંવાદ
૧૭	૨૮.૭.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૧૮	૩.૮.૧૬	એફ.વાય.બી.એ.ના વિદ્યાર્થીઓનો પ્રવેશોત્સવનો કાર્યક્રમ
૧૯	૬.૮.૧૬	વાલી મંડળની મિટિંગ
૨૦	૯.૮.૧૬	સપ્તધારા સપ્તાહ અંતર્ગત મહેંદી/એકપાત્રીય અભિનય સ્પર્ધાનું આયોજન
૨૧	૧૦.૮.૧૬	સપ્તધારા સપ્તાહ અંતર્ગત રંગોળી/કાવ્યપઠન સ્પર્ધાનું આયોજન
૨૨	૧૦.૮.૧૬	તરણ સ્પર્ધામાં વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
૨૩	૧૧.૮.૧૬	સપ્તધારા સપ્તાહ અંતર્ગત ચિત્રકલા/પાદપૂર્તિ સ્પર્ધાનું આયોજન
૨૪	૧૨.૮.૧૬	સપ્તધારા સપ્તાહ અંતર્ગત વક્તૃત્વ/સુલેખન અભિનય સ્પર્ધાનું આયોજન
૨૫	૧૨.૮.૧૬	ક્રૉસ કન્ટ્રી રેસમાં વિદ્યાર્થીઓએ ભાગ લીધો, એલ. ડી. આર્ટ્સ કૉલેજ

૨૬	૧૩.૮.૧૬	સપ્તધારા સપ્તાહ અંતર્ગત સુગમસંગીત/નૃત્ય સ્પર્ધાનું આયોજન
૨૭	૧૧.૮.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૨૮	૧૧.૮.૧૬	ગુજરાત યુનિવર્સિટી સ્પૉર્ટ્સ વિભાગના વડા ડૉ. બી. ડી. વનાર અને એચ. કે. કૉમર્સ કૉલેજના આચાર્ય ડૉ. ગોપાલ ભટ્ટ દ્વારા હેલ્થ એન્ડ હાઈજિન વિષય પર વ્યાખ્યાન
૨૯	૧૫.૮.૧૬	સ્વતંત્રતાદિન નિમિત્તે ધ્વજવંદન અને વૃક્ષારોપણ
૩૦	૨૩.૮.૧૬	સ્વતંત્રતાના ૭૦ વર્ષની ઉજવણી અંતર્ગત એન.સી.સી. મેજરશ્રીનું વ્યાખ્યાન
૩૧	૨૯.૮.૧૬થી ૩.૯.૧૬	અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ દ્વારા સહકારના વર્ગો
૩૨	૬.૯.૧૬	શિક્ષકદિનની ઉજવણી
૩૩	૭.૯.૧૬	ચૅસ ટૂર્નામેન્ટમાં વિદ્યાર્થીઓની સહભાગિતા, ગુજરાત યુનિવર્સિટી
૩૪	૯.૯.૧૬	સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટેના વર્ગોનો પ્રારંભ
૩૫	૯.૯.૧૬	શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રીજીની પુણ્યતિથિએ શાસ્ત્રીજીની પુત્રીશ્રી હરિપ્રિયા થાનકીની ઉપસ્થિતિમાં ભાવાંજલિ
૩૬	૧૦.૯.૧૬	સફાઈ અભિયાન અંતર્ગત વર્ગસુશોભન સ્પર્ધા
૩૭	૧૫-૧૬.૯.૧૬	યુનિવર્સિટી યુવક મહોત્સવનું આયોજન
૩૮	૧૬.૯.૧૬	બૉક્સિંગ ટૂર્નામેન્ટમાં સહભાગિતા, ખોખરા સ્પૉર્ટ્સ કૉમ્પ્લેક્સ
૩૯	૧૯.૯.૧૬	બૅડમિન્ટન ટૂર્નામેન્ટમાં સહભાગિતા, ભાઈઓ, ગુજ. યુનિ.
૪૦	૨૦.૯.૧૬	બૅડમિન્ટન ટૂર્નામેન્ટમાં સહભાગિતા, બહેનો, ગુજ. યુનિ.

૪૧	૨૦.૯.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૪૨	૨૨.૯.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૪૩	૨૬.૯.૧૬	કૉલેજ અને રોજગાર કચેરીના સંયુક્ત ઉપક્રમે રોજગાર મેળાનું આયોજન
૪૪	૨૬.૯.૧૬	કબડ્ડી સ્પર્ધા, ભાઈઓ, એલ. ડી. આર્ટ્સ કૉલેજ ખાતે
૪૫	૨૬.૯.૧૬	કબડ્ડી સ્પર્ધા, બહેનો, એલ. ડી. આર્ટ્સ કૉલેજ ખાતે
૪૬	૨૬.૯.૧૬થી ૧૪.૧૦.૧૬	કૉલેજની આંતરિક મૂલ્યાંકન પરીક્ષા
૪૭	૩૦.૯.૧૬	ગુજરાત યુનિવર્સિટી ઝોનલ યૂથ ફેસ્ટિવલમાં વિદ્યાર્થીઓની પ્રસ્તુતિ
૪૮	૩.૧૦.૧૬	એફ.વાય.બી.એ.ના વિદ્યાર્થીઓની દાકતરી તપાસ
૪૯	૫.૧૦.૧૬	ખો-ખો સ્પર્ધા, બે વિદ્યાર્થિનીઓ રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ પસંદગી પામી
૫૦	૧૫.૧૦.૧૬	કૉલેજની વધારાની આંતરિક મૂલ્યાંકન પરીક્ષા
૫૧	૧૫.૧૦.૧૬	રેસ્લિંગ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી ખાતે
૫૨	૧૫.૧૦.૧૬	ખેલ મહાકુંભ, કબડ્ડીમાં બહેનો વૉર્ડ લેવલે વિજેતા
૫૩	૧૬.૧૦.૧૬	થેલેસિમિયા નિદાન કેમ્પનું આયોજન
૫૪	૨૩.૧૦.૧૬	ખેલ મહાકુંભ, કબડ્ડીમાં બહેનો ઝૉનલ લેવલે વિજેતા
૫૫	૨૮.૧૦.૧૬થી ૧૭.૧૧.૧૬	દીવાળી વેકેશન

૫૬	૧૮.૧૧.૧૬	ટી.વાય.બી.એ. સૅમ ૫ની યુનિવર્સિટી પરીક્ષાનો પ્રારંભ
૫૭	૩૦.૧૧.૧૬	ખેલ મહાકુંભ, કબડ્ડીમાં બહેનોએ સ્ટેટ લૅવલે, વ્યારા ખાતે ભાગ લીધો
૫૮	૧.૧૨.૧૬	એસ.વાય.બી.એ. સૅમ ૩ની યુનિવર્સિટી પરીક્ષાનો પ્રારંભ
૫૯	૭.૧૨.૧૬	મહારોજગાર મેળામાં પ્રિ. ડૉ. ગીતા પંડયા અને પ્રો. નિસર્ગ આહીર દ્વારા રોજગાર ઈચ્છુક યુવાનોને માર્ગદર્શન
૬૦	૧૨.૧૨.૧૬	એફ.વાય.બી.એ. સૅમ ૧ની યુનિવર્સિટી પરીક્ષાનો પ્રારંભ
૬૧	૨૭.૧૨.૧૬	ઍથ્લેટિક્સ, સી. એન. વિદ્યાલય ખાતે વિદ્યાર્થીઓની સહભાગિતા
૬૨	૧૨.૧.૧૭	ઈન્ડોલોજી વિભાગ દ્વારા વાઈબ્રન્ટ સમિટની મુલાકાત
૬૩	૧૨.૧.૧૭	આજવા-પોઇચા ખાતે કોલેજનો શૈક્ષણિક પ્રવાસ
૬૪	૧૯.૧.૧૭	ઈન્ડિયન આર્મી દ્વારા કાર્યક્રમનું આયોજન
૬૫	૨૦.૧.૧૭	બ્લડ સ્ટૅમ સૅલ અંગેની જાગૃતિ માટેનો કાર્યક્રમ
૬૬	૨૧.૧.૧૭	કે.સી.જી. દ્વારા બ્રેઈન મેપિંગ તાલીમમાં પ્રા. કિન્નરી પંચોલીની ઉપસ્થિતિ
૬૭	૨૩.૧.૧૭	જૅટ ઍર ઍકેડમી દ્વારા વૉકશનલ કાર્યક્રમનું આયોજન
૬૮	૨૩.૧.૧૭	તલાટીની પરીક્ષા માટેના તાલીમાર્થીઓને પુસ્તકોના વિતરણ માટેનો કાર્યક્રમ
૬૯	૨૬.૧.૧૭	પ્રજાસત્તાકદિનની ઉજવણી. ડૉ. જિતેન્દ્ર શાહની વિશેષ ઉપસ્થિતિ, પુસ્તક-પ્રાગટ્ય
૭૦	૨૬.૧.૧૭	ભૂતપૂર્વ વિદ્યાર્થીઓનું સંમેલન
૭૧	૩૦.૧.૧૭	શહીદદિન અંતર્ગત કાર્યક્રમ
૭૨	૩૧.૧.૧૭	એઈડ્સની જાણકારી અર્થે પ્રા.અશ્વિન આમરણીયાનું વ્યાખ્યાન

૭૩	૧.૨.૧૭	ઈન્ડોલોજી વિભાગ દ્વારા નળ સરોવર અને લોથલ ખાતે શૈક્ષણિક પ્રવાસ
૭૪	૨.૨.૧૭	મનોવિજ્ઞાન વિભાગ દ્વારા બ્લાઈન્ડ પીપલ એસોશીએશનની મુલાકાત
૭૫	૧-૩.૨.૧૭	સંસ્કૃત વિભાગ દ્વારા ત્રિદિવસીય યોગતાલીમ અને શિબિરનું આયોજન
૭૬	૬.૨.૧૭	એઈડ્સ અંગેની જાગૃતિ માટેની રેલીનું આયોજન
૭૭	૬.૨.૧૭	સી.ડબલ્યૂ.ડી.સી. દ્વારા વિદ્યાર્થિનીઓ માટે બ્યૂટિ પાર્લર તાલીમ વર્ગોનું આયોજન
૭૮	૬-૧૬.૨.૧૭	૧૧ દિવસ માટે સંસ્કૃત સંભાષણ માટેના ખાસ વર્ગોનું આયોજન
૭૯	૭.૨.૧૭	અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ દ્વારા ડિઝિટલ ઈન્ડિયા સંદર્ભે કાર્યક્રમનું આયોજન
૮૦	૧૦-૧૧.૨.૧૭	ગુજરાતી વિભાગ દ્વારા બેદિવસીય આંતરકૉલેજ પ્રૂફ રીડિંગ વર્કશૉપ
૮૧	૧૭.૨.૧૭	'ખાદી ફૉર નૅશન, ખાદી ફૉર ફૅશન' વિષય સંદર્ભે વક્તૃત્વ સ્પર્ધાનું આયોજન
૮૨	૧૮.૨.૧૭	કોલેજમાં સ્પોર્ટ્સ ડેની ઉજવણી
૮૩	૨૧.૨.૧૭	અમરાઈવાડી પોલીસ સ્ટેશન દ્વારા સુરક્ષા સેતુ કાર્યક્રમ
૮૪	૨૭.૨.૧૭	કૉલેજ ટેલેન્ટ ડેની ઉજવણી
૮૫	૬.૩.૧૭	સેમેસ્ટર ૨,૪,૬ ની કોલેજની આંતરિક મૂલ્યાંકન કસોટી
૮૬	૨૩.૨.૧૭	સંસ્કૃત વિભાગ દ્વારા શ્રી કે. કા. શાસ્ત્રી પર રાષ્ટ્રીય સેમિનાર
૮૭	૨૫.૩.૧૭	સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના વર્ગોનું સમાપન અને પુસ્તક-વિતરણ કાર્યક્રમ
૮૮	૩.૪.૧૭	વાર્ષિકોત્સવ અને ઇનામવિતરણ કાર્યક્રમ, મુખ્ય અતિથિ કવિ શ્રી માધવ રામાનુજ